

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav českých dějin

Diplomová práce

Bc. Zdeněk Hanák

**Předsedové senátů Mimořádného lidového soudu v Jihlavě (Třebíči) a
jejich role v retribučním procesu (1945-1947)**

**The Heads of the Chambers of the Extraordinary People's Court in Jihlava
(Třebíč) and their role in the retribution proceedings (1945-1947)**

Praha 2019

Vedoucí práce: Mgr. Miroslav Michela, Ph.D.

Poděkování:

Děkuji Mgr. Miroslavu Michelovi, Ph.D. za odborné vedení a cenné rady při psaní diplomové práce a za podporu a nekonečnou trpělivost, neboť bez ní by tato práce nevznikla.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 7. ledna 2019

Klíčová slova (česky):

retribuce, předsedové senátu, mimořádný lidový soud, dekret, Jihlava,
Třebíč, soudci z lidu, soudce, justice, rozsudek

Key words:

retribution, heads of senate, extraordinary people's court, decree, Jihlava, Třebíč, lay judges,
justice, judgment

Abstrakt (česky)

V této diplomové práci je na případové studii zkoumána činnost Mimořádného lidového soudu v Jihlavě v první fázi restitučního období (1945-1947). Dosavadní výzkum retribučních soudů se soustředil především na analýzu retribučních rozsudků. Tato práce se od předcházejících prací liší především v pohledu na činnost retribučního soudu. Výzkum práce se soustředí na správní činnost jihlavského retribučního soudu (t. j. na činnost přednosty retribučního soudu a jeho zástupců) a na roli předsedů jednotlivých retribučních senátů. Na rozhodovací činnost retribučního soudu není pohlíženo jen jako na výsledek činnosti soudu, ale analýze je podrobena i činnost jednotlivých soudních senátů. K jednotlivým trestním případům je přihlíženo pouze za předpokladu, že pomáhají odkrýt každodenní pracovní kolorit justičních pracovníků, případně mají vztah k osobě předsedy senátu, nebo se spisový materiál svým obsahem vymyká standardnímu retribučnímu řízení u jihlavského retribučního soudu. K práci bylo využito především prameny úřední proveniencie, které jsou uloženy u Zemského archivu v Brně, Národním archivu v Praze a v Archivu bezpečnostních složek.

Abstract (in English)

In this Diploma Thesis the activity of Extraordinary People's Court in Jihlava during the first phase of restitution period (1945-1947) is investigated via the means of a case study. To-date investigations of retribution courts have been focused on the analysis of retributive judgments. This thesis differs from the earlier ones namely in the angle of view on retribution court's activity. The research is concentrated on the administrative operation of the retribution court in Jihlava (i.e. on the activity of retribution court head and their deputies) and on the role of individual retribution senate heads. The decision making of retribution court is not looked at only as a result of court's operation, but individual court senates' operation is subject of analysis here. Particular criminal cases are taken into account only when there is an assumption that they help to uncover day-to-day working habits of judicial officers, or, potentially, they are related to the person of the head of senate, or the filed material in its content gets beyond standard retribution proceedings at Jihlava retribution court. The thesis has used mainly sources of official origin filed with the Regional Archive in Brno, the National Archive, and the Security Services Archive.

OBSAH

Úvod	9
1. Jihozápadní Morava	17
1.1. Územní rozdělení	17
1.2. Hospodářský, sociální a politický vývoj	19
Příloha č. 1	
2. Cesta k poválečné retribuci	40
2.1. Československý zahraniční exil	40
2.2. Politická debata o podobě retribuce	45
2.3. Cesta k první podobě retribučního dekretu	48
2.4. Slovenská podoba retribucí	50
2.5. Velký retribuční dekret	53
3. Mimořádný lidový soud v Jihlavě	60
3.1. Struktura soudní správy v českých zemích	60
3.2. Zřízení a územní vymezení Mimořádného lidového soudu v Jihlavě	62
3.3. Vedení Mimořádného lidového soudu v Jihlavě a rozvrh práce	63
3.4. Augustin Horký	64
3.5. Vyšetřovací komise a veřejný žalobce	67
3.6. Řízení před mimořádným lidovým soudem	68
3.7. Přehled vynesených rozsudků	72
4. Personální obsazení Mimořádného lidového soudu v Jihlavě	75
4.1. Administrativní aparát	75
4.2. Soudci z lidu	77
4.3. Předsedové senátů	78
Příloha č. 2	
Příloha č. 3	
Příloha č. 4	

5. Činnost Mimořádného lidového soudu v Jihlavě	101
5.1. Závěrečná zpráva o činnosti Mimořádného lidového soudu v Jihlavě	101
5.2. Finanční ohodnocení	104
5.3. Obraz Mimořádného lidového soudu v Jihlavě v regionálním tisku	108
5.4. Výsledky retribucí dle ministerstva spravedlnosti	113
5.5. Rozhodovací činnost Mimořádného lidového soudu v Jihlavě	117
5.6. Hlasovací protokol	129
Závěr	133
Seznam literatury	
Seznam příloh	

Seznam zkratk:

ABS	Archiv bezpečnostních složek
AGR	Republikánská strana zemědělského a maloroľnického lidu
Bdl	Svaz zemědělců
ČNS	Československá strana národně socialistická
ČSD	Československá sociálně demokratická strana dělnická
ČSL	Československá strana lidová
DcV	Německá křesťanská sociální strana lidová
DsD	Německá sociálně demokratická strana dělnická v Československu
KSČ	Komunistická strana Československa
MZA	Moravský zemský archiv
NA	Národní archiv
ř.z.	Říšský zákoník
SdP	Sudetoněmecká strana
s.o.	soudní okres
SÚMV	Studijní ústav ministerstva vnitra
ŽOS	Československá živnostensko-obchodnická strana středostavovská
Úř. věst. čsl.	Úřední věstník československý

Úvod

Dne 16. července 1947 byl krajskému soudci Jaroslavu Dreuschuchovi, bývalému přednostovi Mimořádného lidového soudu v Jihlavě, doručen dekret ministerstva spravedlnosti, jehož prostřednictvím mu ministr Prokop Drtina vyslovil dík a uznání za obětavou a svědomitou práci, jíž přispěl ke zdárnému zdoání mimořádných a odpovědných úkolů retribučního soudnictví a ke splnění těžké, ale nezbytné národní povinnosti, kterou nejen na něj uložila jedna z nejdramatičtějších dob pohnuté historie našeho národa.¹

Identické znění dekretu bylo doručeno i ostatním třiadvaceti bývalým přednostům mimořádných lidových soudů, neboť ke dni 4. května 1947 byla činnost retribučních institucí ukončena.² Symbolickou tečkou retribučního soudnictví měla být prezentace Konečné zprávy o činnosti mimořádných lidových soudů na půdě Ústavodárného národního shromáždění dne 29. května 1947 přednesená Prokopa Drtiny. Že šlo i nadále o aktuální politickou otázku, svědčí debata, která následovala po ukončení prezentace. Byla nejdelší a nejbouřlivější debatou na parlamentní půdě v letech 1945 až 1948.³ S kritikou retribuční činnosti vystoupili především politici z komunistické strany. Předseda právního výboru Ústavodárného shromáždění Antonín Gregor označil ukončenou retribuci za nesplněný závazek Košického vládního programu, který si vytyčil potrestání českých kolaborantů. Zastával názor, že retribuční byli postižení většinou jen méně majetní pachatelé bez finančních prostředků

¹ MZA v Brně, fond C 6 Vrchní zemský soud v Brně, fascikl 1945-49.

² Dne 4. května 1947 pozbyl účinnosti Dekret prezidenta republiky ze dne 19. 6. 1945 č. 16/1945 Sb.

³ KOUTEK, Ondřej: *Prokop Drtina. Osud československého demokrata*, Vyšehrad – Ústav pro studium totalitních režimů, Praha, 2011, s 264.

a kontaktů na správná místa. Zatímco majetní a vlivní nacházeli ochranu přímo u ministra spravedlnosti. Zároveň předpověděl, že retribuční nejsou uzavřeny kapitolou. Václav Kopecký označil retribuční za trapnou kapitolu a Klement Gottwald ji označil přímo za totální fiasko. Ostatní politické strany měly retribuční přes některé výhrady za uzavřenou kapitolu.⁴

Předpověď Antonína Gregora se začínala naplňovat 12. března 1948. Nový ministr spravedlnosti Alexej Čepička na vládě předložil důvodovou zprávu k novému zákonu, kterým by byla obnovena retribuční a činnost mimořádných lidových soudů. Zákon byl přijat pod číslem 33/1948 Sb. dne 25. 3. 1948 s platností a účinností od 2. 4. 1948.⁵

Konec účinnosti retribučního dekretu a nařízení o lidovém soudnictví byla pevně stanovena k 31. prosinci 1948. Po tomto datu přešlo trestní stíhání pachatelů do pravomoci řádných trestních soudů, protože na válečné trestné činy se v Československu aplikovala zásada nepromlčitelnosti.⁶ Hmotněprávní ustanovení retribučního dekretu se tak před řádnými trestními soudy uplatňovala i nadále.⁷

Poválečné retribuční se staly předmětem zájmů historiků po roce 1989. Za zakladatele výzkumu poválečných retribučních lze považovat Mečislava Boráka, který v závěru devadesátých let publikoval výsledky svého vědeckého výzkumu v monografii *Spravedlnost podle dekretu*. Borákova práce je rozdělena do dvou částí. V první je věnována pozornost poválečným retribučním v Československu, a to vzniku a vývoji retribuční legislativy, systému mimořádných lidových soudů, Národnímu soudu, slovenské retribuční i obnovené retribuční činnosti v roce 1948. Druhá část práce je zaměřena přímo na činnost Mimořádného lidového soudu v Ostravě. Autor pečlivě analyzuje retribuční rozsudky, pozornost je věnována i obviněným, jakož i obrazu retribuční v tisku.

V roce 2005 publikoval výsledky své vědecké práce americký historik Benjamin Frommer v nakladatelství Cambridge University Press v monografii *National Cleansing. Retribution against Nazi Collaborators in Postwar Czechoslovakia*, která vyšla v roce 2010 v českém překladu.⁸ Frommer navázal na Borákovo dílo a poznatky o poválečné retribuční prohloubil. Nespornou výhodou je na jedné straně americký původ autora, na druhé straně

⁴ FROMMER, Benjamin: *Národní očista. Retribuce v poválečném Československu*, Academia, Praha, 2010, s. 410.

⁵ V některých studiích se uvádí, že retribuční byla obnovena dne 25. 3. 1948, ale to je chybná interpretace, neboť tímto datem byl schválen pouze zákon, teprve od 2. 4. 1948 můžeme mluvit o obnovené retribuční.

⁶ BORÁK, Mečislav: *Spravedlnost podle dekretu. Retribuční soudnictví v ČSR a Mimořádný lidový soud v Ostravě (1945-1948)*, Tilia, Ostrava, 1998, s. 105.

⁷ POLÁČEK, František: Platí hmotněprávní ustanovení retribučního dekretu pro řízení obnovené po 4. V. 1947? in *Justiční listy*, ročník 1, číslo 8-9., 1947.

⁸ FROMMER, Benjamin: *Národní očista – retribuční v poválečném Československu*, Academia, Praha, 2010.

znalost českého jazyka. Proto k retribučnímu tématu mohl přistupovat nezaujatě, s nadhledem, oprostěn od národního stereotypu. Obě práce jak Boráková, tak i Frommerova tvoří základ pro komplexní porozumění retribuční problematice v poválečném Československu.

Mečislav Borák hodnotil poválečné retribuční rozporuplně. Neboť do snahy o spravedlivé potrestání viny se promítaly i faktory přízemmě lidské, ať už to bylo vyřizování si osobních sporů, snaha po pomstě, nebo jen lidská závist, tak i faktory politické, které byly motivovány snahou o oslabení politického protivníka v boji o moc v osvobozeném Československu.⁹ K podobnému hodnocení retribuční dospěl i Benjamin Frommer, byť své závěry formuloval jinými slovy. Neupíral poválečnému Československu právo na potrestání pachatelů, jen měl výhrady ke způsobu, jakým byla především v českých zemích poválečná retribuce aplikována (krvavé účtování v prvních měsících po válce, jednotlivá ustanovení retribučních dekretů, role politických stran). Přes výše uvedené výhrady však vyzdvihl roli většiny veřejných žalobců a soudců retribučních senátů, kteří nepodlehli zejména politickému nátlaku, a své role se zhostili zodpovědně.¹⁰

Postupem doby se začaly objevovat bakalářské a diplomové práce o poválečné retribuční. Tyto studijní práce se věnovaly především jednotlivým mimořádným lidovým soudům. Předmětem těchto výzkumů byla především analýza rozhodovací činnosti jednotlivých retribučních rozsudků, přehled odsouzených a zpravidla pozornosti neušly trestní causy, u kterých byl nad odsouzeným vynesena trest smrti, případně trest odnětí svobody na doživotí. Tímto způsobem byla zpracována většina retribučních soudů. Na rozsudky těchto institucí bylo pohlíženo jako na produkty soudní instituce, aniž by byla zohledněna role jednotlivých senátů, jenž jednotlivé retribuční případy rozhodovaly.¹¹ Pokud bych měl tyto práce krátce zhodnotit, pak lze učinit závěr, že jednotlivé retribuční soudy se lišily ve výši udělených trestů a v různém poměru potrestaných Němců a Čechů. Různá výše udělených trestů za stejné trestné činy u různých retribučních soudů je dána absencí sjednocující judikatury, která by výši udělených trestů sjednotila. Různý poměr odsouzených Němců a Čechů je závislý na obvodu, ve kterém byla dána místní příslušnost retribučního soudu. Je zřejmé, že v pohraničních soudních obvodech byl podíl potrestaných Němců vyšší.

⁹ BORÁK, Mečislav: *Spravedlnost podle dekretu* s. 105.

¹⁰ FROMMER, Benjamin: *Národní očista* s. 448.

¹¹ Zde uvádím je namátkově: CIHLÁŘOVÁ, Jana: *Diplomová práce, Mimořádný lidový soud v Jihlavě 1945-1947*, Technická univerzita v Liberci, Liberec, 2008; JARKOVSKÁ, Lucie: *Odplata či spravedlnost? Mimořádné lidové soudy 1945-1948 na Královéhradecku*, Prostor, Praha, 2008; RAPA VÁ, Ivana: *Mimořádný lidový soud v Mostě v letech 1945-1948*, Albis International, Ústí nad Labem, 2010; NĚMĚČKOVÁ, Daniela: *Diplomová práce, Mimořádný lidový soud v Praze*, Univerzita Karlova v Praze, Praha, 2014.

Osobně si myslím, že takový přístup k výzkumu retribuční problematiky se již vyčerpal a pokud takové práce vznikají dnes, pak žádným podstatným způsobem neobohacují retribuční problematiku a jejich opodstatněnost je sporná. Výše uvedený přístup zpracování byl relevantní především v období, kdy byl výzkum poválečných retribučních soudů teprve na svém počátku. V současné době považuji za přínosnější podrobovat výzkum poválečné retribuční z různých úhlů pohledu. Z tohoto důvodu vítám práce, u kterých se prosadil inovativní přístup, ať už jde například o problém antisemitismu v rozhodovací praxi retribučních soudů¹², případně rozdílné posuzování viny či nevin u obviněných dle pohlaví.¹³ Velmi zajímavý způsob uchopení retribučního tématu zvolila právní historička Daniela Němečková, která české retribuční věnovala nejen svou diplomovou práci, ale i dílčí studie, ve kterých podrobila výzkumu roli laického prvku v rámci rozhodování soudních senátů retribučního soudu.¹⁴

Mimořádnému lidovému soudu v Jihlavě se ve své diplomové práci věnovala Jana Cihlářová z Technické univerzity v Liberci, která si předsevzala v roce 2008 zmapovat činnost jihlavského retribučního soudu, charakterizovat trestní spisy a analyzovat vybrané kauzy. Zároveň upozornila, že jde o první práci, která by se jihlavským soudem měla zabývat komplexněji. Hlavním pramenným materiálem byl Fond Mimořádného lidového soudu v Jihlavě v Zemském archivu v Brně. Autorka však měla umožněn přístup pouze k žalobním návrhům a rozsudkům. Celý trestní spis jí byl poskytnut pouze v případech, ve kterých byl odsouzenému uložen nejvyšší možný trest - trest smrti. Práce se však vyznačuje faktickými chybami a mnohými nepřesnostmi, které ji značně znehodnocují. Upozorním jen na některé chyby. Podle jejího zjištění byl přednostou retribučního soudu jmenován Jaroslav Dreuschuch a jeho náměstkem Antonín Chlebeček. Ale už bohužel nedoplň, že Antonín Chlebeček odešel ještě před koncem ukončení činnosti jihlavského retribučního soudu k Zemskému soudu v Brně a na jeho místo nastoupil František Trečar. Ani tak základní informace jakou je označení předsedů senátů retribučního soudu není prosta chyb. František Kallaba a Stuha, v textu diplomové práce není uvedeno křestní jméno soudce, nikdy jako předsedové senátů u jihlavského retribučního soudu nepůsobili. Jen pro správnost uvádím, že František Kallab (ne

¹² *Retribuce v ČR a národní podoby antisemitismu. Židovská problematika a antisemitismus ve spisech mimořádných lidových soudů a trestních komisí ONV v letech 1945-1948. Ústav pro soudobě dějiny Akademie věd České republiky, Slezský ústav Slezského zemského muzea, Praha-Opava, 2002.*

¹³ Příbík, Adam: *Bakalářská práce, Ženy odsouzené Mimořádným lidovým soudem v Mostě v letech 1945-47*, Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, Ústí nad Labem, 2011; ČÍŽKOVSKÁ, Kristýna: *Bakalářská práce, Mimořádný lidový soud v Brně a ženy 1945-1948*, Masarykova univerzita, Brno, 2017.

¹⁴ NĚMEČKOVÁ, Daniela: *Laický prvek ve spisech Mimořádného lidového soudu v Mladé Boleslavi* in *Právně historické studie*, ročník 45, číslo 2.

Kallaba) a Bohuslav Stuna (ne Stuha) byli soudci u Krajského soudu v Jihlavě a převzali agendu po Jaroslavu Dreuschuchovi a Františku Trečarovi, kterým byla přikázána úplně nebo převážně agenda u jihlavského retribučního soudu. Dalším chybným údajem je sdělení, že Konečnou zprávu o činnosti Mimořádného lidového soudu v Jihlavě nese-psal přednosta retribučního soudu Jaroslav Dreuschuch, ale v jeho zastoupení místopředseda soudu František Trečar.

Kromě výše uvedené diplomové práce se činností Mimořádného lidového soudu v Jihlavě zabývala ve své bakalářské práci Kristýna Šiková¹⁵. Základní údaje o jihlavském retribučním soudu lze nalézt také v kolektivní práci místních historiků a archivářů o dějinách města Jihlavy.¹⁶ O rekonstrukci života třebíčské židovské menšiny na základě retribučních spisů Mimořádného lidového soudu v Jihlavě se pokusila Jarka Vítámvášová.¹⁷

Ve všech dosavadních pracích, týkajících se retribuční činnosti, je věnována pozornost především rozhodovací činnosti retribučních senátů. Jelikož je můj dosavadní profesní život od počátku spjat s chodem soudní instituce, zajímal mě kromě rozhodovací činnosti jednotlivých retribučních senátů i systém dělby práce tohoto soudu, jeho profesní obsazení či změny a potíže, kterým museli pracovníci soudu každodenně čelit, jakož i samotná postava retribučního soudce. Kdo byli tito předsedové senátů? Jakou měli profesní minulost? Jaká byla jejich rozhodovací činnost v součinnosti s laickými soudci z lidu? A ob stojí na základě tohoto výzkumu téze Benjamina Frommera, že soudní retribuční senáty obstály jako ochránci spravedlnosti?¹⁸

Cílem diplomové práce je ukázat na případové studii Mimořádného lidového soudu v Jihlavě činnost konkrétního retribučního soudu v celé své komplexnosti a analyzovat roli jednotlivých předsedů senátů a ověřit, zdali se Frommerova téze shoduje s výzkumem, který je podkladem pro tuto diplomovou práci. Výzkumná část práce se opírá především o archivní výzkum, neboť takto pojatý pohled na činnost retribučního soudu nebyl doposud zpracován, respektive mu nebyla doposud věnována dostatečná pozornost. V tomto způsobu zpracování poválečných retribuací spatřuji hlavní přínos práce, neboť může poskytnout podrobnější pohled na fungování retribučního soudu.

¹⁵ ŠIKOVÁ, Kristýna: *Bakalářská práce, Trest smrti a Mimořádný lidový soud v Jihlavě 1945-1948*, Masarykova univerzita, Brno, 2018.

¹⁶ PISKOVÁ, Renata a kol.: *Dějiny města Jihlava*, NLN, Praha, 2010.

¹⁷ VÍTÁMVÁSOVÁ, Jarka: *Kolaborace k přežití? (Třebíčtí Židé za Protektorátu ve spisech Mimořádného lidového soudu v Jihlavě)*, in *Západní Morava (vlastivědní sborník)*, ročník X, 2006, s. 130-137.

¹⁸ FROMMER, Benjamin: *Národní očista* s. 448.

Text práce jsem systematicky rozdělil pěti kapitol. V první části jsem se zaměřil na obecný popis politického, sociálního a hospodářského regionu, který se nacházel pod jurisdikcí jihlavského retribučního soudu. V druhé části jsem se snažil alespoň v hrubých obrysech nastínit vývoj, který vedl k vydání retribučních dekretů. Třetí až pátá kapitola je věnována činnosti jihlavského retribučního soudu a jejímu personálnímu obsazení.

Základem práce je především podrobný výzkum a interpretace archivních pramenů. U Zemského moravského archivu v Brně se nachází Fond C 142, v němž jsou uchovány archiválie Mimořádného lidového soudu v Jihlavě. Fond obsahuje šest pomocných knih, a to především trestní rejstřík a jmenný rejstřík, a 115 kartonů trestních spisů. Retribuční soud evidoval původně 1005 případů, z toho 96 se nenachází. Taktéž presidiální (dnes by bylo použito termínu správní) spisy se nedochovaly zcela. Z uložených archiválií bylo k diplomové práci využito pomocných knih (6 kartonů), presidiálních spisů (2 kartony) a těch trestních spisů, ve kterých se nacházel rozsudek (73 kartonů). U jednotlivých trestních spisů byl zaznamenán návrh veřejného žalobce s navrženou výší trestu a rozsudek o vině, případně nevině obžalovaného. Pozornost byla věnována i písemnostem, které jakýmkoli způsobem vybočovaly ze standardního spisového materiálu. K zachycení každodenní činnosti soudu bylo využito presidiálních spisů, ve kterých je zaznamenána především úřední korespondence s nadřízenými orgány t. j. ministerstvem spravedlnosti, zemským soudem. Součástí těchto spisů jsou i zprávy místních a okresních národních výborů, jakož i různé písemné stížnosti veřejnosti na průběh retribučních řízení, případně různé petice a návrhy veřejnosti, jak by mělo být rozhodováno.

Při sbírání podkladů pro diplomovou práci jsem se snažil využít i jiné archivní materiály než základní fond retribučního soudu. Právě doposud nevyužité archiválie mohou prohloubit poznání o činnosti retribučních soudů.

K osobám soudců, finančnímu ohodnocení justičních pracovníků bylo využito fondu C 6 Vrchního zemského soudu v Brně, který měl ve své pravomoci kontrolní činnost nad okresními a krajskými soudy, spadajícími do obvodu Zemského soudu v Brně. V tomto fondu se nachází některé personální spisy soudců, návrhy na vyplacení retribučních odměn a stížnosti těch, kdo s výší retribuční odměny nebyly spokojeni.

Pro práci bylo využito i archiválií Archivu bezpečnostních složek, kde se nachází především hodnotící zprávy o činnosti jednotlivých soudců, které sbírali pracovníci ministerstva vnitra, taktéž se zde nachází výslechové protokoly, které pořídila Státní bezpečnost.

Posledním archivem, který poskytl podklady pro tuto diplomovou práci byl Národní archiv v Praze. Zde bylo využito zejména Fondu říšského protektora, kde se nachází rozsudky německých soudů a seznamy finančních příspěvků členů nacistických a spřátelených protektorátních organizací. Ve Fondu ministerstva vnitra u téhož archivu jsou pak uchovány zápisy ze schůzí politických stran.

Při popisu politického, sociálního a hospodářského vývoje území pod jurisdikcí jihlavského retribučního soudu se projevil problém nedostatku kvalitní relevantní regionální literatury, která by tento vývoj zaznamenala. Z tohoto důvodu jsem byl nucen využít především Historického místopisu Moravy a Slezska, sv. XI a sv. XII,¹⁹ Retrospektivního přehledu územních jednotek a územních celků od roku 1850 do současnosti.²⁰ Zatímco pro zachycení dějin Jihlavy posloužila především kniha Dějiny Jihlavy a Dějiny podnikání na Jihlavsku,²¹ pro dějiny Třebíče nebylo možné použít moderní syntézu dějin města, neboť taková práce není v současné době dostupná²². Muselo být využito Dějin podnikání na Třebíčsku,²³ Procházky starou Třebíčí²⁴ od třebíčského kronikáře Jiřího Joury.

K období nacistické okupace bylo použito z regionálních prací studie z 60 let ve Sborníku Matice moravské.²⁵ Taktéž bylo využito studií Defleta Brandese o germanizaci a vysídlení,²⁶ Pavla Maršálka,²⁷ Tomáše Staňka a Adriana von Arburg²⁸ a Jana Němečka.²⁹ K popisu právního prostředí na předválečném jihlavském a třebíčském krajském soudu paměti Václava Nedělky, prezidenta Krajského soudu v Jihlavě a posléze Krajského soudu v Třebíči.³⁰

¹⁹ BARTOŠ, Josef a kol.: *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848-1960*, sv. XI, Okresy: Jihlava, Nové Město na Moravě, Tišnov, Velké Meziříčí, Ostrava, 1988; BARTOŠ, Josef a kol.: *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848-1960*, sv. XII, Okresy: Třebíč, Moravské Budějovice, Dačice, Ostrava, 1990.

²⁰ MLEZIVA, Štěpán: *Retrospektivní přehled územních jednotek a územních celků d roku 1850 do současnosti*, Academia, Praha, 2010.

²¹ *Dějiny podnikání na Jihlavsku*, Městské knihy, Žehušice, 2001.

²² Přestože mělo Nakladatelství lidové noviny pro rok 2018 v edičním plánu vydat Dějiny Třebíče, doposud se tak nestalo.

²³ *Dějiny podnikání na Třebíčsku*, Městské knihy, Žehušice, 2003.

²⁴ JOURA, Jiří: *Procházky starou Třebíčí*, Díl třetí, Amaprint, Třebíč, 2008.

²⁵ ŠIMKA, Alois: *Závěrečné období národně osvobozené boje na Třebíčsku*, in Sborník Matice Moravské, číslo 84/1965, Brno, 1965.

²⁶ DEFLET, Brandes: *Germanizovat a vysídlit. Nacistická národní politika v českých zemích*, Prostor, Praha, 2015.

²⁷ MARŠÁLEK, Pavel: *Pod ochranou hákového kříže. Nacistický okupační režim v českých zemích 1939-1945*, Auditorium, Praha, 2012.

²⁸ STANĚK, Tomáš: *Poválečné „excesy“ v českých zemích po roce 1945 a jejich vyšetřování*, Ústav pro soudobé dějiny, Praha, 2005; ARBURG, von, Adrian; STANĚK, Tomáš (ed.): *Odsun Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951, duben – září 1945, „Divoký odsun“ a počátky osídlování*, II.1, SUSA, Praha, 2011.

²⁹ NĚMEČEK, Jan a kol.: *Kapitoly z osvobození Československa 1945*, Academia, Praha, 2017.

³⁰ KŮRKA, Pavel: *Soudce v čase práva i bezpráví*, Paměti Václava Nedělky (1881-1965), Historický ústav, Praha, 2013.

O oddílu zabývajícím se retribučními dekrety bylo využito především práce Jana Kuklíka,³¹ Jana Rychlíka,³² Karla Jecha a Karla Kaplana,³³ Karla Schelleho,³⁴ Pavla Kmocha³⁵ a Michala Barnovského.³⁶ a Jana Němečka.³⁷

V části věnované Mimořádnému lidovému soudu v Jihlavě bylo využito především archivních pramenů.

Pro lepší orientaci jsem přílohy k textu umístil přímo za kapitolami, kterých se příloha týká. Pokud se v textu u osob objevuje jen příjmení, pak se mi v pramenech nepodařilo identifikovat křestní jméno k určité osobě.

Předmětem výzkumu mé diplomové práce je především činnost jihlavského retribučního soudu. S ohledem na rozsah diplomové práce jsem proto vynechal pasáže o Národním soudu a činnosti vyšetřujících komisí u okresních národních výborů, které projednávaly provinění proti národní cti.

³¹ KUKLÍK, Jan a kol: *Dějiny československého práva 1945-1989*, Auditorium, Praha, 2011; KUKLÍK, Jan: *Mýty a realita tzv. „Benešových dekretů“ Dekrety prezidenta republiky 1940-1945*, Linde, Praha

³² RYCHLÍK, Jan: *Češi a Slováci ve 20. století. Spolupráce a konflikty 1914-1992*, Ústav pro studium totalitních režimů, Vyšehrad, Praha, 2012.

³³ JECH, Karel; KAPLAN, Karel: *Dekrety prezidenta republiky 1940-1945*, Nakladatelství Doplněk, 2002.

³⁴ SCHELLE, Karel (ed.): *Velké dějiny zemí Koruny české. Tématická řada právo*, Paseka, Praha, 2017.

³⁵ KMOCH, Pavel: *Provinění proti národní cti. „Malá retribuce“ v českých zemích a Trestní nalézací komise v Benešově u Prahy*, Academia, Praha, 2015.

³⁶ BARNOVSKÝ, Michal: *Na cestě k monopolu moci. Mocenskopolitické zápasy na Slovensku v letech 1945-1948*, Archa, Bratislava.

³⁷ Němeček, Jan a kol.: *Cesta k dekretům a odsunu Němců*, Littera Bohemica, Praha, 2002.

1. Jihozápadní Morava

Úkolem a smyslem retribučních soudů v osvobozeném Československu bylo posuzovat vinu či nevinu skutků, spáchaných „v době zvýšeného ohrožení republiky“ v rámci svých územních obvodů dle Dekretu presidenta republiky č. 16/1945 Sb.³⁸ Z tohoto důvodu nelze jednotlivé skutky obžalovaných, projednávané před jihlavským retribučním soudem, odtrhnout od vývoje v dané oblasti, neboť jsou jejich odrazem. Proto shledávám za nutné nastínit alespoň v hrubých obrysech politický, sociální a hospodářský vývoj oblasti, která se nacházela pod jurisdikcí tohoto retribučního soudu.

1.1. Územní rozdělení

Pokud by se mělo vymezit území, které se nacházelo pod jurisdikcí jihlavského retribučního soudu, pak ho lze vymezit soudními okresy: Jihlava, Třešť, Třebíč, Velké Meziříčí, Dačice a Slavonice. Tato oblast jižní a západní části Českomoravské vrchoviny zabírala plochu o velikosti 2 263,78 Km², na které podle posledního předválečného sčítání obyvatelstva (1930) žilo přibližně 180 000 obyvatel. V době činnosti retribučního soudu v letech 1945 až 1947 lze počet obyvatel s ohledem na předválečné, válečné a poválečné změny velice obtížně stanovit, neboť v inkriminovaném období prošel region bouřlivým vývojem z hlediska územního a demografického. V roce 1938 byla jižní část regionu odtržena od Československa a připojena k Německu, což vyvolalo exodus českého obyvatelstva z postoupených oblastí do vnitrozemí. V době existence Protektorátu Čechy a Morava byla ze strany okupační správy věnována zvýšená pozornost především Jihlavě a přilehlým obcím, které tvořily souvisle obydlenu oblast německým obyvatelstvem. Šlo o největší německou enklávu na protektorátním území.³⁹ Zdejšího německého obyvatelstva mělo být využito k realizaci germanizace zbytku protektorátu, a to vybudováním koridoru přímo spojujícího

³⁸ Dekret presidenta republiky ze dne 19.6.1945 č. 16/1945 Sb., o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech.

³⁹ Tím se samozřejmě myslí plocha tohoto území, v počtu obyvatelstva zůstal jihlavský jazykový ostrov za Prahou a Brnem (Praha – 42 000 německých obyvatel, Brno – 40 000 německých obyvatel, samotná Jihlava 26 000 německých obyvatel, Olomouc 20 000 německých obyvatel).

oblasti obývané německým obyvatelstvem. Takto vzniklý koridor měl být posilován německou migrací z říše, aby narušil prostor obývaný českým obyvatelstvem. Konečným cílem nacistické okupace českých zemí byla likvidace českého národa a připojení protektorátu k hitlerovskému Německu. Vedení okupační správy mělo tento cíl stále na zřeteli, v závislosti na průběhu válečného konfliktu se měnily pouze formy, jak tohoto cíle dosáhnout⁴⁰.

V závěru války došlo na tomto území k exodu německého obyvatelstva, které se obávalo příchodu Rudé armády. Ani po osvobození Československa nebyly tyto oblasti ušetřeny následků války. S ukončením válečného konfliktu vyplula česká touha po odplatě, která se odrazila v násilném odsunu německého obyvatelstva z regionu. Především jeho nejhranější fáze se vyznačovala brutálním násilím a bezprávím. Po určité politicko-spoločenské stabilizaci došlo k řízenému odsunu, který byl organizován pod dozorem centrálních orgánů. V důsledku odsunu došlo k významnému snížení počtu obyvatelstva, a to především v Jihlavě a slavonickém soudním okrese. Šlo o oblasti, které byly dříve obydleny německým obyvatelstvem. Správa Slavonicka naprosto zkolabovala a přestala plnit svoji funkci. Právního vakua využily skupiny obyvatel, které rabovaly opuštěné usedlosti a terorizovaly zbývající obyvatelstvo. Tyto poměry byly vhodné i pro osoby, které se vyhýbaly retribuční spravedlnosti, neboť jim nepřehledná situace poválečného Československa poskytovala jistou anonymitu. Příkladem může být Herta Kašparová, která se před trestním stíháním ukrývala jako zaměstnanec kuchyně Rudé armády v Gmündu.⁴¹

Základem tehdejšího územního rozdělení byly soudní okresy, které v sobě zahrnovaly centrum a okolní obce. Představovaly stabilní územní jednotku, která odolala všem pokusům o změnu územní správy českých zemí. Dalším prvkem byly politické okresy, které byly společným správním obvodem odvětví všeobecné státní správy.⁴² Území jihlavského retribučního soudu bylo součástí různých politických okresů, které se skládaly z několika soudních okresů. Jak jihlavský politický okres složený z jihlavského a třeštského soudního okresu, tak dačický politický okres složený z dačického, telčského a slavonického soudního okresu, byly plně zahrnuty do obvodu jihlavského retribučního soudu. Diferentní situace byla u třebičského politického okresu složeného z třebičského a náměšťského soudního okresu, jakož i velkomeziříčského politického okresu složeného z velkomeziříčského a

⁴⁰ ARBURG, von Adrian; STANĚK, Staněk (ed.): *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951. Češi a Němci do Roku 1945*. Úvod k edici. Středokluky, 2010.

⁴¹ PEJČOCH Ivo, PLACHÝ, Jiří: *Ženy na popravišti. Tresty smrti vykonané v Československu na ženách v rámci retribučního soudnictví v letech 1945-1948*, Svět křidel, 2016, s. 89.

⁴² MLEZIVA, Štěpán: *Retrospektivní přehled územních jednotek a územních celků do roku 1850 do současnosti*, Academia, Praha, 2010, s. 38-39.

velkobítešského soudního okresu. Náměšťský i velkobítešský soudní okres spadal do působnosti brněnského retribučního soudu. Retribuční zákon podmínky místní příslušnosti explicitně neupravoval, pouze odkazoval na platné právní předpisy, t. j. na platný trestní řád.⁴³ Rozhodující skutečností zakládající místní příslušnost bylo místo spáchání trestného činu.

(Územní organizace politické správy ke dni 29. září 1938 - detail)

1.2. Hospodářský, sociální a politický vývoj

Z hospodářského hlediska představovala oblast Českomoravské vrchoviny, s výjimkou průmyslových center Jihlavy a Třebíče, především zemědělskou oblast s nízkou kvalitou půdy a s klimatem nevhodným pro zavádění intenzivního zemědělství. Dařilo se především produkci brambor, proto se tato oblast označovala za bramborařskou. Značná část této produkce byla zpracovávána v místní síti družstevních lihovarů. Na první pohled se může zdát paradoxní, že místní málo úrodná půda zaměstnávala většinu obyvatelstva soudních okresů

⁴³ § 51 odst. 1 zákona číslo 119/1873 ř. z.

Dačicka, Slavonicka, Telčska a Meziříčska. Ale tento zdánlivý rozpor má logické vysvětlení. Neúrodná půda vyžadovala daleko větší intenzitu práce a péče, aby mohla poskytnout produkci k minimální obživě místního obyvatelstva. Nedostatečná dopravní infrastruktura navíc oblast značně izolovala, což bránilo budoucímu rozvoji. Obyvatelstvo tak stálo před rozhodnutím, zdali i přes chudobu nadále zůstat ve svém rodném kraji, nebo podstoupit riziko odstěhovat se do průmyslovějších oblastí s vidinou zlepšení sociální situace. Především pro oblast Dačicka, Slavonicka a Telčska lze od počátku dvacátého století sledovat dlouhotrvající úbytek obyvatelstva.⁴⁴ Konstantní úbytek obyvatelstva i neutěšené hospodářské poměry byly dokladem o ekonomické periférii regionu, což dokládá i nezáměr ústředních orgánů o finančních investicích v oblasti.

Z hospodářského hlediska se soudní okres Velké Meziříčí nacházel v podobné situaci, přesto tu pro obyvatelstvo bylo schůdnější východisko. Na jedné straně sice okres postrádal vlastní silnou hospodářskou základnu, na druhé ale těžil z blízké dostupnosti okolních průmyslových, a to Brněnska, Jihlavska a Třebíčska. V těchto hospodářských centrech se mohla uplatnit pracovní síla ze soudních regionů. Z těchto příčin nebyla oblast Velkomeziříčska postižena poklesem počtu místního obyvatelstva.⁴⁵

Již od počátku vzniku Československé republiky se politické strany zasazovaly o provedení pozemkové reformy. Příděly půdy nejchudšímu venkovskému obyvatelstvu mělo zabránit proletarizaci vesnického prostředí.⁴⁶ V roce 1918 vlastnila církev a šlechta 30 procent veškeré půdy.⁴⁷ Výsledkem pozemkové reformy však neměla být hospodářská a sociální likvidace aristokracie a církve, ale pouze omezení jejího vlivu.⁴⁸ Záborový zákon z roku 1919, jako první krok realizace pozemkové reformy, se vztahoval na velkostatky s výměrou větší než 150 hektarů orné půdy nebo s celkovou plochou výměry půdy přesahující 250 hektarů. V následujícím roce byly vydány přídělový a náhradový zákon, které dále upravovaly převod zabrané půdy novým vlastníkům a určení náhrady za ztrátu pozemků.

⁴⁴ BARTOŠ, Josef a kolektiv: *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848-1960*, Sv. XI, Okresy: Jihlava, Nové Město na Moravě, Tišnov, Velké Meziříčí, Ostrava, 1988 a Bartoš, Josef a kolektiv: *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848-1960*, Sv. XII, Okresy: Třebíč, Moravské Budějovice, Dačice, Ostrava, 1990.

⁴⁵ Tamtéž.

⁴⁶ DEJMEK, Jindřich (ed.): *Československo. Dějiny státu*, Libri, Praha, 2018, s. 201.

⁴⁷ KUBŮ, Eduard, PÁTEK Jaroslav (ed.): *Mýtus a realita hospodářské vyspělosti Československa mezi světovými válkami*, Karolinum, Praha, 2000, s. 59.

⁴⁸ KÁRNÍK, Zdeněk: *České země v éře první republiky (1918-1938), díl první, vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)*, Libri, Praha, 2003, s. 489-490.

V meziválečném období se pozemkovou reformu nepodařilo zdárně dokončit. Původním vlastníkům byla vrácena polovina zabraných pozemků⁴⁹.

V obvodu jihlavského retribučního soudu se dopady pozemkové reformy měly týkat především Collaltovského velkostatku v Brtnici, Sternbachova velkostatku v Třešti, Waldstein-Wartenbergova velkostatku v Třebíči a dalších velkých pozemkových vlastníků.⁵⁰ Přestože pozemková reforma byla namířena především proti majitelům s největší výměrou pozemků, dokázali velkostatkáři dopady pozemkové reformy velmi razantně zmírnit. Politickými konexemi a kličkami v zákonech dokázali z velké části ochránit svůj pozemkový majetek. Názorným příkladem může být Waldstein-Wartenbergův velkostatek v Třebíči. Před realizací pozemkové reformy zabíral výměru o rozloze 4 024,8 ha půdy. Z tohoto výměru byla nenávratně vyčleněna plocha o rozloze 687 ha, připadající novým drobným vlastníkům, ze zbylé výměry bylo vytvořeno 8 zbytkových statků, ze kterých 5 bylo ponecháno v držení původnímu majiteli s celkovou výměrou přes 2 800 ha půdy. Přestože Waldstein-Wartenbergové přišli o část rodových pozemků, stále se řadili mezi nejvýznamnější majitele půdy, poskytující pracovní příležitosti ne zrovna nevýznamnému počtu místního obyvatelstva. Waldstein-Wartenbergům, jako významnému pozemkovému vlastníkovvi a zaměstnavateli, tak byl v lokálním měřítku ponechán významný regionální vliv.⁵¹ Vlivu pozemkové aristokracie si byly během nacistické okupace vědomy i okupační orgány, které se snažily aristokratické kruhy získat na svoji stranu. S ohledem na zachování svých majetkových práv stála česká aristokracie mezi dvěma mlýnskými koly. Pokud by se připojily na stranu Německa, mohly by sice zachránit svůj majetek, ale vystavovaly by se nebezpečí pomsty českého obyvatelstva v případné porážce Německa. Za předpokladu, pokud by se zapojily do odboje proti okupaci, mohly by v případě prozrazení své odbojové činnosti přijít nejen o rodový majetek, ale i o vlastní život. Nejednoznačnost postoje Waldstein-Wartenbergů, a to „pro forma“ spolupráce s nacistickými orgány (vyvěšení německé státní vlajky dne 15. března 1939, hoštění nacistických pohlavárů na třebíčském zámku) a na druhé straně místopřísežné prohlášení obyvatel Třebíče o pomoci v nouzi ze strany šlechtického rodu, se po válce této třebíčské aristokracii vymstila. Rod musel opustit osvobozené Československo a odejít do Rakouska.⁵²

⁴⁹ KUBŮ, Eduard, PÁTEK, Jaroslav (ed.): *Mýtus a realita hospodářské vyspělosti Československa mezi světovými válkami*, Karolinum, Praha, 2000, s. 59.

⁵⁰ BARTOŠ, Josef a kolektiv: *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848-1960*, Sv. XI, Okresy: Jihlava, Nové Město na Moravě, Tišnov, Velké Meziříčí, Ostrava, 1988 a Bartoš, Josef a kolektiv: *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848-1960*, Sv. XII, Okresy: Třebíč, Moravské Budějovice, Dačice, Ostrava, 1990.

⁵¹ BEČKOVÁ, Jana: *Valdštejnové a Třebíč 1613-1945*. Historie starobylého českého rodu na třebíčském panství, Muzeum Vysočiny Třebíč, Třebíč, 2008, s. 84.

⁵² Tamtéž s. 86.

Soudní okresy Jihlava, Třešť a Třebíč si již od 19. století vybudovaly průmyslovou základnu, která se postupně rozšiřovala a centralizovala. V těchto oblastech již pracovníci v průmyslovém odvětví svým počtem převyšovali zemědělské pracovníky, šlo o oblasti s průmyslově-zemědělským charakterem. Průmyslová výroba se soustřeďovala zejména do Jihlavy a Třebíče. V těchto centrech nacházely profesní uplatnění nejen obyvatelé těchto dvou měst, ale i ze spádových oblastí například Velkomeziříčska.⁵³

V Jihlavě se rozvíjel textilní a kožedělný průmysl, jakož i dřevařský průmysl, který efektivně využíval surovinové zdroje z okolních lesů. Podstatnou roli v jihlavském hospodářském životě hrál tabák. Místní státní tabáková společnost patřila mezi největší zaměstnavatele jihlavského okresu. Textilní produkce byla centralizována do několika center, a to do Jihlavy, Malého Beranova, Helenína a Třeště.⁵⁴ Obuvnictví mělo sice své zastoupení i v Jihlavě, ale hlavním střediskem obuvnického průmyslu byla od konce 19. století Třebíč. Z dřívější roztržité řemeslné výroby došlo již před první světovou válkou k vybudování obchodní společnosti Budischowsky a synové, která si dokázala zajistit monopol armádních dodávek pro rakousko-uherskou armádu. Díky tomuto monopolu zaměstnávala na svém ekonomickém vrcholu přes 6 tisíc dělníků a velikostí své produkce byla největším producentem obuvi v Rakousko-Uhersku.⁵⁵ S pádem monarchie a rozpadem armády došlo k ekonomickému útlumu, ze kterého se společnost již nevzpamatovala. Majitel společnosti Karel Budischowsky stačil ještě před kapitulací Rakouska – Uherska spoluzaložit obuvnickou společnost Busi, která měla sídlit ve Vídni, v Třebíči pak měla mít výrobní kapacity. S rozpadem říše se však společnost rozdělila na dvě části, a to na rakouskou a československou. Společnosti Busi, nacházející se na území nově vzniklého Československa, se však ekonomicky nedařilo. Postupem času se dostala pod správu největšího věřitele, a to Moravské banky. V době hospodářské krize nebylo v silách společnosti držet krok s novou a dravou konkurencí v oboru, proto byla přes odpor trebičských zaměstnanců i veřejnosti v roce 1931 prodána pod cenou společnosti Baťa.⁵⁶

Národnostní složení obyvatelstva soudních okresů Telč, Třebíč, Třešť, Velké Meziříčí a Dačice bylo z převážné většiny české, zatímco v soudním okrese Jihlava se nacházela významná německá menšina, která ve slavnickém soudním okrese již dominovala. Zhruba

⁵³ BARTOŠ, Josef a kolektiv: *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848-1960*, Sv. XI, Okresy: Jihlava, Nové Město na Moravě, Tišnov, Velké Meziříčí, Ostrava, 1988 a Bartoš, Josef a kolektiv: *Historický místopis Moravy Slezska v letech 1848-1960*, Sv. XII, Okresy: Třebíč, Moravské Budějovice, Dačice, Ostrava, 1990.

⁵⁴ Tamtéž.

⁵⁵ JOURA, Jiří: *Procházky starou Třebíčí potřetí*, Třebíč, 2008, s. 50.

⁵⁶ *Historie a současnost podnikání na Třebíčsku*, Městské knihy, Žehušice, 2003, s. 96.

polovina obcí jihlavského soudního okresu měla německé obyvatelstvo. Jihlavský jazykový ostrov, jak se označovala oblast s převahou německého obyvatelstva v okolí města Jihlavy, se skládal z 39 obcí na české a z 31 obcí na moravské straně zemských hranic.⁵⁷ Jihlavský jazykový ostrov představoval největší německou enklávu v českomoravském vnitrozemí. Do dvacátých let 20. století si německé obyvatelstvo dokázalo udržet vládu nad jihlavskou radnicí. Jak jihlavský jazykový ostrov, tak slavonický soudní okres představoval oblast, ve které docházelo s ohledem na české a německé osídlení k národnostním nesvárům. Nejvyhrocenějšími okamžiky, jak bude uvedeno níže, bylo vyhlášení samostatnosti Československa v roce 1918, v Jihlavě měly národnostní nepokoje dozvuky ještě v roce 1920. Po stabilizaci poměrů v Československu v průběhu dvacátých let dvacátého století došlo k jistému uvolnění, národnostní pře se přesunuly z ulice do politického soupeření v místních obecních zastupitelstvech. Situace se opět začala komplikovat s příchodem hospodářské krize. Od této doby již zůstaly národnostní spory trvalou součástí veřejného života regionu v podstatě až do odsunu německého obyvatelstva.

Rozdílnost oblastí s převažujícím českým obyvatelstvem a oblastí s německým obyvatelstvem názorně ilustruje vztah k vyhlášení československé samostatnosti. Zatímco vedení jihlavské radnice vyhlášení samostatnosti ignorovalo, české obyvatelstvo prožívalo radostnou euforii. Na základě pražské výzvy byl Ludvík Chlum, přední politický představitel jihlavský Čechů, pověřen veřejným vyhlášením československé samostatnosti. S ohledem na rozložení sil, kdy vláda nad Jihlavou stále spočívala v německých rukou, byl Ludvík Chlum nucen k obezřetnému postupu, neboť si také nebyl jist loajalitou místních vojenských velitelů, kteří byli většinou německé národnosti. O vyhlášení vzniku Československa informoval jihlavské spoluobčany až poté, kdy ho vojenští velitelé jihlavské posádky ujistili o tom, že do poměrů v Jihlavě nebudou zasahovat.⁵⁸

Se vznikem Československé republiky a připojení Jihlavy k Československu se místní Němci nehodlaly smířit. Na základě práva na sebeurčení národů vystoupily s požadavkem, aby byl německý jazykový ostrov spolu s Jihlavou připojen k nově vzniklému Rakousku. Jelikož však nezískali podporu od sousedního Rakouska, nezbylo než na tento požadavek dočasně rezignovat. Československá vláda si byla sama vědoma obtížné situace ve městě, proto k řízení města na přechodnou dobu ustanovila vládního komisaře Františka Hovorku.⁵⁹

⁵⁷ *Dějiny podnikání na Jihlavsku, Městské knihy, Žehušice, 2001, s. 132.*

⁵⁸ PÍSKOVÁ, Renata a kol.: *Dějiny města Jihlava*, NLN, Praha, 2010, s. 518

⁵⁹ Tamtéž, s. 520

Identický postoj k nově vzniklému československému státu zaujalo i německé obyvatelstvo na Slavonicku. I zde vystoupili němečtí političtí představitelé s požadavkem na připojení celého soudního okresu k sousednímu Rakousku opírajíce se o právo na sebeurčení národů. Zde ale byla situace přece jen o něco nebezpečnější, neboť ve slavonickém okrese byla většina obyvatelstva německé národnosti. K pacifikaci místního obyvatelstva byla povolána nově vzniklá československá armáda.⁶⁰

Naprosto opačný průběh mělo vyhlášení československé samostatnosti v Třebíči. O podrobných událostech v Praze se v Třebíči dozvěděli až v podvečerních hodinách. O situaci byl neprodleně informován okresní hejtman, zároveň byla zajištěna loajalita místního četnictva a svolána porada místních elit. Následující ráno vypukly v Třebíči bouřlivé oslavy. S ohledem na neexistenci významné německé menšiny proběhly třebíčské oslavy k vyhlášení samostatnosti bez jakýchkoli národnostních potyček.⁶¹

Své politické převahy se německé obyvatelstvo v Jihlavě vzdávalo jen pozvolna. Obecné volby do jihlavského zastupitelstva byly s ohledem na napjatou situaci ve městě odloženy. K volbám došlo až v září 1920. Napjatá situace před volbami se odrazila i na dění ve městě. K vyvrcholení národnostní nevráživosti mezi jihlavskými Němci a Čechy došlo o svátku slunovratu 23. června 1920. Pod vlivem rozvášněných proslovů místních německých politiků do středu města vtrhl německý dav, který se v centru Jihlavy dopouštěl vandalismu. Ničil české nápisy a vyvolával potyčky s místními Čechy. V nepřehledné situaci došlo z německé strany ke střelbě, která si vyžádala mrtvé a raněné. Následující den došlo k vypuknutí násilností a rabování z české strany, které si však již lidské oběti nevyžádaly.⁶²

Poté se situace ve městě začala pomalu uklidňovat. Násilnické národnostní nesváry se transformovaly v politické soupeření v jihlavském městském zastupitelstvu. Největší spory se vedly především ve školské oblasti ohledně německých a českých škol. Do poloviny dvacátých let si jihlavští Němci dokázali udržet moc na radnici, významným dějinným přelomem v existenci Jihlavy se stal rok 1925, kdy poprvé v obecních volbách vyhrály české politické strany, které ze svého středu zvolili starostu Rudolfa Veverku.⁶³

V roce 1930 zasáhla československou ekonomiku hospodářská krize, která se od roku 1929 šířila ze Spojených států amerických do celého světa. Zpočátku se zdálo, že než o krizi půjde o stagnaci ekonomiky. Ale tato předpověď se nenaplnila. Československou otevřenou

⁶⁰ *Dějiny podnikání na Jihlavsku* s. 132-135.

⁶¹ JOURA, Jiří: *Procházky starou Třebíčí*..... s. 132-135.

⁶² PISKOVÁ, Renata a kol: *Jihlava*, s. 522.

⁶³ Tamtéž, s. 527.

exportní ekonomiku zasáhla hluboká dlouhotrvající krize, která citelně zasáhla i oblast Českomoravské vrchoviny.

Krize postihovala všechny vrstvy obyvatelstva, což se odráželo i na počtu nezaměstnaných, které vzrůstaly geometrickou řadou. Zatímco v předkrizovém období bylo v Jihlavě evidováno pár desítek nezaměstnaných, v lednu roku 1931 bylo nezaměstnaných evidováno již 1 160 a situace se nadále zhoršovala.⁶⁴ Ve větších městech v Jihlavě a Třebíči bylo nutné zřídit veřejné vývařovny, aby byly zajištěny alespoň základní životní potřeby, a systém nouzových prací. Ke zlepšení hospodářské situace docházelo velice pozvolna teprve od počátku roku 1935.

Podle výsledků prvorepublikových parlamentních v jednotlivých obcích a okresech v regionu bylo politické rozložení sil po dobu existence první republiky v regionu odlišné ve venkovských oblastech a malých městech na jedné straně, kde měly podporu především konzervativnější politické síly (agrárníci a lidovci), a na straně druhé v městských centrech, kde podporu získávaly i ostatní politické strany. Samozřejmě, že záleželo i na národnosti volitele. Mezi Němci měla velkou podporu především německá agrární strana, ale v průběhu hospodářské krize a po nuceném slučování německých stran získala majoritní zastoupení Henleinova Sudetoněmecká strana.

Podle tradiční interpretace vedla hospodářská krize a zhoršení sociálního postavení německého obyvatelstva, jakož i posílení mezinárodní pozice Německa k radikalizaci německé menšiny. Alespoň taková je tradiční interpretace důvodů, které vedly německou menšinu v českých zemích do Hitlerovy náruče. Z jiného úhlu pohledu na tuto problematiku nahlíží Eva Hahnová, která vyčítá českým historikům opomíjení role Sudetoněmecké strany v průběhu mnichovských událostí.⁶⁵ Podle jejího názoru nepatřila klíčová role říšskému kancléři Adolfu Hitlerovi, ale především Sudetoněmecké straně. Dle její interpretace nešlo o československý menšinový problém, nýbrž o následek dlouhodobého působení velkoněmeckého nacistického hnutí v českých zemích. Z tohoto důvodu patří mnichovské události do kontextu nacionálněsocialistických dějin, nikoliv do kontextu menšinových konfliktů. Mnichovská dohoda byla následkem dvacetiletého vývoje všenněmeckého nacistického hnutí v Československu, Rakousku a Německu.⁶⁶ Osobně je mi názor Evy

⁶⁴ Tamtéž, s. 534.

⁶⁵ Eva Hahnová upozorňuje především na učebnice dějepisu MAREK, Jaroslav (ed.): *Česká a československé dějiny II: od roku 1790 do současnosti*, Praha 1991, a HARNA, Josef, FIŠER, Rudolf: *Dějiny českých zemích II. Od poloviny 18. století do vzniku České republiky*, Praha, 1998.

⁶⁶ HAHNOVÁ, Eva: „Mnichov“ v kontextu (sudeto)německých dějin, in *Mnichov 1938 a česká společnost*. Sborník

Hahnové blízký, mám za to, že tomuto úhlu pohledu na problematiku nacionálněsocialistických dějin nebyl doposud věnován adekvátní prostor. Zkoumání těchto dějin, jenž by v sobě zahrnoval jak československý, tak i rakouský a německý aspekt, by mohl být východiskem k novému zpracování postavení německé menšiny v středoevropském prostoru.

Podstatnou změnu do života místních obyvatel přinesla realizace mnichovské dohody. Dne 1. října 1938 překročily německé jednotky hranice Československé republiky. Do 10. října došlo k úplnému obsazení územních pásem v Čechách i na severní a jižní Moravě.⁶⁷ Plně odtržen byl soudní okres Slavonice až na osadu Nový Svět, v dačickém soudním okrese byla trvale odtržena pouze jediná obec, a to Urbaneč.⁶⁸ Zabrané obce byly přiřčleněny k landrátu Waidhofen an der Thaya. U ostatních soudních obvodů sice zůstala zachována dosavadní správní struktura, přesto i zde se potýkali s důsledky Mnichova. Vnitrozemí bylo zaplněno uprchlíky z pohraničí, kteří ve vnitrozemí hledali azyl. V Jihlavě byl opět nastolen německý požadavek k připojení jihlavského jazykového ostrova k Německu.⁶⁹

Okupace zbylého prostoru Čech a Moravy proběhla od 14. do 15. března 1939. Již od šesté hodiny informoval rozhlas veškeré obyvatelstvo, aby zachovalo klid a pořádek. Ještě před vstupem německého wehrmachtu do Jihlavy a Třebíče se místní skupinky obyvatelstva pokusily využít situace a převzít ve městech moc. Zatímco v Jihlavě se místním Němcům podařilo nad městem získat kontrolu, v Třebíči narazili místní čeští fašisté při pokusu o převzetí moci na všeobecný odpor.

Jihlava byla za jásotu německého obyvatelstva obsazena wehrmachtem kolem deváté hodiny, kdy už bylo město v rukou místních německých občanů. Předem již byla obsazena radnice, okresní úřad, pošta, jakož i nejdůležitější průmyslové podniky.⁷⁰ V Třebíči došlo k neúspěšnému pokusu o převzetí Baťovy obuvnické továrny a Městské spořitelny. Německé vojenské jednotky se v Třebíči objevily teprve 16. března 1939 v pět hodin odpoledne.⁷¹

z mezinárodního symposia k 70. výročí mnichovské dohody, Ústav pro výzkum totalitních režimů, Praha, 2008, s. 19-35.

⁶⁷ GEBHART, Jan, KUKLÍK, Jan: *Velké dějiny zemí Koruny české sv. XVa 1938-1945*, Paseka, s. 18.

⁶⁸ BARTOŠ, Josef a kolektiv: *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848-1960*, Sv. XII, Okresy: Třebíč, Moravské Budějovice, Dačice, Ostrava, 1990.s. 196.

⁶⁹ PISKOVÁ, Renata a kol: *Jihlava*, s 549.

⁷⁰ PISKOVÁ, Renata a kol: *Jihlava*, s 555.

⁷¹ HANÁK, Zdeněk: *Bakalářská práce Dolní Vilémovice v letech 1939-1945, Česká vesnice za protektorátu*, UK, 2014, s.32.

Nad územím nově vytvořeného Protektorátu Čechy a Morava byla po přechodnou dobu zavedena vojenská správa, která byla na Moravě svěřena generálu Wilhelmu Listovi.⁷² Od 15. dubna 1939 byla zavedena civilní správa nad okupovaným územím. Nejnižší civilní správní jednotkou se stal oberlandrát, který měl zajistit nejen přechod správy do německých rukou, ale zároveň zavést dohled nad českými úřady. Po dobu přechodné vojenské správy, tj. do 15. dubna 1939, byl zřízen oberlandrát pro území politických okresů Jihlavy a Dačic. Později bylo sílo dačického okresního úřadu přesunuto do Telče, čímž vznikl telčský politický okres. Po ukončení vojenské správy se působnost jihlavského oberlandrátu rozšířila i na politické okresy Třebíč, Moravské Budějovice, Nové Město na Moravě a Velké Meziříčí.⁷³

(Správní rozdělení Protektorátu Čechy a Morava i odtrženého sudetského území – stav k 1. listopadu 1942- detail)

Původně uvažovaným sídlem Oberlandrata, vzhledem ke strategické pozici, měla být Třebíč. Ale vzhledem k významné německé menšině v Jihlavě a jejím okolí bylo sídlo

⁷² GEBHART, Jan, KUKLÍK, Jan: *Velké dějiny země Koruny české sv. XVa 1938-1945*,s. 185.

⁷³ PISOVÁ, Renata a kol: *Dějiny Jihlavy* s. 555.

nakonec umístěno do Jihlavy. Jihlava a její nejbližší zázemí, vzhledem k německému osídlení, hrála důležitou roli v chystaném germanizačním programu. Okupační správa chtěla tento prostor využít k rozdrobení českého osídlení za pomoci nově příchozích německých obyvatel.⁷⁴ Z Jihlavy mělo být vybudováno vzorové německé město, které by bylo vzorem pro ostatní protektorátní města. Tento plán se po dobu trvání okupace nepodařilo realizovat. Důležitost role města dokládá i seznam návštěv v prvním měsíci okupace. Dne 16. března město navštívil rodák z nedalekého Stonařova Artur Seyss-Inquart, 19. března navštívil město Hans Krebs a dne 21. března byla ve městě uspořádána slavnostní vojenská přehlídka pod vedením generála Johannese Blaskowitze.⁷⁵ Této přehlídce se zúčastnili i soudci Krajského soudu v Jihlavě. Prezident jihlavského soudu Václav Nědělka vzpomíná:

„My jako špice protektorátních úřadů jsme se museli účastnit. Na náměstí jsme stáli vedle pódia pro Blaskowitze, který velel 3hodinové přehlídce těžké vozby (asi jezdili opět dokola), stále při tom mlátily do bubnů dvě kapely. Pro nás Čechy to byla hrozná potupa, stěží jsem to snesl.“⁷⁶

Jihlava se v době okupace stala významným německým centrem. Nejen že byla sídlem jihlavského oberlandrátu, ale ve městě si zřídily místní pobočku i orgány německé bezpečnosti, a to tajné státní policie (GESTAPO), kriminální policie (KRIPPO), pořádkové policie (ORDNUNGSPOLIZEI), bezpečnostní služby (SICHERHEITSDIENST).⁷⁷

Cílem nacistické politiky bylo vytvořit stát na rasových základech. Obyvatelstvo protektorátu mělo být zjednodušeně řečeno rozděleno podle rasového klíče na způsobilé poněmčení, pro něž přicházela v enventualitu asimilace, a pro nezpůsobilé asimilace, pro něž byla určena deportace a smrt. K poněmčení protektorátního prostoru měly být využity již existující německé enklávy v Čechách a na Moravě.

Se zřízením Protektorátu Čechy a Morava a s převzetím německého právního řádu se začaly na osoby židovského původu vztahovat norimberské zákony, jejich postavení se však zhoršovalo již v průběhu trvání druhé republiky, mnohé profesní organizace vylučovaly ze svých řad své židovské konkurenty. Ale po 15. březnu 1939 se jejich postavení podstatně zhoršilo. V Jihlavě muselo osmdesát židovských rodin uvolnit své domovy pro ubytování

⁷⁴ Tamtéž s. 559.

⁷⁵ Tamtéž, s. 556.

⁷⁶ KŮRKA, Pavel: *Soudce v čase a bezpráví. Paměti Václava Nědělky (1881-1965)*, Historický ústav AV ČR, Praha, 2013, s. 165.

⁷⁷ PISKOVÁ, Renata a kol: *Dějiny Jihlavy*,s. 556.

příchozích Němců, v Třebíči čeští fašisté blokovali činnost židovských obchodníků⁷⁸, počáteční nevráživost vyvrcholila v noci z 29. na 30. března 1939, kdy byla vypálena jihlavská synagoga.⁷⁹

Od roku 1942 byli Židé ze spádové oblasti Třebíč, Jihlava, Jemnice, Dačice, Náměšť nad Oslavou a Velké Meziříčí umístováni do sběrného tábora v Třebíči. Z trebičského vlakového nádraží byly vypraveny dva transporty do Terezína. Dne 18. května 1942 vyjel první transport o počtu 720 osob, druhý transport o počtu 650 osob vyjel dne 22. května 1942. Z prvního transportu přežilo 42 osob, z druhého transportu přežilo pouze 18 osob.⁸⁰

Důležitým prostředkem germanizace byla arizace židovského majetku, jejímž prostřednictvím mělo dojít ke zvýšení německého podílu ve všech sférách hospodářství a vyřazení židovské konkurence z podnikání. V protektorátních podmínkách byla arizace plně v rukou okupační správy. Zabavené židovské podniky přešly do vlastnictví německých vlastníků. V obvodu oberlandratu Jihlava bylo k dubnu 1941 likvidováno 136 podniků, z nichž arizováno bylo pouze 28 podniků. Větší rozsah arizace byl omezen nedostatkem finančního kapitálu. Tímto způsobem se k majetku znovu dopracoval Viktor Budischowsky. Ačkoliv postrádal finanční zdroje, měl cenné politické kontakty na příslušných místech, aby mohl převzít velkoobchod s kůžemi firmy Vilém Böhm & bratr v Jihlavě. Značného majetku nabyly i rodina Engelmannova,⁸¹ která mimo jiné převzala dřevozpracující závod Meissner v Třešti.⁸²

Přestože v Jihlavě žila většina českého obyvatelstva, do čela města byl ustanoven německý vládní komisař, který z městské správy odstranil všechny Čechy. Na podzim roku 1940 došlo k posunutí zemských hranic směrem na západ, tímto opatřením se pod správu Jihlavy dostaly německé obce, patřící dosud do Čech. Smyslem tohoto opatření byla konsolidace německého osídlení, které se dále mělo rozšiřovat přes další obce především směrem na jih k rakouské hranici, aby došlo k úplnému oddělení Čech a Moravy a vzniku soustavně německy osídlené enklávy. Taktéž je patrná snaha o poněmčení samotné Jihlavy,

⁷⁸ HANÁK, Zdeněk: Bakalářská práce *Dolní Vilémovice v letech 1939-1945, Česká vesnice za protektorátu*, UK, 2014, s.32.

⁷⁹ PISKOVÁ, Renata a kol: *Dějiny Jihlavy*, s..... 564.

⁸⁰ KÁRNÝ, Miroslav (ed.): *Terezínská pamětní kniha, Židovské oběti nacistických deportací z Čech a Moravy*, Terezínská iniciativa, Melantrich, 1995.

⁸¹ Jan Walter Engelmann (1903-1946) byl Mimořádným lidovým soudem v Jihlavě odsouzen k trestu smrti dle rozsudku ze dne 12. září 1946 sp. zn. LS 357/46.

⁸² JANČÍK, Drahomír, KUBŮ, Eduard: *„Arizace“ a arizátoři*, Karolinum, Praha, 2005, s. 330.

z města byl odsunut krajský soud, sekce Sokola, Orla.⁸³ Přesunuty byly i některé české střední školy.

„Koncem července 1939 přišel ke mně mladý 32letý nacist a ve funkci Oberlandrata Eugen Feichtner. Jeho úřad sídlil ve Strážné ulici, což on považoval za místo pro tento úřad nevhodné. Právil mi, že jeho oko padlo na budovu krajského soudu a že žádá, abych mu uvolnil Němci dosud neobsazený zbytek budovy. Oznámil jsem to protektorátnímu ministru spravedlnosti, jel jsem sám i do Prahy. Výsledek byl, že Němci nemají právo zabírat protektorátní budovy, že proto nesmím povolit, že mohou ustoupit jen násilí. Tento příkaz jsem dostal od min. rady Neudecka, rodilého Němce. Oznámil jsem to Oberlandratovi, ten trval na svém rozkazu a dal mi ultimátum do 12 hod. v sobotu 12. 8. Na dotaz našeho ministerstva, jakým právem to žádá, dal odpověď: Vermöge meines Plizeirechtes.“⁸⁴

Již s počátky okupace byly budovány zárodky odporu. S odchodem do ilegality měla již bohatou zkušenost KSČ, která začala budovat svoji zárodečnou organizaci již po svém zákazu v předválečném období. V prostoru Vysočiny vyvíjely odbojovou činnost především dvě skupiny, a to členové ilegální KSČ a příslušníci československé armády v Obráně národa. Komunistický odboj se zaměřoval především na agitaci a zajištění výroby ilegálních tiskovin. Obrana národa si předsevzala vytvořit organizační základnu pro případné národní povstání proti Němcům a organizovala odchod vojáků do zahraničí. Případného odporu si byli vědomi i Němci, proto hned po 15. březnu 1939 proběhlo preventivní zatýkání, v Jihlavě došlo k zatčení předních členů zdejší buňky KSČ,⁸⁵ dne 20. března 1939 došlo k zatčení předních třebíčských komunistů, ale i bývalého starosty Josefa Vaňka, jenž byl následně propuštěn, a třebíčského advokáta Antonína Hobzu.⁸⁶

Bezpečnostní situace se přiostrčila po napadení Polska Německem 1. září 1939. V průběhu podzimu byla rozprášena Obrana národa, do konce roku byla pod vlivem zatýkání utlumena i činnost komunistického odboje. Jen do konce roku 1939 bylo zatčeno 120 občanů jihlavského kraje.⁸⁷ V průběhu roku 1940 a jara 1941 se činnost německých represivních

⁸³ Deflet, Brandes: *Germanizovat a vysídlit. Nacistická národní politika v českých zemích*, Prostor, Praha, 2015, s. 169-170.

⁸⁴ KŮRKA, Pavel: *Soudce v čase a bezpráví. Paměti Václava Nedělký (1881-1965)*, Historický ústav AV ČR, Praha, 2013, s. 165.

⁸⁵ PISKOVÁ, Renáta a kol: *Dějiny Jihlavy s. 570.*

⁸⁶ ŠIMKA, Alois: *Závěrečné období národně osvobozenického boje na Třebíčsku*, s. 42, in Sborník Matice moravské ročník 84/1965, Brno, 1965.

⁸⁷ PISKOVÁ, Renata a kol: *Dějiny Jihlavy s 570.*

orgánů zaměřila především na sokolské funkcionáře. Jen v Třebíči během tohoto období zahynulo 14 sokolských funkcionářů.⁸⁸

Dne 27. května 1942 spáchali Jan Kubiš a Josef Gabčík atentát na zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha v Praze. Po vyzrazení jejich úkrytu zemřeli dne 18. června 1942 v kostele sv. Cyrila a Metoděje. Gestapo vtrhlo do Dolních Vilémovic u Třebíče, rodné vsi Jana Kubiše, odvezlo nejbližší rodinné příslušníky a za pomoci matrik pátralo po příbuzných do třetího kolene.⁸⁹ Na tři sta osob bylo svezeno na četnické stanice do Třebíče a Jihlavy, poté byly převezeny do Prahy, z toho 37 zatčených skončilo v terezínské věznici. Dne 24. října 1942 byli nejbližší příbuzní Jana Kubiše popraveni v Mauthausenu.⁹⁰ V souvislosti s heydrichiádou byla popravena většina sokolských pracovníků, zatčených na podzim 1941.

Ke zvýšení odbojové aktivity došlo v souvislosti s obratem na východní frontě. V prostoru Velkomeziříčska a Žďárska operovala Rada tří „R 3“, které se podařilo navázat spojení s Londýnem, snažila se podnítit k odbojové činnosti místní obyvatele a připravit je na ozbrojené povstání. Svoji činností zasahovala i na Třebíčsko a Jihlavsko s níž spolupracovala i skupina „Horácko“ pod vedením Zdeňka Konrbluha.⁹¹ Pod vlivem smrti několika velitelů této skupiny dochází v roce 1944 k utlumení její činnosti. Na Třebíčsku mezitím vznikla ze sokolského podhoubí nová ilegální organizace „RE-VÍ“ (Revoluce vítězí) pod vedením Roberta Trojna,⁹² která se zaměřovala především na sabotážní akce na železnici.

Od podzimu roku 1944 posilnily odbojovou činnost čtyři sovětské parašutistické skupiny „Jermak“, „Melnik“, „Dr. Miroslav Tyrš“, „Mistr Jan Hus“, ale nejvýrazněji se do odboje zapsal výsadek „Lenka-JIH“, kterému se podařilo vybudovat širokou konspirační síť.⁹³

S přibližující se frontou sílily i vojenské akce odbojářů. Partyzáni přepadávali četnické stanice, odzbrojovali německé pořádkové složky, vypouštěly lihovary. Dne 10. dubna 1945 vyhodily do povětří železniční most u Helenína. Tento partyzánský útok se řadí k největším destrukčním akcím partyzánského odboje na železnici v českých zemích. Jen na strategické železniční trati Brno – Havlíčkův Brod došlo v závěru války k šestnácti útokům.⁹⁴

⁸⁸ ŠIMKA, Alois: *Závěrečné období národně osvobozenického boje na Třebíčsku*,s. 42.

⁸⁹ ČVANČARA, Jaroslav: *TENTADO SUPERABIMUS – Odvahou zvítězíme*, in *Pamět a dějiny*, č. 2, r. 2012, s. 127.

⁹⁰ SLÁDEK, Oldřich: *Zločinná role gestapa, Nacistická bezpečnostní policie v českých zemích*, Naše vojsko, 1986, s. 206.

⁹¹ PISKOVÁ, Renata a kol: *Dějiny Jihlavy*,s. 570.

⁹² Tamtéž..s. 574.

⁹³ Tamtéž..... s. 574.

⁹⁴ PISKOVÁ, Renata a kol: *Dějiny Jihlavy*.... s. 575.

V závěru války došlo na území Vysočiny, přesněji v Třešti a Velkém Meziříčí, ke krvavým střetům mezi stahujícími se německými jednotkami a místními obyvateli. Dne 5. května 1945 se v Třešti dočasně chopilo moci české obyvatelstvo, zavřelo několik Němců do místního vězení. O dva dny později se Němcům podařilo zpacifikovat odpor, při kterém padlo 14 českých občanů, dva rukojmí byli zastřeleni a dalších 34 mužů bylo popraveno.⁹⁵ K Podobné situaci došlo dne 6. května 1945 i ve Velkém Meziříčí. Zde ztroskotalo protiněmecké povstání, ustanovený německý stanný vojenský soud odsoudil k smrti 55 českých občanů zastřelením. Ve městě došlo k popravě dalších tři zajištěných odbojářů a jednoho českého občana.⁹⁶

K osvobození jižní Moravy došlo v průběhu bratislavsko-brněnské operace. Šlo o podpůrnou vojenskou akci, která měla zabezpečit útok 2. a 3. ukrajinského frontu proti Vídni. Nejprve došlo k osvobození Bratislavy, poté útok Rudé armády směřoval proti německým jednotkám na Moravě.⁹⁷ Brno bylo osvobozeno dne 26. dubna 1945 a 9. května byla osvobozena celá Vysočina.

Bezprostředně po osvobození Československa zavládla mezi českým obyvatelstvem euforie z nově nabyté svobody. V každodenní realitě však bylo obyvatelstvo vystaveno mnoha těžkostem, ať už nefungující ekonomice, zásobovacím problémům, neexistenci státní správy. Nelehký byl návrat do každodenního života pro ty, kteří si prošli peklem koncentračních táborů. Obyvatelstvo si také muselo zvykat na přítomnost příslušníků Rudé armády.⁹⁸

Společně s radostí z osvobození se drala na povrch i dlouho potlačovaná zášť vůči Němcům, která zachvátila celou českou společnost, byla podporována nejen tiskem a rozhlasem, ale i veřejnými proslovů politiků, včetně samotného prezidenta republiky.⁹⁹ Tohoto nebezpečí si byli Němci velice dobře vědomi, proto mnozí z nich zvolili raději sebevraždu, která se v prvních měsících stala mezi Němci masovým jevem. Za dobu od května do poloviny října 1945 je odhadováno na 4 406 počet sebevražd.¹⁰⁰ Jen v Jihlavě je za toto období doloženo 176 sebevražd.¹⁰¹

⁹⁵ STANĚK, Tomáš: *Poválečné excesy*, s. 253.

⁹⁶ STANĚK, Tomáš: *Poválečné excesy*, s. 252.

⁹⁷ HRBEK, Jaroslav; SMETANA, Vít; KOKOŠKA, Stanislav; PILÁT, Vladimír; HOFMAN, Petr: *Draze zaplacená svoboda*, svazek II, Paseka, Praha s. 252-253.

⁹⁸ MARŠÁLEK, Pavel: *Pod ochranou hákového kříže. Nacistický okupační režim v českých zemích 1939-1945*, Auditorium, Praha, 2012, s. 215.

⁹⁹ Veřejné vystoupení prezidenta republiky Edvarda Beneše dne 12. května 1945 z balkonu brněnské Nové radnice a veřejné vystoupení ze dne 16. května 1945 na Staroměstském náměstí v Praze

¹⁰⁰ STANĚK, Tomáš: *Poválečné „excesy“ v českých zemích*, s. 13-14, více k poválečnému násilí: ARBURG, Adrian von, STANĚK, Tomáš (ed.): *Odsun Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951*, SUSa, Praha, 2011, a

Nejzávažnějším problémem byla nefunkčnost státní správy, která nebyla schopna bezprostředně po osvobození zajistit veřejný pořádek. Hned po osvobození se výkonu moci na nejnižší úrovni chopily národní výbory a rudé gardy složené z partyzánů a dobrovolníků. Místní národní výbory a rudé gardy podle svého vlastního uvážení zajišťovaly nespolehlivé obyvatelstvo, zaváděly restrikce vůči německému obyvatelstvu, zabavovaly majetek a zřídily revoluční soudy nad zajatými Němci a kolaboranty, které často skončily smrtí odsouzeného. Je otázkou, zdali měla československá vláda podrobný přehled o činnosti národních výborů a revolučních gard a zdali bylo vůbec možné vůči živelné odplatě efektivně zasáhnout.

Podle Benjamina Frommera československá vláda divokou retribucí plně podporovala, současně schvalovala využití násilných prostředků vůči německému obyvatelstvu při divokém odsunu. Vhod tak přišla i neexistence jasných instrukcí, kdo má být zatčen a za jaké delikty, neboť místní orgány tak nebyly svázány přesnými pravidly a nabízela se široká škála interpretace, která mohla postihnout nejširší okruh osob. V otázce potrestání Němců panovala mezi komunisty i demokraty naprostá shoda, avšak každá z těchto skupin sledovala i své vlastní politické zájmy. Zatímco komunisté si od této anarchie slibovali usnadnění revolučních cílů, tradiční demokraté doufali, že se tak nadobro zbaví velké části Němců a tím se vyřeší problematické soužití českého a německého národa v Československu.¹⁰²

Bezprostřední výkon spravedlnosti vzaly do svých rukou především místní partyzánské oddíly ve spolupráci s vojáky československé armády a příslušníků Rudé armády. V prostoru Jihlavska působila především partyzánská skupina Julia Zamazala, na Třebíčsku oddíl Josefa Hybeše, na Dačicku pak především vojenská jednotka plukovníka Vladimíra Hobzy. Represe postihovaly jak Němce, tak i Čechy. O vině bylo rozhodnuto bezprostředně, aniž by bylo prováděno jakékoli dokazování. Výkon trestu smrti následoval neprodleně po uznání viny.

Tak byly například dne 12. května 1945 k místnímu národnímu výboru v Kralicích nad Oslavou předvedeny čtyři osoby zadržené ve vlaku k výslechu, neboť byly identifikovány Antonínem Dukátem jako němečtí udavači. Výslechu byl přítomný i příslušník Rudé armády, který vydal rozkaz k zastřelení třech předvedených osob, ke kterým náhodně připojil i zajatého německého vojáka. Čtvrtou zadrženou osobou byla žena, kterou si rudoarmějec

MRŇKA, Jaromír: „V naší zemi bude konec války psán krví.“ *Kolektivní násilí roku 1945 v českých zemích jako politika, kultura a sociální praxe*, Střed, 2016

¹⁰¹ PISOVÁ, Renata a kol: *Dějiny Jihlavy*,s. 580.

¹⁰² FROMMER, Benjamin: *Národní očista. Retribuce v poválečném Československu*, Academie, Praha, 2010, s. 95-97.

odvedl a poté propustil. Dne 17. května 1945 byl v zahradě měšťanské školy v Náměšti nad Oslavou po týrání popraven muž, kterého partyzánský soud Josefa Hybeše odsoudil za udavačství.¹⁰³ Dne 7. června 1945 zasedal v Jihlavě revoluční tribunál složený z partyzánů a důstojníků vojenské formace 1. československého armádního sboru. Tento soud odsoudil 19 osob k trestu smrti, z toho 18 bylo zastřeleno a odsouzený farář Christian Honsig utopen v rybníce.¹⁰⁴ Na Dačicku si skupina partyzánů vedených Josefem Dubským vyžádala předání čtyř zadržených mužů, které dne 6. června 1945 v katastru obce Slavětín zastřelila.¹⁰⁵

Bezprostředně po osvobození republiky se v nebezpečném postavení ocitly především osoby, mající informace o spolupráci některých představitelů odboje s německou okupační mocí. Ilustrujícím příkladem je osud Víléma Bardase, bývalého zástupce okresního hejtmána, který byl internován v jihlavské věznici. Pro vyšetřovací komisi měl písemně sestavit seznam jmen osob, které se v době okupace dopustily kolaborace, a poskytnou další důležité informace, které by takové osoby odhalily. Než však mohl tento seznam napsat, byl partyzány odvléčen z věznice a zastřelen.¹⁰⁶

Na přelomu května a června 1945 došlo k násilnému odsunu německého obyvatelstva z dačického politického okresu, zejména však ze slavonického soudního okresu. Odsun provedly vojenské oddíly pod vedením plukovníka Vladimíra Hobzy na základě nařízení dačického okresního národního výboru. Obyvatelstvo se muselo vystěhovat ze svých domovů, sebou si však mohlo vzít zavazadlo nepřekračující váhu padesáti kilogramů. Odsun byl doprovázen rabováním a násilím. Odsun Němců z Dačic následoval koncem srpna 1945.¹⁰⁷

Dne 10. května 1945 navštívil Jihlavu ministr národní obrany Ludvík Svoboda spolu s ministrem průmyslu Bohumilem Laušmanem, aby byla vyřešena otázka německých obyvatel Jihlavska. Bylo rozhodnuto, že dojde k soustředění Němců v internačních táborech. Dne 22. května 1945 do Jihlavy opětovně zavítal ministr obrany Ludvík Svoboda, který přislíbil poslat vybrané oddíly 4. brigády 1. československého armádního sboru k ochraně obyvatelstva před skupinkami německých vojáků a wervolfů a k pomoci při transportu Němců. Ústní jednání členů československé vlády s místními jihlavskými politiky jsou důkazy o tom, že ústně vydané příkazy od členů vlády utvářely konkrétní místní politiku, t. j. neformálním schválením diskriminační politiky vůči německému obyvatelstvu a realizaci

¹⁰³ STANĚK, Tomáš: *Poválečné „excesy“ v českých zemích*,..... s. 250.

¹⁰⁴ STANĚK, Tomáš: *Poválečné „excesy“*.... s. 255.

¹⁰⁵ STANĚK, Tomáš: *Poválečné „excesy“*.... s. 260.

¹⁰⁶ Hlášení Oblastní úřadovny Státní bezpečnosti v Jihlavě pro VII. Odbor Ministerstva vnitra o vyšetřování poprav Víléma Bardase v červnu 1945 ve Stonařově, in Staněk, Tomáš: *Odsun*, III. Díl, str. 155-156

¹⁰⁷ STANĚK, Tomáš: *Poválečné „excesy“*... s. 260.

divokého odsunu. Analogická situace byla v moravské metropoli Brně.¹⁰⁸ V Jihlavě byly zřízeny čtyři internační tábory. V průběhu divokého odsunu byly zorganizovány čtyři pochody, první a nejnásilnější pochod se odehrál 9. června 1945, který nepřežilo asi 300 lidí. Další přesun byl realizován 21. června, kterého se zúčastnily především matky s dětmi. Při tomto odsunu zemřelo dvacet tři dětí. Poté následovaly pochody dne 25., 27. a 30. června. U těchto pochodů již nepanovaly tak drastické podmínky.¹⁰⁹

V létě 1945 byly další přesuny německého obyvatelstva odsunuty na neurčito s ohledem na probíhající mírovou konferenci v Postupimi.¹¹⁰ Létem roku 1945 tak končí etapa divokého odsunu. Podle stavu k 28. červnu 1945 bylo z Jihlavska odsunuto přes 9 000 Němců, zatím k odsunu ještě zbývalo 6 000 Němců. Na Dačicku bylo odsunuto do této doby přes 4 500 Němců, zbývalo tak odsunout asi 600 Němců, na Velkomeziříčsku zůstalo k odsunu 200 a na Třebíčsku 600 Němců.¹¹¹ Tyto zbytky německého obyvatelstva byly vystěhovány z Československé republiky již během řízeného odsunu, který probíhal v roce 1946.

Bezprostředně po ukončení války panovala euforie z nově nabyté svobody a k budoucnosti se upínaly naděje obyvatelstva o spravedlivější společnost. Napříč politickým spektrem panovala shoda na národním uspořádání státu, pozemkové reformy i znárodnění.¹¹² Neshody mezi politickými subjekty vznikaly spíše ve způsobu, kterým má být dosaženo požadovaného cíle a v jeho rozsahu. Dne 26. května 1946 byl uspořádán první demokratické poválečné volby. O významu parlamentních voleb nemohlo být pochyb, protože se rozhodovalo nejen o složení parlamentu, ale i o poměru sil mezi KSČ a ostatními politickými stranami Národní fronty.¹¹³

V jihlavském soudním okrese vyhrála s převahou KSČ, jakož i v třebíčském soudním okrese a třeštském soudním okrese. V telčském soudním okrese sice KSČ vyhrála, ale pouze s minimálním odstupem od strany lidové. ČSL vyhrála v dačickém soudním okrese a ve velkomeziříčském okrese. Volební výsledky v podstatě souhlasily s celkovými volebními výsledky v Moravskoslezské zemi, kde se na prvním místě umístila KSČ, následována

¹⁰⁸ ARBURG, Adrian von, STANĚK, Tomáš (ed.): *Odsun Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951, duben – srpen/září 1945, „Divoký odsun“ a počátky osídlování*, II. 1, SUSA, Praha, 2011, s. 79.

¹⁰⁹ PISOVÁ, Renata a kol.: *Dějiny Jihlavy*, ...s. 580-586.

¹¹⁰ Němeček, Jan a kol.: *Cesta k dekretům a odsunu Němců*, Littera Bohemica, Praha, 2002, s. 96.

¹¹¹ Zpráva ONV v Jihlavě pro ZNV v Brně o politické a hospodářské situaci v okrese, in *Odsun*, díl III, s. 719

¹¹² KALINOVÁ, Lenka: *Východiska, očekávání a realita poválečné doby. K dějinám české společnosti v letech 1945- 1948*, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha, 2004, s. 85.

¹¹³ KOCIAN, Jiří; SMETANA, Vít a kolektiv: *Květnové volby 1946 – volby osudové? Československo před bouří*, Euroslavica, Praha, 2014, s. 9.

stranou lidovou, národními socialisty a sociálními demokraty. Na rozdíl od Čech však KSČ nezvítězila s takovou převahou, na Moravě a ve Slezsku získala KSČ celkem 34,46 % hlasů, lidovci získali 27,56 % hlasů, národní socialisté 20,20 % hlasů a sociální demokraté 16,7 % hlasů. Na Moravě získala KSČ hlasy především v městských centrech, zatímco lidovci měli největší podporovatele především na venkově. Parlamentních voleb v roce 1946 se mohly zúčastnit pouze strany, které byly členy Národní fronty. Doposud nejsilnější agráři zůstali mimo volební kolbiště. Jejich hlasy si s největší pravděpodobností rozdělily právě tyto dvě strany. Komunisti tak profitovali z posunu celé české společnosti doleva a lidovci se zase mohli opřít o religiozní obyvatelstvo především moravského venkova, které bylo jeho volební základnou.

Příloha č. 1

Národnostní složení obyvatelstva soudních okresů k roku 1930

	čes.	něm.	jiné	ciz.
Jihlava	38 036	16 427	476	679
Telč	25 483	87	27	144
Třebíč	42 130	240	265	230
Třešť	13 415	63	43	94
Velké Meziříčí	27 497	63	25	112
Dačice	11 604	198	29	45
Slavonice	2 489	6 474	10	302

Údaje čerpány z Historického místopisu Moravy

Výsledky voleb pro soudní okres Jihlava v roce 1929 a 1935

	rok 1929		rok 1935
celkem voličů	29 523		31 313
ČSD	5 011	SdP	6 021
ČSL	4 036	ČSD	4 552
AGR	3 128	AGR	4 153
ČNS	2 658	ČSL	4 067
KSČ	2 243	ČNS	3 379

Údaje získány z Historického místopisu Moravy

Výsledky voleb pro soudní okres Třešť v roce 1929 a 1935

	rok 1929		rok 1935
celkem voličů	7 103		7 462
ČSL	1 643	AGR	1 940
AGR	1 584	ČSL	1 405
KSČ	1 471	KSČ	1 387
ČSD	934	ČSD	1 045
ŽOS	775	ČNS	842

Údaje získány z Historického místopisu Moravy

Volební výsledky pro soudní okres Třebíč v roce 1929 a 1935

	rok 1929		rok 1935
celkem voličů	22 646		24 621
ČSL	6 189	AGR	5 781
AGR	4 788	ČSL	5 581
ČNS	3 622	ČNS	3 332
ČSD	1 952	ČSD	2 771
ŽOS	1 276	KSČ	2 688

Údaje získány z Historického místopisu Moravy

Volební výsledky pro soudní okres Dačice v roce 1929 a 1935

	rok 1929		rok 1935
celkem voličů	6 527		6 927
AGR	2 527	AGR	2 685
ČSL	1 882	ČSL	1 885
ČSD	646	ŽOS	747
ŽOS	472	ČSD	567
KSČ	419	KŠČ	413

Údaje získány z Historického místopisu Moravy

Volební výsledky pro soudní okres Slavonice v roce 1929 a 1935

	rok 1929		rok 1935
celkem voličů	5 200		5 600
BdL	2 125	SdP	2 131
DCV	868	BdL	868
DSD	711	DCV	615
AGR	396	DSD	579
ČSD	289	AGR	534

Údaje získány z Historického místopisu Moravy

Volební výsledky pro soudní okres Telč v roce 1929 a 1935

	rok 1929		rok 1935
celkem voličů	13 690		14 563
AGR	5 090	AGR	5 456
ČSL	3 553	ČSL	3 659
ČSD	1 643	ČSD	1 817
ŽOS	1 183	ŽOS	1 418
KSČ	1 049	KSČ	863

Údaje získány z Historického místopisu Moravy

Volební výsledky pro soudní okres Velké Meziříčí v roce 1929 a 1935

	rok 1929		rok 1935
celkem voličů	14 360		15 652
ČSL	5 764	AGR	5 854
AGR	4 981	ČSL	5 647
ČSD	995	ŽOS	1 351
ŽOS	947	ČSD	1 183
ČNS	877	ČNS	618

Údaje získány z Historického místopisu Moravy

Volební výsledky do Národního shromáždění v roce 1946

	počet voličů	KSČ	ČSL	ČNS	ČSD
s.o. Jihlava	27 713	11 546	6 908	4 789	4 404
s.o. Třešť	8 002	3 426	2 500	1 350	702
s.o. Třebíč	28 712	10 615	3 767	1 501	1 748
s.o. Velké Meziříčí	17 348	5 086	8 034	2 785	1 359
s.o. Dačice	6 913	2 219	2 536	1 372	752
s.o. Slavonice	3 976	2 181	834	666	289
s.o. Telč	15 077	5 264	5 113	2 826	1 809

Údaje získány z Historického místopisu Moravy

2. Cesta k poválečné retribuci

V průběhu roku 1943 již bylo zřejmé, že se Německo se svými satelity dostalo do defenzívy a s plynutím času bylo stále jasnější, že vítězství spojeneckých sil bude již jen otázkou času. Českoslovenští politici jak doma, tak v zahraničí, stáli před hlavní otázkou, jaká bude podoba osvobozeného Československa. Všeobecně se neočekávalo, že půjde vrátit politické a společenské poměry první republiky, aniž by nebyl brán v potaz dosavadní vývoj. Předpokladem pro vybudování nových základů, na kterých bude vybudován československý stát, byl bezpodmínečný rozchod s pomnichovskou a protektorátní minulostí. Účelem retribuce nebylo jen soudní a morální odsouzení protektorátních poměrů, ale retribuce sama o sobě měla i psychologickou roli očištění společnosti. Spolu s odsunem německého obyvatelstva z Československa představovala konec několikasetletého společného vývoje českého a německého národa v českých zemích.

2.1. Československý zahraniční exil

Tři březnové dny v roce 1939 znamenaly pro Česko-Slovenskou republiku naprostou katastrofu. Nejen že v průběhu dne 14. března 1939 vyhlásil slovenský sněm samostatnost Slovenského státu, ale v ten samý den bylo německým wehrmachtem započato s obsazováním zbytku, již tak mnichovskými událostmi okleštěného, českomoravského prostoru, plně obsazeného ve dni následujícím, aby byl 16. března vyhlášen Protektorát Čechy a Morava. Česko-Slovenská republika přestala fakticky existovat.¹¹⁴ Ačkoliv měl protektorát v čele prezidenta Emila Háchu a protektorátní vládu, nebyl protektorát vazalským státem, ale byl přímou integrální součástí říše, byť byl od ní oddělen administrativní hranicí. Nemohl vstupovat do mezinárodních vztahů, neboť nebyl subjektem mezinárodního práva. Úloha

¹¹⁴ KUKLÍK, Jan: *Londýnský exil a obnova československého státu 1938-1945*, Karolinum, Praha, 1998, s. 45-46.

protektorátního ministra zahraničí Františka Chvalkovského byla zúžena na pozici prostředníka mezi Německem a protektorátem.¹¹⁵

Již od prvních dní existence Protektorátu vznikla střediska odporu jak v zahraničí, tak doma, proti agresivnímu postupu Německa, které porušovalo mezinárodní právo. Mezi prvními se ostře ohradil bývalý československý prezident Edvard Beneš, který se obrátil na světové velmoci a Společnost národů se stížností proti německému postupu. Světové velmoci sice proti postupu Německa vznesly diplomatický protest, ale k žádné jiné důslednější protiakci se neodhodlaly.

Edvard Beneš zastával stanovisko, že Československá republika nezanikla. Německou okupaci považoval pouze za prozatímní stav. Měl za to, že mezinárodně a politicky Československá republika nadále existuje, protože Německu nebyla vydána část zastupitelských orgánů. Navíc světové velmoci svým protestem proti Německu dali najevo, že vzniklý stav neuznaly.¹¹⁶ Mezi velvyslanectvími, která nebyla předána Německu, byla velvyslanectví v USA, Francii, Velké Británii, Sovětském svazu.¹¹⁷ Dle Benešovy teorie byla mnichovská dohoda neplatná od samého počátku, neboť byla přijata na úkor Československa, aniž by se jeho zástupci mohli jednání zúčastnit, a byla mu vnucena pod pohrůžkou užití síly. Navíc dohoda nebyla schválena zákonným způsobem a samotné Německo ustanovení dohody okupací samo porušilo. S mnichovskými událostmi taktéž souvisela nucená abdikace prezidenta Beneše na prezidentskou funkci dne 5. října 1938.¹¹⁸

S požadavkem absolutní neplatnosti mnichovské dohody však Edvard Beneš zprvu narazil nejen u některých exilových představitelů, ale i u zahraničních vlád. Zvláště u slovenského exilového politika Štefana Osuského.¹¹⁹ Bylo to zcela pochopitelné, neboť pokud by byla mnichovská dohoda považována za absolutně neplatnou od samého počátku, pak by byly zpochybněny všechny změny, které následovaly po mnichovské dohodě, včetně realizace slovenské autonomie.

Postavení Edvarda Beneše nebylo zpočátku nezpochybnitelné. O svoje postavení v čele exilu musel bojovat. Spory vedl nejen se Štefanem Osuským, ale i s Milanem Hodžou.

¹¹⁵ RYCHLÍK, Jan: *Češi a Slováci ve 20. století. Spolupráce a konflikty 1914-1992*, Ústav pro studium totalitních režimů, Vyšehrad, Praha, 2012, s. 184.

¹¹⁶ MARŠÁLKEK, Pavel: *Pod ochranou hákového kříže. Nacistický okupační režim v českých zemích 1939-1945*, Auditorium, Praha, 2012, s. 220.

¹¹⁷ KUKLÍK, Jan: *Mýty a realita tzv. „Benešových dekretů“ Dekrety prezidenta republiky 1940-1945*, Linde, Praha, 2002, s. 22.

¹¹⁸ MARŠÁLEK, Pavel: *Pod ochranou.....* s. 220-221.

¹¹⁹ Více MICHÁLEK, Slavomir: *Diplomat Štefan Osuský*, Veda, Bratislava, 1999.

Problémem byl i vztah Edvarda Beneše především k francouzské, ale i britské vládě. Důvod napjatého vztahu byl zřejmý, ve francouzské i britské vládě seděli signatáři mnichovské dohody, kteří nehodlali své podpisy v mnichovské dohodě odvolat. V kritické situaci se ocitl československý exil zejména v situaci, kdy došlo k mezinárodnímu uznání Slovenského státu v květnu 1939, jakož i faktické uznání existence Protektorátu Čechy a Morava v létě 1939. Přístup západních vlád zpochybňoval samotnou existenci československého exilu.¹²⁰ I přes tyto svízele byl Edvard Beneš přesvědčen, že mezinárodní vývoj spěje k otevření konfliktu mezi Německem a jeho spojenci na jedné straně a Velkou Británií a Francií s jejich spojenci na straně druhé. Jedině válečný střet by mohl zvrátit situaci a posilnit československý exil, neboť by byla ukončena politika appeasementu a diplomatických vztahů Protektorátu a Slovenského státu se západoevropskými státy. Paradoxně lze říci, že vypuknutí války přivítal v Evropě především československý zahraniční a domácí odboj, neboť přes dočasnou defenzívu Spojenců se karta pomalu začínala obracet v prospěch československého odboje.

Dne 1. září 1939 zahájilo Německo útokem na Polsko k rozpoutání II. světové války. Již v následujícím měsíci se postavení československého exilu nepatrně zlepšilo, neboť dne 17. října 1939 došlo k založení Československého národního výboru v Paříži. Slovíčko nepatrně bylo zvoleno záměrně, protože národní výbor měl velice omezené pravomoci. Jeho hlavním účelem bylo reprezentovat československý národ v zahraničí a řídit vojenské jednotky ve Francii. Hlavní problém spočíval v jeho mezinárodním postavení, neboť jak Francie, tak Velká Británie zachovávaly vůči této organizaci znatelný odstup, který pramenil ze svárů mezi českým a slovenským exilem a neochotou velmocí k obnovení Československa. Přes problematičnost postavení národní výboru náleží primát vydávání zákonných předpisů pro československé občany v exilu.¹²¹

K upevnění mezinárodní pozice československého exilu pod vládou Edvarda Beneše došlo až po porážce Francie, kdy vláda Velké Británie dne 21. července 1941 uznala prozatímní československou vládu.¹²² Edvard Beneš využil situace a transfér vojenských jednotek z Francie do Velké Británie spojil se žádostí o uznání československého exilu v Londýně. Dosavadní národní výbor byl transformován v Československé prozatímní státní zřízení v emigraci, které se zpočátku skládalo ze tří částí, a to prezidenta republiky Edvarda Beneše, vlády a Státní rady, v roce 1941 bylo prozatímní státní zřízení rozšířeno o Nejvyšší

¹²⁰ MARŠÁLEK, Pavel: *Pod ochranou.....* s. 221.

¹²¹ KUKLÍK, Jan: *Mýty a realita* s. 24-25.

¹²² SCHELLE, Karel (ed.): *Velké dějiny zemí Koruny české, tematická řada: Stát, Paseka, Praha, 2015 s. 481.*

účetní a kontrolní úřad a v roce 1942 o Právní radu.¹²³ Vznikem Právní rady byla dovršena struktura prozatímního zřízení.¹²⁴

Pro Edvarda Beneše představovalo uznání prozatímní československé vlády bezpochyby úspěch, který byl ale zároveň doprovázen jistým rozčarováním, neboť britská vláda prozatím nepřistoupila nejen na Benešovu teorii o politické a právní kontinuitě Československa, ale i otázka budoucí územní podoby zůstala doposud nedořešena. Přes tyto výhrady mohlo Československo opět vystupovat v mezinárodní politice jako subjekt mezinárodního práva. Prozatímní státní zřízení sledovalo po dobu své existence především dva hlavní cíle, a to jak porážku nacistického Německa, tak úpravu poměrů v osvobozeném Československu.

Klíčové postavení v prozatímním státním zřízení zaujal prezident Edvard Beneš. S ohledem na neplatnost abdikace na prezidentský post po Mnichovu na začátku října roku 1938, představoval výkon prezidentské funkce v jeho osobě jedinou ústavně právní kontinuitu s Československou republikou. Toto propojení předválečného demokratického Československa s prezidentem Edvardem Benešem posilovalo jeho postavení v rámci londýnského exilu. Uznání československé vlády ze strany Velké Británie v roce 1941 však neznamenal automaticky bezvýhradné vedoucí postavení Edvarda Beneše. Teprve v průběhu roku 1942, kdy bylo rozhodnuto o prodloužení Benešova prezidentského mandátu, se stala pozice prezidenta Beneše nezpochybnitelnou.¹²⁵ Prezident z titulu své funkce jmenoval nově ustanovenou vládu v čele s Janem Šrámkem, jíž nejen náležela zákonodárná iniciativa, ale vydávala i vládní nařízení k realizaci zákonných norem, a zřídil Státní radu, která fungovala jako poradní sbor prezidenta republiky a jako pomocný kontrolní orgán prozatímního zřízení.

V rukou prezidenta republiky Edvarda Beneše spočívala především zákonodárná pravomoc, kterou měl vykonávat do doby, než bylo možné svolat Národní shromáždění. Mohl tak činit úkony, které mu ukládal § 64 č. 1 a 3 ústavní listiny, pokud k nim bylo zapotřebí souhlasu Národního shromáždění, se souhlasem vlády. Předpisy, kterými se měnily, rušily nebo nově vydávaly zákony, měly být vydávány jen po dobu existence prozatímního zřízení a jen v nezbytných případech prezidentem republiky k návrhu vlády ve formě dekretů, které

¹²³ KUKLÍK, Jan: *Mýty a realita* s. 28.

¹²⁴ Někdy bývají do struktury prozatímního zřízení řazeny i československé vojenské jednotky, soustava polních soudů a zastupitelské úřady viz. KUKLÍK, Jan: *Mýty a realita*... s. 28.

¹²⁵ KUKLÍK, Jan: *Mýty a realita* s. 31.

kontrasignoval předseda vlády, respektive členové vlády, kteří byli pověřeni jejich výkonem.¹²⁶

Jak již bylo výše uvedeno, zákonodárná pravomoc náležela prezidentovi republiky, avšak zákonodárná iniciativa byla v rukou vlády. Obsah dekretu musel být nejdříve projednán a schválen ve vládě. Později byl prezident povinen si od Státní rady vyžádat poradní zprávu ke každému přijímanému dekretu nebo ústavnímu dekretu.¹²⁷ V Londýně bylo vydáno celkem 45 dekretů, z toho 11 ústavních.¹²⁸

K veřejnému vyhlášení nově vydávaných zákonných předpisů byl určen Úřední věstník československý, do nějž byly zařazeny zejména dekry prezidenta republiky a vládní nařízení. Pokud nebylo v zákonné normě stanoveno jinak, nabývala zákonná norma účinnosti třicátého dne po vyhlášení v Úředním věstníku československém.¹²⁹ V roce 1944 bylo rozhodnuto, že všechny prezidentské dekry musely být dodatečně schváleny Národním shromážděním, a to do šesti měsíců po dni, kdy se sejde Národní shromáždění. Bez ohledu na právní sílu mohly být ústavní a prezidentské dekry rušeny pouhým zákonem. Pokud by dekret nebyl po osvobození Československa ve stanovené lhůtě schválen, pak automaticky pozbýval platnosti.¹³⁰

Jak již bylo uvedeno výše, v roce 1942 byla zřízena Právní rada, která působila nejen jako poradní orgán, ale nahrazovala i dosud neexistující soudně-správní instituci. Organizačně spadala pod ministerstvo spravedlnosti.¹³¹

¹²⁶ Ústavní dekret presidenta republiky ze dne 15. října 1940, č. 2 Úř. věst. čsl., o prozatímním výkonu moci zákonodárné, in *Dekry presidenta republiky a nařízení československé zahraniční vlády, vyhlášené v londýnském Úředním věstníku Československém, Právnícké knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, Praha, 1946.*

¹²⁷ Ústavní dekret presidenta republiky č. 12/1942 Úř. věst. čsl.

¹²⁸ KUKLÍK, Jan: *Dekry prezidenta republiky*, in *Kapitoly z osvobození Československa 1945*, Academia, Praha, s. 117.

¹²⁹ Dekret prezidenta republiky ze dne 26. října 1940, č. 4 Úř. věst. čsl., jímž se upravuje veřejné vyhlášení nově vydávaných právních ustanovení československé vlády, in *Dekry presidenta republiky a nařízení československé zahraniční vlády, vyhlášené v londýnském Úředním věstníku Československém, Právnícké knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, Praha, 1946.*

¹³⁰ Ústavní dekret presidenta republiky č. 11/1944 Úř. věst. čsl.

¹³¹ KUKLÍK, Jan: *Mýty a realita* s. 56.

2.2. Politická debata o podobě retribuice

Již od roku 1941 upozorňovala československá vláda za součinnosti polské vlády na nutnost potrestání válečných zločinů. Není náhodou, že Československo a Polsko patřily mezi první oběti Německa. Teprve v lednu 1942 se v St. James Palace v Londýně sešli zástupci exilových vlád a přijali svatojakubskou deklaraci. Smyslem této deklarace bylo umožnění stíhání a potrestání pachatelů válečných zločinů, ať už se těchto zločinů dopustili aktivní účastí, nebo formou organizování. Zástupci Velké Británie, USA, Sovětského svazu a Číny se konference zúčastnili jen jako pozorovatelé. Byť ne hned, ale s odstupem času uznaly velmoci nutnost řešit otázku válečných zločinů a jejich pachatelů. V říjnu 1943 byla vytvořena komise Spojených národů pro vyšetřování válečných zločinů, ve které zasedal i zástupce československé vlády Bohuslav Ečer. Komise se zabývala sbíráním důkazního materiálu, sestavováním seznamu pachatelů, řešila otázky extradice a zřizováním mezinárodního soudního tribunálu a vymezením kategorií válečných zločinů. Po složitých jednáních byla dne 8. srpna 1945 v Londýně uzavřena dohoda čtyř velmocí o potrestání válečných zločinců a ustanoven Mezinárodní soudní tribunál.¹³²

Otázce retribuice přikládal prezident Edvard Beneš velkou důležitost, měl za to, že podceněním realizace retribuice by mohlo být v budoucnu ohroženo poválečné uspořádání politických a sociálních poměrů v Československu. Záznam prezidentových názorů z přelomu roku 1942/43 na trestání válečných zločinů v Československu názorně ukazuje, jak si poválečnou retribuici představoval, v čem viděl největší překážky a v jakých souvislostech uvažoval. Je zajímavé porovnat jeho úvahy z tohoto období s výslednou podobou retribučních norem.

V otázce potrestání válečných zločinů byl zastáncem rovného přístupu k pachatelům těchto zločinů, bez ohledu, zdali se jednalo o pachatele české nebo německé národnosti. Stavěl se proti tomu, aby retribuice byla namířena výhradně na Němce, neboť z mezinárodněpolitického hlediska by byl tento způsob potrestání válečných zločinů nepřijatelný. Taktéž bylo potřeba, aby pachatelé válečných zločinů byli trestáni podle stejných měřítek jak doma, tak v zahraničí. Zároveň upozorňoval na nebezpečí, aby nebyly celé kategorie nevinného československého obyvatelstva důkladným trestáním válečných zločinů uvedeny v nebezpečí, že budou jako podezřelí s nepřitelem stíháni. Vycházel z předpokladu, že Němci i Češi budou stíháni podle stejných ustanovení zákona, zároveň ale uvažoval, že by

¹³² Tamtéž, s. 194-200.

bylo vhodné přímo na základě zákona trestat členství v Henleinově straně, SA, SS, Gestapu nebo i službu v německé armádě.¹³³

Z časového hlediska odhadoval, že by retribuce měla být časově omezena na dobu, kterou odhadoval na tři měsíce. S ohledem na zvláštní zřetele retribuce považoval za nutné, aby bylo v některých směrech odchýleno od zásad platných v československém trestním řádu, tedy připouštěl retroaktivitu v trestním řízení. Retribuční trestní řízení mělo být vedeno na jedné straně co nejrychleji, zároveň na straně druhé co nejdůkladněji, aby byl problém trestání válečných zločinů vyřešen v určitém časovém rámci. Trestní řízení s pachateli válečných zločinů mělo být vedeno před zvláštními soudy, kterých se měli účastnit i vojáci. S ohledem na rychlost, s jakou mělo být trestní řízení ukončeno, neměl být přípustný proti rozhodnutí retribučního soudu opravný prostředek.¹³⁴

Příprava retribučního zákonodárství měla být konzultována s představiteli domácího odboje, aby nedošlo k případným nepříjemnostem. K vyhlášení zákona mělo podle prezidentových představ dojít až v polední fázi války.¹³⁵ Prezident Beneš odhadoval, že Čechů postavených před retribuční soud bude nejméně, o něco větší počet odsouzených očekával u Slováků, nejvíce odsouzených mělo být mezi Němci.¹³⁶

Samotné přípravy na podobě retribučního dekretu započaly v roce 1942. Přestože se zahraniční i domácí odboj shodl na potrestání válečných zločinců, nebyl zrod retribuční normy snadnou záležitostí. Přípravné práce mělo na starosti ministerstvo vnitra, legislativní podoba byla svěřena ministerstvu spravedlnosti, které spolupracovalo s Právní radou. Ministerstvo spravedlnosti zřídilo zvláštní komisi, která zřídila tři podkomise, a to pro otázky materiálního práva trestního, pro otázky soudní organizace a řízení a pro otázky související s mezinárodním stykem.¹³⁷

Výsledkem byla osnova dekretu, která byla vládě předložena 4. března 1943. Se základními body retribuce byl seznámen jak zahraniční exil, tak domácí odboj. Samotná osnova připravované normy se stala zdrojem mnoha debat a její podoba se časem upravovala.

Komunisté navrhovali, aby byla trestána především ekonomická a politická kolaborace české a slovenské buržoazie, před soud měli být postaveni členové jak Háčovy,

¹³³ KAPLAN, Karel: Záznam názorů E. Beneše na trestání válečných zločinců, in Dekrety s. 179-180.

¹³⁴ Tamtéž.

¹³⁵ Tamtéž.

¹³⁶ FROMMER, Benjamin: *Národní očista. Retribuce*, s. 107.

¹³⁷ KUKLÍK, Jan: *Mýty a realita tzv. Benešových dekretů*, s. 204.

tak Tisovy vlády.¹³⁸ Zároveň trvali na tom, aby byla retribuční norma srozumitelná pro laickou veřejnost.¹³⁹

Proti členství v protektorátních vládách vystoupil exilový ministr obchodu Ladislav Feierabend, sám bývalý člen protektorátní vlády¹⁴⁰, který se zasazoval o to, aby připravovaná retribuce spadala na co největší počet Němců, kteří by byli nuceni před retribuční utéct. O plošné potrestání německého obyvatelstva se zasazoval i generál Ingr.¹⁴¹ Národní socialista František Uhlíř zase navrhoval, aby se tresty rozlišovaly podle národnosti zločinců, v jeho podání měli být Němci trestáni kolektivně jako národ, na rozdíl od Čechů a Slováků, kteří měli být trestáni individuálně.¹⁴²

Nejvíce protestních hlasů proti podobě retribuce bylo mezi politiky agrární strany a mezi slovenskými politiky. Politika agrární strany byla napadána především příznivci prezidenta Beneše, kteří jí nemohli zapomenout její postoj k prezidentovi Benešovi během a po mnichovských událostí, dehonestaci politických protivníků a kapitulaci. Mezi hlavními kritiky byli i slovenští politici, kteří se obávali ztráty získané autonomie a navrácení poměrů zpět k unitárnímu Československu.¹⁴³

Dne 28. září 1944 Státní rada odsouhlasila návrh ministra spravedlnosti a předložila vládě k rozhodnutí. Exilová vláda návrh zákona schválila, zákon byl poté předložen prezidentu Edvardu Benešovi k podpisu, který zákon podepsal až v únoru 1945.¹⁴⁴ Dekret č. 6/1945 byl publikován dne 6. března 1945. Dlouhé časové rozmezí mezi schválením zákona vládou na začátku října roku 1944 a podpisem prezidenta Beneše v únoru 1945 se stalo záminkou k mnoha úvahám, co vedlo prezidenta Beneše k tak pozdnímu podpisu. Časovou prodlevu mezi přijetím a podpisem si Ondřej Koutek odůvodňuje váhavým postojem prezidenta republiky¹⁴⁵, který se obával lidovosti retribučních soudů. Naproti tomu Benjamin Frommer tento důvod odmítl s odůvodněním, že prezident Beneš měl v londýnském exilu nejsilnější postavení a nebylo možné, aby vláda činila kroky, které nebyly v souladu s jeho

¹³⁸ FROMMER, Benjamin: *Národní očista. Retribuce*, s. 106.

¹³⁹ KUKLÍK, Jan: *Mýty a realita tzv. Benešových dekretů...* s. 208.

¹⁴⁰ FROMMER, Benjamin: *Národní očista. Retribuce.....*, s. 106.

¹⁴¹ KUKLÍK, Jan: *Mýty a realita tzv. Benešových dekretů* s. 209.

¹⁴² FROMMER, Benjamin: *Národní očista. Retribuce.....*, s. 106.

¹⁴³ FROMMER, Benjamin: *Národní očista. Retribuce.....*, s. 108.

¹⁴⁴ Zatímco Benjamin Frommer uvádí, že k podpisu retribučního dekretu došlo 1. února 1945, Jan Kuklík dospěl k názoru, že prezident Beneš retribuční dekret podepsal 28. února 1945.

¹⁴⁵ Koutek, Ondřej: *Prokop Drtina. Osud československého demokrata, Ústav pro studium totalitních režimů, Vyšehrad, Praha 2011, s. 103.*

názorem.¹⁴⁶ Přesto se londýnská podoba retribučního dekretu plně neprosadila v poválečném vývoji, a to především s ohledem na odlišnou situaci na Slovensku, která se od protektorátních poměrů značně lišila.

2.3.Cesta k první podobě retribučního dekretu

Dne 13. ledna 1942 došlo v Londýně ke schůzce devíti vlád, včetně československé. Výsledkem této schůzky byla tzv. Svatojakubská deklarace, ve které byl stanoven jeden z hlavních válečných cílů spojenců, a to potrestání válečných zločinců. Jednotlivé vlády se zavázaly vyhledávat, zatýkat a soudit válečné zločince bez ohledu na jejich národnost. Svatojakubská deklarace se stala podnětem k vytvoření Komise Spojených národů pro válečné zločiny.¹⁴⁷

Právní rada zahájila činnost na vytvoření retribučního dekretu již v listopadu 1942. Byly zřízeny tři subkomise, a to pro materiální trestní právo, soudní organizaci a řízení a pro otázky související s mezinárodním stykem. První návrh Právní rady byl předložen ministru spravedlnosti Jaroslavu Stránskému v únoru 1943. Poté ministerstvo spravedlnosti vytvořilo vlastní osnovu retribučního dekretu, která byla hotova v červnu 1943. V jistém smyslu si Právní rada a ministerstvo spravedlnosti konkurovaly, kdo z nich jako první předloží osnovu k retribučnímu dekretu a čí návrh bude odsouhlasen. Přestože se o ministerské osnově retribučního dekretu jednalo po celý podzim 1943, nebyla ministerská osnova přijata. Předseda vlády osnovu vrátil ministerstvu spravedlnosti k dopracování. Přepracovaná osnova byla ministrem spravedlnosti předložena na jaře 1944. Státní rada schválila obsah poradní zprávy 28. září 1944, ale schválení nebylo jednohlasné. Proti textu poradní zprávy hlasovali zástupci agrárníků a slovenských demokratů. Až 1. února 1945 podepsal prezident republiky dekret o potrestání nacistických zločinů, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech. Tento dekret vyšel v Úř. věst. čsl. pod číslem 6/1945.¹⁴⁸

Zde je nutné zdůraznit, že komunistický podíl na tvorbě retribučního dekretu byl naprosto marginální, a proto musí být retribuční dekret považován za produkt londýnského exilu. Komunisté vytvořili vlastní předlohu retribučního dekretu, počítající s koncepcí

¹⁴⁶ Frommer, Benjamin: *Národní očista, Retribuce*, s 109.

¹⁴⁷ FROMMER, Benjamin: *Národní očista. Retribuce*, s. 102-103.

¹⁴⁸ KOUTEK, Ondřej: *Prokop Drtina. Osud československého demokrata.....*, s. 103.

národních výborů, které by měly pravomoc zřídit mimořádné lidové soudy již během osvobozování země, avšak tento návrh se nestal předmětem schvalování. V Košickém vládním programu byl jako podklad pro retribuci výslovně uveden londýnský retribuční dekret.¹⁴⁹

Přestože mezi českými politiky panovala shoda na potrestání viníků, v jednotlivostech se jejich názor rozcházel. V otázce viny Němců nebylo pochyb, na tom se shodli všichni zástupci stran, problémem se ukázalo především potrestání Čechů a Slováků. Komunističtí zástupci navrhovali, aby byla trestně stíhána jakákoli ekonomická a politická kolaborace české a slovenské buržoazní třídy. Tento požadavek však neprosadili, neboť komunisté neměli v londýnské exilové vládě svého zástupce. Ladislav Feierabend za agrárníky nesouhlasil s paušálním odsouzením protektorátní vlády a domácích politiků. Národní socialista František Uhlíř zase navrhoval, aby se tresty lišily podle národnosti. Podle jeho stanoviska měli být Němci automaticky kolektivně viní. Zatímco pro Čechy a Slováky měl platit princip individuální viny. Exiloví politikové vycházeli z předpokladu, že mezi Čechy bude jen velmi málo kolaborantů. Navíc je podle jejich názoru bude velmi snadné konkrétně individualizovat. Taktéž slovenští politici se měli před schválením retribučního dekretu na pozoru, obávali se Benešova přesvědčení, že v řadách Slováků bude daleko více kolaborantů.¹⁵⁰

Výše uvedená argumentace politických představitelů ke znění retribučního dekretu názorně zobrazuje jejich politickou motivaci, tj. k čemu má česká retribuce sloužit. Na odplatě vůči německému etniku se shodli exiloví politici jednohlasně. V otázce potrestání Čechů a Slováků se jejich postoje diferencovaly podle jejich politické příslušnosti s tím, že realizací retribuce nesmí dojít k oslabení jejich politické strany. Názorným příkladem byl Ladislav Feierabend, agrárník, někdejší ministr financí protektorátní vlády, neboť přijetím komunistického návrhu, by mohl být podle retribučního dekretu trestně stíhán. Ještě větší nebezpečí by tento návrh představoval pro ostatní agrární politiky v protektorátu, kterým by se mohla klást za vinu kapitulace republiky a spolupráce s okupační mocí. V komunistickém pojetí byla poválečná retribuce mocenským nástrojem, který měl sloužit k oslabení především politických pozic agrárníků a upevnit mocenskou pozici v nadcházejícím politickém boji v osvobozeném Československu.

¹⁴⁹ FROMMER, Benjamin: *Národní očista. Retribuce* s. 111.

¹⁵⁰ FROMMER, Benjamin: *Národní očista. Retribuce*..... s. 106-107.

Prozatímní státní zřízení skončilo jmenováním nové vlády, která dne 5. dubna 1945 v Košicích vyhlásila vládní program, pro který se vžilo označení Košický vládní program. Pro otázku retribuce se stal stěžejní článek IX, v němž byly stanoveny zásady retribuce, vytvoření soustavy mimořádných lidových soudů a zřízení Národního soudu pro proces s protektorátními představiteli a představiteli Slovenského státu.¹⁵¹

Jednání mezi politickými představiteli o článku IX vládního programu proběhlo bez vleklých debat. Spor proběhl nečekaně pouze mezi členy národních socialistů, a to mezi Prokopem Drtinou a Jaroslavem Stránským o osobu protektorátního prezidenta Emila Háchy. Drtina napadl Stránského stanovisko, že hlavní Háchovo provinění nespočívá v jeho jednání v březnových dnech 1939, ale v pozdějších činech.¹⁵²

2.4.Slovenská podoba retribucí

Plány politiků na aplikaci retribuce na Slovensku podle londýnského vzoru narazily na odpor slovenských představitelů. V průběhu Slovenského národního povstání vyhlásila Slovenská národní rada 1. září 1944 deklaraci, podle které převzala na území Slovenska zákonodárnou a výkonnou moc.¹⁵³ Po osvobození Československa tak došlo k právnímu dualismu, neboť Slovenská národní rada neakceptovala Benešovu právní teorii o nepřetržité kontinuitě Československa a na území osvobozeného státu existovaly dva zdroje práva, a to dekrety prezidenta republiky na území Čech a Moravy a nařízení Slovenské národní rady v právní síle zákonů na území Slovenska.¹⁵⁴ Z tohoto důvodu mohla Slovenská národní rada i přes odpor českých politiků přijmout vlastní normu o retribuci pro slovenské území. Autorem zákonného předpisu byl Gustáv Husák.

K vydání vlastní zákonné normy o retribuci vedly slovenské politiky především dva důvody, a to odpor k právním předpisům, které jim byly diktovány přímo z Prahy, a především skutečnost, že situace Slovenska byla během války naprosto odlišná od situace

¹⁵¹ KUKLÍK Jan a kol: *Dějiny československého práva 1945-1989*, AUDITORIUM, Praha, 2011, s. 12.

¹⁵² FROMMER, Benjamin: *Národní očista. Retribuce v poválečném Československu*, Academia, Praha, 2010, s. 113.

¹⁵³ HLEDIKOVÁ, Zdeňka, JANÁK, Jan, DOBEŠ, Jan: *Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost*, NLN, Praha, 2007, s. 426.

¹⁵⁴ Více BARNOVSKÝ, Michal: *Na cestě k monopolu moci. Mocenskopolitické zápasy na Slovensku v letech 1945-1948*, Archa, Bratislava, 1993.

v Protektorátu Čechy a Morava, Slovensko nebylo okupováno, mělo legitimní vládu a bylo spojencem nacistického Německa.¹⁵⁵

Nařízením Slovenské národní rady ze dne 15. května 1945 č. 33/1945 byla na slovenském území zřízena mimořádná retribuční soudní soustava, která se skládala ze tří stupňů. Na nejnižším stupni soudní hierarchie působily v každé politické obci místní ľudové sudy, které projednávaly skutky svojí povahou odpovídající přestupkům, o stupeň výše byly okresné ľudové sudy, které již projednávaly trestné činy regionálního významu, na nejvyšším stupni vykonával svoji činnost Národní soud se sídlem v Bratislavě, do jehož kompetence spadalo projednávání trestných skutků nejvyšších vládních představitelů. S ohledem na zářijovou deklaraci Slovenské národní rady z roku 1944 slovenská retribuce nenavazovala na předcházející československou právní úpravu.¹⁵⁶

Slovenská retribuce rozlišovala pět trestných činů, a to fašistickou okupaci, domácí zradu, kolaboraci, zradu na povstání a provinění fašistického režimu.¹⁵⁷ I zde ale platila výjimka, neboť za trestné se považovalo členství ve Slovenském sněmu, neboť podle rozsudku Národního soudu v Bratislavě pro poslance Slovenského sněmu platila individuální trestní odpovědnost.¹⁵⁸

Retribuční řízení mělo být ukončeno do 31. prosince 1947. Za tuto dobu bylo ke slovenským retribučním soudům podáno na 38 tisíc trestných oznámení, z toho 40 procent retribučních řízení bylo ukončeno odsouzením obžalovaného, v 60 % obžalovaných byl osvobozen. Po ukončení činnosti měly být nedokončené případy předány obecným soudům k rozhodnutí. Po únorovém převratu v roce 1948 bylo retribuční soudnictví obnoveno, měly být dokončeny neuzavřená retribuční řízení z první fáze retribuce, zároveň došlo k otevření již pravomocně ukončených řízení. Tato řízení však sloužila především k potrestání třídních nepřátel komunistického režimu.¹⁵⁹

V porovnání s českou retribuicí byly zjištěny dva zásadní rozdíly. V české úpravě retribuací bylo trestáno již samotné členství v domácích i cizích fašistických organizacích,

¹⁵⁵ KMOCH, Pavel: *Provinění proti národní cti. „Malá retribuce“ v českých zemích a Trestní nalézací komise v Benešově u Prahy*, Academia, Praha, 2015, s. 57.

¹⁵⁶ KLUBERT, Tomáš: *Vznik a špecifika ľudového (retribučního) súdництва na Slovensku* in Pejčoch, Ivo; Plachý, Jiří a kol. : *Okupace, kolaborace a retribuce*, Vojenský historický ústav, Praha, 2010, s. 233-237.

¹⁵⁷ KMOCH, Pavel: *Provinění proti národní cti. „Malá retribuce“ v českých zemích a Trestní nalézací komise v Benešově u Prahy*, Academia, Praha, 2015, s. 57.

¹⁵⁸ KLUBERT, Tomáš: in Pejčoch, Ivo; Plachý, Jiří a kol. : *Okupace, kolaborace a retribuce*, Vojenský historický ústav, Praha, 2010, s. 233-237.

¹⁵⁹ KLUBERT, Tomáš: in Pejčoch, Ivo; Plachý, Jiří a kol. : *Okupace, kolaborace a retribuce*, Vojenský historický ústav, Praha, 2010, s. 233-237.

zatímco na Slovensku samotné členství trestáno nebylo. Trestána byla míra angažovanosti v těchto organizacích. Slovenská zákonná úprava retribučních obsahovala trestný čin „zradu na povstání,“ který v české úpravě chyběl. Tato skutková podstata trestného činu byla považována za nejtěžší zločin. Oproti českým soudcům mohly slovenské soudy rozhodovat daleko variabilněji. Slovenské retribuční soudy, včetně soudu národního, byly zároveň soudy čestnými. Slovenské retribuční soudy proto neměly speciální úpravu malého dekretu jako v českých zemích.¹⁶⁰

Největší pozornost byla věnována retribučnímu procesu s Jozefem Tisem, Alexandrem Machem a Ferdinandem Ďurčanským, který se konal od 2. prosince 1946 do 19. března 1947.¹⁶¹ O tom, že tomuto soudnímu přelíčení věnovalo pozornost i zahraničí, svědčí návštěva britského velvyslance u ministra spravedlnosti československé vlády Prokopa Drtinu, u kterého se britský velvyslanec přimlouval za udělení milosti Josefu Tisovi. Dne 15. dubna 1947 vynesl Národní soud rozsudek nad Jozefem Tisem, který byl odsouzen k trestu smrti. Stejný trest byl uložen v nepřítomnosti Ferdinandu Ďurčanskému. Případ Alexandra Macha byl vyloučen s ohledem na jeho nemoc k samostatnému projednání, v němž byl později odsouzen k třicetiletému trestu odnětí svobody. Československá vláda projednávala na svém mimořádném zasedání dne 16. dubna 1947 návrh na udělení milosti Josefu Tisovi, kdy se usnesla na neudělení milosti. Toto rozhodnutí posléze akceptoval i prezident Edvard Beneš, což vyvolalo politický spor, neboť s tímto postupem nesouhlasili slovenští demokraté ve Slovenské národní radě. V postupu vlády viděli porušení dohod mezi československou vládou a Slovenskou národní radou ze dne 11. dubna 1946. Jozef Tiso byl popraven 18. dubna 1947.¹⁶²

¹⁶⁰ Rychlík, Jan: *Češi a Slováci ve 20. století. Spolupráce a konflikty 1914-1992*, Ústav pro studium totalitních režimů, Vyšehrad, Praha, 2012, s. 328.

¹⁶¹ BARNOVSKÝ, Michal: *Na ceste k monopolu moci. Mocenskopolitické zápasy na Slovensku v rokoch 1945-1948*, Archa, Bratislava, 1993, s. 125.

¹⁶² KOUTEK, Ondřej: *Prokop Drtina. Osud československého demokrata s. 259-263.*

2.5. Velký retribuční dekret

Ačkoli byl dekret presidenta č. 6/1945 Úř. věst. čsl., o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech schválen vládou a podepsán prezidentem republiky a ačkoli se nově ustanovená vláda v článku IX Košického vládního programu zavázala k aplikaci londýnského retribučního dekretu, narazila realizace tohoto zákonného předpisu na nečekanou překážku, kterou představoval retribuční předpis Slovenské národní rady.

Slovenská národní rada předložila 28. dubna 1945 návrh retribučního zákona pro slovenské území. Tento postup vyvolal nelibost nejen samotného ministra spravedlnosti Jaroslava Stránského, ale i ostatních nekomunistických členů vlády. Na stranu slovenských představitelů se postavili komunističtí členové vlády, přestože to bylo v rozporu s moskevskými dohodami. Nyní se komunisté dožadovali platnosti slovenského návrhu pro celé území republiky, neboť podle jejich názoru šlo o kvalitnější předpis, než byl londýnský retribuční dekret. Co bylo důvodem takového postupu? Dle Benjaminu Frommera komunisté sledovali dva cíle. Podporou slovenského návrhu si komunisté slibovali přízeň slovenských voličů, neboť tímto postupem podpořili autonomistické požadavky Slovenské národní rady. Druhým důvodem podpory slovenského požadavku byl charakter slovenského návrhu. Předpis byl připraven ve velmi krátké době, jeho charakteristickým znakem byla na jedné straně obecnost, na druhé přísnost trestů. Takto pojatý předpis mohl být pro svoji obecnost aplikován na mnohem širší okruh modelů chování, v tom byla jeho nebezpečnost, neboť ho mohlo být daleko jednodušeji zneužito.¹⁶³

Slovenská národní rada si svůj retribuční návrh i přes nesouhlas nekomunistických členů československé vlády prosadila a vydala. Této skutečnosti se snažili opět využít komunisté a činili tlak na vládu, aby přijala slovenský návrh retribucí i pro české země. O českém způsobu retribuce se znovu otevřela debata. Lidovecký ministr zdravotnictví Adolf Procházka navrhoval, aby byl londýnský dekret doplněn o podněty z domácího odboje. S tímto postupem souhlasili i ostatní členové vlády, proto byla za tímto účelem zřízena komise.¹⁶⁴

¹⁶³ FROMMER, Benjamin: *Národní očista. Retribuce*, s.114-116.

¹⁶⁴ Tamtéž....., s. 116.

Vláda nakonec schválila retribuční dekret dne 4. června 1945, aniž byl vyřešila rozkol mezi postojem vlády a Slovenské národní rady, a aniž by zásadně konzultovala otázku podoby dekretu s představiteli domácího odboje. Retribuční dekret tak byl přijat jen pro české země pod číslem 16/1945 Sb., pod názvem O potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech, do širokého povědomí pak vstoupil jako „Velký retribuční dekret“. Prezident retribuční dekret spolu s dekretem č. 17/1945 Sb. o Národním soudě podepsal 9. července 1945.¹⁶⁵

Dekret prezidenta republiky ze dne 1. února 1945 č. 6 Úř. věst. čsl. se skládal z preambule, dvou hlav a přechodných a závěrečných ustanovení. Dekret byl uveden preambulí:

“ O přísnou spravedlnost volají neslýchané zločiny, kterých se dopustili nacisté a jejich zrádci spoluviníci na Československu. Porobení vlasti, vraždění, zotročování, loupení a ponižování, jehož obětí byl československý lid, a všechna ta stupňovaná německá zvěrstva, kterým bohužel pomáhali nebo asistovali i zpronevěřili občané českoslovenští, z nichž někteří zneužili přitom i vysokých úřadů, mandátů nebo hodností, musí dojití zaslouženého potrestání bez průtahů, aby nacistické a fašistické zlo bylo vyvráceno z kořene. Proto již nyní v zahraničí, a ovšem s výhradou změn a doplňků, jež by přičinily příslušné zákonodárné instituce ve vlasti, ustanovují k návrhu vlády a po slyšení Státní rady toto.... “

V první hlavě v paragrafech 1 až 4 byly upraveny zločiny proti státu, v paragrafech 5 až 7 pak zločiny proti osobám, v paragrafech 8 až 10 zločiny proti majetku, následovala všeobecná ustanovení pod paragrafy 11 až 19. V hlavě druhé byla v paragrafech 20 až 30 upravena instituce mimořádných lidových soudů a řízení před tímto soudem, následována přechodnými a závěrečnými ustanoveními.

V návaznosti na preambuli londýnského retribučního dekretu se československá vláda vrátila v průběhu měsíce dubna 1945 k projednávání retribučního dekretu. Vláda sice vzala na vědomí snahu slovenských politiků přijmout pro slovenské území vlastní retribuční úpravu, ale přesto se s tímto postupem nehodlal smířit především ministr spravedlnosti Jaroslav Stránský a Jan Šrámek. Snahou ministra spravedlnosti bylo pozměnit exilový retribuční dekret tak, aby jeho znění vyhovovalo jak slovenským, tak i českým představám. K dosažení tohoto cíle byla nutná ochota a součinnost slovenských politiků. Z následujícího vývoje je však patrné, že slovenská strana neměla na této iniciativě ze strany ministerstva spravedlnosti

¹⁶⁵ Tamtéž....., s. 114-116.

zájem. S ohledem na tuto skutečnost ministr spravedlnosti rezignoval na dohodu se slovenskými politiky a smířil se s představou retribučních předpisů, platných jen pro české země.¹⁶⁶

K finální podobě retribučního dekretu byla vytvořena komise za předsednictví ministerského předsedy Zdeňka Fierlingera. Návrh komise se na jednání vlády dostal na pořad dne 4. června a pak 13. června 1945 s tím, že vedle retribučního předpisu by měla vzniknout samostatná zákonná úprava o Národním soudu. V rámci retribuční se diskutovala především otázka o připojení trestného činu udavačství a otázka možnosti upuštění od potrestání případně zmírnění trestu, v části, týkající se úpravy otázky Národního soudu, se debata vztahovala k osobě Protektorátního prezidenta Emila Háchy a možnosti postavit jako obžalovaného před Národní soud. I když se menší část vlády stavěla za Háchu s ohledem na jeho zdravotní a mentální stav, většina členů vlády měla za to, že obžaloba Háchy je bezpodmínečná.¹⁶⁷

Retribuční dekret taxativně vymezoval trestné činy, upravené již v prvorepublikovém trestním právu (tj. jak v trestním zákoníku, tak i v zákoně č. 50/1923 Sb.) a nově vzniklé trestné podstaty, které byly spáchány v době zvýšeného ohrožení republiky, t. j. od 28. května 1938 do doby, kterou v budoucnu určí zákon. Pro takové trestné činy byly určeny nejen přísnější trestní sazby, ale byly navíc prohlášeny za nepromlčitelné a „zvlášť zavržitelné“, což mělo vliv i na podmínky výkonu trestu odnětí svobody. Nepromlčitelné měli být i uložené tresty.

S ohledem na přijetí nových skutkových podstat trestných činů a zvýšení trestné sazby došlo k prolomení zásady zákazu retroaktivity, která bývá za standardních podmínek v právním řádu nepřijatelná, neboť zaváděním tohoto instrumentu do právního systému dochází k nepředvídatelnosti práva, neboť činy, které byly spáchány za předpokladu, že nejsou trestné, se ex post stávají trestnými činy.

Struktura retribučního dekretu vycházela z londýnského vzoru, na rozdíl od této předlohy, bylo nepatrně změněno znění preambule dekretu, doplněna byla nová skutková podstata trestného činu udavačství (paragraf 11) a pozměněno ustanovení o zmírnění trestu a jeho případného upuštění (paragraf 16).

¹⁶⁶ KUKLÍK Jan: *Mýty a realita „Benešových dekretů“ Dekrety prezidenta republiky 1940-1945*, Linde, Praha, 2003, s. 371.

¹⁶⁷ KUKLÍK, Jan: *Mýty a realita „Benešových dekretů“ Dekrety prezidenta republiky 1940-1945*, Linde, Praha, 2003, s. 372.

Po preambuli následovala první hlava, kde byly upraveny zločiny proti státu, tedy skutky, trestné již podle zákona na ochranu republiky č. 50/1923 Sb., u kterých byla zvýšena trestní sazba těžkého žaláře od dvaceti let až na doživotí, a za okolnosti zvláště přitěžující mohl být uložen až trest smrti. Do této části dekretu byly zařazeny i nové podstaty trestných činů, a to zločin spočívající v účasti v taxativně vymezených nacistických organizacích (paragraf 2) a zločin propagace a podpory fašistického a nacistického hnutí (paragraf 3). Rozdíl v těchto trestných činech spočíval v tom, že jakákoli účast ve vyjmenovaných nacistických organizacích naplňovala podstatu trestného činu, zatímco podstata trestného činu propagace a podpory fašistického a nacistického hnutí spočívala v aktivní podpoře, tj. přímou veřejnou manifestovanou podporou a propagací nacistické ideologie nebo zastáváním vedoucí nebo velitelské funkce v nacistických a fašistických stranách a organizacích. V hlavě první byl taktéž upraven trestní čin, který v době zvýšeného ohrožení republiky v zahraničí rozvracel hnutí „směřující k osvobození republiky Československé v její předmnichovské ústavě a jednotnosti.“¹⁶⁸

Další kategorií trestných činů byly trestné činy proti osobám. Zde skutkové podstaty odkazovaly na ustanovení trestního zákoníku z roku 1852 a zákonného článku V/1878, a to zejména na zločiny veřejného násilí, vraždy, zabití, těžkého poškození na těle. Za stíhaného byl považován ten, kdo se vyjmenovaných trestných činů dopustil ve službách, nebo v zájmu Německa, nebo jeho spojenců, nebo republiky nepřátelských hnutí, jeho organizací či členů a stanovil za ně přísnějších trestů včetně trestu smrti. Podle § 6 byly stíhány osoby, které „ve prospěch válečného úsilí Německa nebo jeho spojenců“ nařídily nucenou nebo povinnou práci nebo při tomto jednání spolupůsobily. Podle § 7 byl těžkým žalářem stíhán ten, kdo zavinil ztrátu svobody obyvatele republiky. Pokud pachatel způsobil, že se jednalo o větší počet obětí, pak mohl být uložen přísnější trest a za mimořádných přitěžujících okolností i trest smrti.

Zvláštní skupinou trestných činů první hlavy byly zločiny proti majetku, uvedených v § 8 až 10. Zde odkaz na trestní zákon 1852, na jehož zločiny veřejného násilí zlomyslným poškozením cizího majetku, zhárství, krádeže, loupeže, zpronevěry či veřejného násilí násilným vpadnutím do nemovitého statku odkazoval. V § 9 umožňoval stíhání osob, které způsobilý soudním či správním rozhodnutím protiprávní odnětí majetku Československé republiky nebo jiné právnické či fyzické osobě. Podle § 10 byl trestán ten, kdo zneužil tísň

¹⁶⁸ KUKLÍK, Jan: *Mýty a realita „Benešových dekretů“ Dekrety prezidenta republiky 1940-1945*, Linde, Praha, 2003, s. 374.

způsobené národní, politickou či rasovou persekucí, aby se obohatil na úkor státu, nebo právnické či fyzické osoby.

V § 11 upravoval podstatu trestného činu udavačství, což představovalo jeden z největších rozdílů do původní exilové úpravy. Mělo-li udání za přímý, nebo nepřímý následek ztrátu svobody většího počtu lidí nebo těžkou újmu na zdraví, trestalo se doživotním žalářem, mělo-li z následek něčí smrt, trestalo se smrtí.

Dle § 12 bylo možné stíhat i cizince, který spáchal buď některý ze zločinů proti státu, nebo některých z dalších retribučních zločinů dle § 4 až 9 v cizině, pokud se jich dopustil na československém státním občanovi nebo soukromému majetku.

V § 13 byla stanovena zásada, že se nikdo nemohl zprostit odpovědnosti poukazováním na fakt, že trestné jednání dovolovaly předpisy cizího práva nebo orgány zřízené cizí státní mocí, či že dotyčný jen plnil své služební povinnosti – nutná obzvláštní horlivost, nebo překračování povinnosti nebo tak činil v úmyslu napomáhat válečnému úsilí Němců. Trestné bylo i jednání z rozkazu, pokud se jednalo o dobrovolného člena organizace, jejichž „členství ukládalo vykonat každý i zločinný rozkaz.

Za výše uvedené trestné činy mohly být stanoveny tyto druhy trestů, a to výjimečný hrdelní trest, trest žaláře, trest dočasného nebo doživotního zbavení občanské cti a zařazení do zvláštních nucených pracovních oddílů. Ve prospěch státu mohlo být vysloveno i propadnutí celého či části majetku. Zbavení občanské cti v sobě zahrnovalo celkem 12 dílčích následků, a to ztrátu vyznamenání, řádů či akademických hodností, důstojnické hodnosti, aktivního i pasivního volebního práva, ztrátu způsobilosti být zaměstnavatelem, být příslušníkem svobodných povolání, vedoucím úředníkem, vydavatelem či redaktorem novin.

Ustanovení § 16 odst. 2 umožňovalo uložení trestu na svobodě pod dolní hranici trestní sazby, zaměnit tento trest za mírnější nebo dokonce upustit od potrestání v případech zvláštního zřetele hodných prokázáním úmyslu nějakým dalším jednáním prospět českému a slovenskému národu, Československé republice nebo spojencům, jinému obecnému zájmu nebo zasloužení se o osvobození republiky. Dekret však poměřoval pachatelem způsobenou škodu s tímto obecným prospěchem a vyslovil zásadu, že způsobená škoda nesměla být neúměrně větší.

Po procesní stránce byla zavedena soudní soustava mimořádných lidových soudů. Procesní úprava vycházela ze zásad stanného řízení a jen v některých ohledech se dekret odvolával na obecnou právní úpravu trestního řádu (např. při určení místní příslušnosti, při

výslechu obžalovaného a provádění důkazů). Zvláštnost bylo, že osvobozující rozsudek nezakládal překážku trestnímu řízení před řádným soudem, případně soudem státním podle zákona č. 68/1935 Sb. či před příslušným soudem pro souzení vojenské zrady. Dekret prosazoval rychlost řízení, které proti jednomu obžalovanému nemělo trvat déle než tři dny od okamžiku, kdy byl postaven před soud. Mělo se tedy jednat o případy, kdy byl pachatel přistižen, nebo případy, kdy bylo možné vinu dokázat bez průtahů. Pokud totiž soud nedospěl do tří dnů k rozhodnutí, postupoval věc řádnému soudu. Řízení nemělo být komplikováno zjišťováním nároku na náhradu škody či zjišťováním dalších spoluviníků. Hlavní líčení mohlo být konáno i v nepřítomnosti obžalovaného, a to navrhl-li to veřejný žalobce. Před mimořádným lidovým soudem nesměly být souzeny těhotné ženy.

Dekret zaručoval jako základní zásady řízení jeho ústnost a veřejnost a stál i na zásadě možnosti obžalovaného zvolit si svého obhájce, popřípadě o jeho ustanovení požádat. Obžalovaného nezastupoval jen advokát, ale i osoba nezapsaná v seznamu obhájců, pokud dosáhla doktorátu práv, či složila alespoň tři státní zkoušky. Obžalovaný a obhajoba měly vyhrazeny i právo vyjádřit se po skončení ke konečnému návrhu veřejného žalobce a měly i právo posledního slova.

O rozsudku se usnášel mimořádný lidový soud v neveřejné poradě. Pokud se jeho výrok o vině u zločinu, kde bylo možno uložit i trest smrti, opíral jen o tři hlasy, mohl soud uložit namísto toho trest těžkého žaláře do 20 let až na doživotí. Rozsudek byl ihned vyhlášen na veřejném zasedání. Dalším mimořádným znakem byla nepřipustnost řádných opravných prostředků, dokonce i žádost o milost v případě smrti neměla odkladného účinku. Dekret totiž pro výkon rozhodnutí o uložení trestu smrti stanovil, že se trest vykonával oběšením zpravidla do dvou hodin po vyhlášení rozsudku a pouze na výslovnou žádost odsouzeného bylo možné tuto lhůtu o další hodinu prodloužit. Mimořádný lidový soud mohl rozhodnout, že trest smrti bude vykonán veřejně. I tak však musel být trest vykonán do 24 hodin.

Podle výkladu trestního procesu podle retribučního zákonodárství učiněného prof. V. Solnařem bylo možné i v retribučním soudnictví před mimořádnými lidovými soudy využít tzv. mimořádné opravné prostředky, jako byla obnova řízení, pokud vyšly najevo nové skutečnosti, či podání tzv. zmateční stížnosti proti rozhodnutí mimořádného lidového soudu.

Pro retribuční soudnictví byly zřízeny mimořádné lidové soudy v Praze, Brně, Liberci, Litoměřicích, Chebu, Plzni, České Lípě, Táboře, Českých Budějovicích, Mladé Boleslavi, Hradci Králové, Chrudimi, Jičíně, Jihlavě, Klatovech, Kutné Hoře, Mostě, Moravské Ostravě, Opavě, Novém Jičíně, Olomouci, Uherském Hradišti a Znojmě.

Nejdříve, již v květnu 1945 začal úřadovat Mimořádný lidový soud v Brně, začal soudit podle londýnského dekretu, zatímco Mimořádný lidový soud v Chebu zahájil činnost až v roce 1946. Soudy rozhodovaly v pětičlenných senátech, složených z předsedy, jenž byl soudce z povolání (a to občanský i vojenský soudce) a čtyř soudců z lidu. Přednostu soudu, jeho náměstký a soudce z povolání jmenoval prezident republiky k návrhu vlády a ze seznamů sestavených za tímto účelem okresními národními výbory. Odlišné seznamy sestavovaly okresní národní výbory pro výběr soudců z lidu, k jejichž jmenování byla příslušná vláda. Žalobu zastupoval veřejný žalobce jmenovaný vládou.

Zavedení prezidentského dekretu č. 16/1945 Sb. si vyžádalo přijetí dalších zákonných norem, které upřesňovaly nebo doplňovaly retribuční problematiku, pokud se ukázala potřeba změnit obsah původního retribučního dekretu. Jednalo se především o tyto zákonné předpisy:

- vládní nařízení č. 18/1945 Sb. ze dne 19. června 1945, kterým se prováděl prezidentský dekret č. 16/1945 Sb.
- zákon č. 22/1946 Sb. ze dne 24. ledna 1946, jímž se schvalují a doplňují předpisy o potrestání nacistických zločinů, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech
- důvěrné směrnice ministerstva vnitra č. j. Z III-31366-45 ze dne 16. ledna 1946 a č. j. Z II-27022/45-1 ze dne 8. března 1946 pod názvem Nacistické a fašistické organizace a Výklad ustanovení § 2 a 3 retribučního dekretu
- zákon č. 149/46 Sb. ze dne 8. července 1946 o prodloužení účinnosti prezidentského dekretu č. 16/1945 Sb.
- zákon č. 245/46 Sb. ze dne 18. prosince 1946, jímž se mění nebo doplňuje prezidentský dekret č. 16/1945 Sb. a prodlužuje jeho účinnost
- vyhláška ministerstva spravedlnosti ze dne 11. ledna 1947 č. 9/1947 Sb. o plném znění dekretu č. 16/1945 Sb. a č. 17/1945 Sb.¹⁶⁹

¹⁶⁹ JECH, Karel, KAPLAN, Karel (ed.): *Dekrety prezidenta republiky 1940-1945*, Nakladatelství Doplněk, Praha, 2002, s. 248.

3. Mimořádný lidový soud v Jihlavě

3.1. Strukturu soudní správy v českých zemích.

Recepční normou č. 11/1918 Sb. byla pro Čechy, Moravu a Slezsko převzata stávající podoba rakouské soudní soustavy. V rámci českých zemích existovala čtyřstupňová soudní soustava, která se skládala z okresních soudů, krajských soudů, vrchních soudů a Nejvyššího soudu. Okresní soudy představovaly nejnižší článek soudní soustavy, kde rozhodovaly soudci jako samosoudci, o úroveň výše se nacházely krajské soudy, které již byly soudy sborovými. Zde již soudci rozhodovali ve sboru, tj. v senátu, jinak byly označeny za sborové soudy první instance, nad nimi působily vrchní soudy, u nichž se taktéž jako u krajských soudů rozhodovalo v senátní formě. Proto bývají tyto soudy označovány za sborové soudy druhé instance. Na vrcholu soudní soustavy se nacházel Nejvyšší soud, který sídlil v Brně. Pokud v dané věci rozhodoval v prvním stupni okresní soud, pak odvolacím soudem byl krajský soud, v taxativně vymezených případech byl však soudem prvního stupně krajský soud. V takovém případě se odvolacím soudem stal vrchní soud.

Vrchní soudy byly nejen odvolacím soudem proti rozhodnutí krajského soudu, ale zároveň byly soudy, které vedly soudní personální záležitosti pro podřízené soudy, tj. nejen pro krajské soudy, ale i pro všechny okresní soudy, které spadaly do jeho obvodu. Pro soudní okresy spadající do obvodu jihlavského krajského soudu, jakož i pro samotný jihlavský krajský soud, byl Vrchní soud v Brně soudem nadřízeným. Především tento soud rozhodoval o zařazení soudců k jednotlivým soudům ve svém obvodu, o udělování hodností s ohledem na kvalitu práce soudce a odpracovaná léta a o platovém postupu jednotlivých soudců.

Soudní soustava se zkomplikovala zřízením Protektorátu Čechy a Morava dne 16. března 1939, neboť příslušníci německého národa se stali německými státními příslušníky, zatímco zbývající obyvatelstvo se stalo státními příslušníky Protektorátu Čechy a Morava. Pro německé státní příslušníky byla zřízena vlastní soudní soustava. Na území protektorátu tak vznikla pro určité skupiny obyvatelstva různá právní úprava. Problémem byla skutečnost, že německé soudy mohly zasahovat do pravomoci protektorátních soudů, neboť projednávání trestných činů politické povahy bylo protektorátním soudům odňato a svěřeno výlučně

německým soudům. Na státního protektorátního příslušníka se vztahovalo německé trestní právo, pokud se dopustil trestné činu, na něž se německé trestní právo vztahovala, případně pro trestné činy, které byly stíhány cestou soukromé žaloby, jestliže byla podána německým státním příslušníkem.¹⁷⁰

Zatímco protektorátní soudní soustava zůstala zachována v prvorepublikové podobě, byla zcela nově vybudována německá soudní soustava. Nejnižším článkem německé soudní soustavy byly úřední soudy (Amtsgerichte), nad kterými byly jako soudy druhé instance zemské soudy (Landsgerichte), u nichž byly zřízeny zvláštní soudy (Sondergerichte), nad nimi působil vrchní zemský soud (Oberlandesgerichte). Jurisdikce nad protektorátem náležela i soudům ležícím mimo území protektorátu, a to Říšskému soudu v Lipsku (Reichsgericht) a Lidovému soudnímu dvoru v Berlíně (Volksgerichtshof). U mimořádných soudů zřízených u zemských soudů byly projednávány věci, o nichž byl státní zástupce přesvědčen, že s ohledem na charakter trestného činu, tj. na závažnost, zavrženíhodnost, vyvolání veřejného pohoršení, je nutné urychlené odsouzení, ačkoli by jinak trestný čin spadal do věcné příslušnosti k řádnému soudu.¹⁷¹

V Jihlavě, jako s městem s vysokým počtem německých státních občanů, byl po 16. březnu 1939 zřízen úřední soud, jako soud první instance. Úřednímu soudu v Jihlavě, u jehož vzniku stál Bruno Lorenz, bylo postoupeno část úřadoven jihlavského krajského soudu. Až na výjimku jednoho soudce přešli k úřednímu soudu všichni soudci německé státní příslušnosti.¹⁷²

Po osvobození Československa byla soudní soustava na základě Dekretu presidenta republiky č. 79/1945 Sb. ze dne 19. září 1945¹⁷³ navrátna ke stavu ke dni 29. září 1938. Přesto je velmi zajímavé jakou proměnou prošel obvod jihlavského krajského soudu. Od roku 1911 do roku 1938 byl obvod jihlavského krajského soudu tvořen obvody politických okresů: Velká Bíteš, Bystřice nad Pernštejnem, Dačice, Jihlava, Nové město na Moravě, Velké Meziříčí, Slavonice, Telč, Třebíč, Třešť, Žďár nad Sázavou, v letech 1938 až 1940 došlo ke změně, v obvodu jihlavského krajského soudu zůstaly soudní okresy: Velká Bíteš, Bystřice nad Pernštejnem, Dačice, Jihlava, Nové Město na Moravě, Velké Meziříčí, Telč, Třebíč, Třešť, Žďár nad Sázavou, dále byly do obvodu přiřazeny soudní okresy: Moravské

¹⁷⁰ SCHELLE, Karel (ed.): *Velké dějiny zemí Koruny české. Tematická řada právo*, Paseka, Praha, 2017, s. 389-391.

¹⁷¹ Tamtéž, s. 390-391.

¹⁷² KŮRKA, Pavel: *Soudce v čase práva a bezpráví. Paměti Václava Nedělky (1881-1965)*, Historický ústav AV ČR, Praha, 2013, s. 165.

¹⁷³ Dekret č. 79/1945 Sb. ze dne 19. září 1945, o zatímní úpravě soudnictví v České a Moravskoslezské zemi

Budějovice, Hrotovice, Jemnice, od roku 1940 do roku 1945 bylo sídlo krajského soudu přesunuto do Třebíče. Přestože v Třebíči existoval krajský soud pouze pět let, i v rámci tohoto obvodu docházelo ke změnám. Od roku 1940 do roku 1941 byl obvod třebíčského krajského soudu vymezen soudními obvody: Moravské Budějovice, Dačice, Hrotovice, Jemnice, Jihlava, Velké Meziříčí, Náměšť nad Oslavou, Telč, Třebíč, Třešť, mezi léty 1941 až 1945 se obvod třebíčského krajského soudu skládal ze soudních okresů: Moravské Budějovice, Dačice, Jindřichův Hradec, Hrotovice, Jemnice, Jihlava, Velké Meziříčí, Náměšť nad Oslavou, Polná, Příbram, Štoky, Telč, Třebíč, Třešť. Po zpětném přestěhování krajského soudu do Jihlavy byl obvod jihlavského krajského soudu vymezen soudními okresy: Dačice, Jihlava, Velké Meziříčí, Slavonice, Telč, Třebíč, Třešť.¹⁷⁴ Předložený přehled změn územního obvodu Krajského soudu v Jihlavě je odrazem změn, kterými prošla celá Československá republika, ať už jde o období Mnichova, průběh německé okupace a osvobození země Rudou armádou.

3.2. Zřízení a územní vymezení Mimořádného lidového soudu v Jihlavě

Dne 24. července 1945 se československá vláda usnesla na své 40. schůzi zřídit Mimořádný lidový soud v Třebíči. V ten samý den vláda jmenovala třicet dva soudců z lidu a zároveň jmenovala veřejné žalobce u nově zřízeného mimořádného lidového soudu. Ministr spravedlnosti pověřil Jana Metličku, okresního soudce v Třebíči, vedením agendy veřejných žalobců. Řadovými veřejnými žalobci byli jmenováni Antonín Mykiska, státní zástupce v Třebíči, a Josef Doležal, okresní soudce tamtéž. Dne 3. srpna 1945 prezident republiky Edvard Beneš jmenoval dne 3. srpna 1945 Jaroslava Dreuschucha, soudního radu ve výslužbě v Třebíči, přednostou, Antonína Chlebečka, soudního radu v Třebíči, náměstkem, Františka Trečara, soudního radu ve výslužbě v Třebíči, Otakara Pavlince, okresního soudu ve Velkém Meziříčí, a Františka Vančuru, okresního soudce a přednostu Okresního soudu v Dačicích, předsedy senátů u Mimořádného lidového soudu v Třebíči.¹⁷⁵

Územní obvod MLS v Třebíči byl shodný s obvodem Krajského soudu v Třebíči, neboť dle § 22 odst. 4 dekretu presidenta republiky č. 16/1945 Sb.¹⁷⁶ se mimořádné lidové

¹⁷⁴ MLEZIVA, Štěpán: *Retrospektivní přehled územních jednotek a územních celků do roku 1850 do současnosti*, Academia, Praha, 2010, s. 763, 765.

¹⁷⁵ MZA v Brně, fond C 6, Vrchní zemský soud v Brně, fascikl 1945-1948, číslo jednací 20.734/1945-Pr/4.

¹⁷⁶ Dekret presidenta republiky č. 16/1945 Sb. o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech.

soudy zřídily v sídlech krajských soudů s tím, že každý senát tohoto soudu mohl zasedat, ukázala-li to potřeba, v kterémkoli místě soudního obvodu. V době vzniku retribučního soudu v Třebíči, t.j. k 24. červenci 1945, se obvod Krajského soudu v Třebíči skládal z obvodů okresních soudů Moravské Budějovice, Dačice, Jindřichův Hradec, Hrotovice, Jemnice, Jihlava, Velké Meziříčí, Náměšť nad Oslavou, Polná, Příbram, Štoky, Telč, Třebíč a Třešť.¹⁷⁷

Tato situace se zkomplikovala dekretem presidenta republiky č. 79/1945 Sb. ze dne 19. září 1945, jímž byla územní organizace řádných soudů obnovena ke stavu ke dni 29. září 1938.¹⁷⁸ Krajský soud v Třebíči byl přemístěn zpět do Jihlavy, zároveň se změnil i soudní obvod krajského soudu, v souvislosti s touto změnou došlo i k změně obvodu retribučního soudu. Od podzimu 1945 retribuční soud, dříve označovaný jako Mimořádný lidový soud v Třebíči, nesl název jako Mimořádný lidový soud v Jihlavě. Obvod jihlavského retribučního soudu se s konečnou platností, tj. do května 1947, skládal z obvodů okresních soudů Dačice, Jihlava, Velké Meziříčí, Telč, Třebíč, Třešť a Slavonice. Zde jen podotýkám, že Okresní soud ve Slavonicích sice de iure existoval, ale jeho působnost byla přenesena na Okresní soud v Dačicích.¹⁷⁹

3.3. Vedení Mimořádného lidového soudu v Jihlavě a rozvrh práce

Řízením Mimořádného lidového soudu v Jihlavě byl pověřen přednosta soudu Jaroslav Dreuschuch, který zároveň působil jako předseda jednoho ze soudních senátů. Jeho zástupcem byl určen Antonín Chlebeček a později i František Trečar, který se později stal jediným zástupcem přednosta soudu, neboť Antonín Chlebeček byl na počátku roku 1947 jmenován zemským soudcem a odešel k Vrchnímu zemskému soudu do Brna. Hlavním úkolem přednosta soudu a jeho náměstků bylo zabezpečit řádný chod soudu, a to jak ve vnitřních záležitostech, tak v zastupování soudu navenek. Z titulu své funkce přednosta však Jaroslav Dreuschuch nemohl zasahovat do rozhodovací činnosti jednotlivých předsedů senátů a jejich senátů. Funkce přednosta byla správní funkcí, která byla striktně oddělena od rozhodovací činnosti soudce.

¹⁷⁷ MLEZIVA, Štěpán: *Retrospektivní přehled územních jednotek a územních celků od roku 1850 do současnosti*, Academia, Praha, 2010, s. 765.

¹⁷⁸ Dekret presidenta republiky č. 79/1945 Sb. o zatímní úpravě soudnictví v zemích české a Moravskoslezské.

¹⁷⁹ MLEZIVA, Štěpán: *Retrospektivní přehled územních jednotek a územních celků od roku 1850 do současnosti*, Academia, Praha, 2010, s. 762.

Mezi nejdůležitější správní úkony ve vnitřním chodu soudu bylo stanovení rozvrhu práce. Předem měl být stanoven způsob vyřizování retribučních spisů (tedy retribučního nápadu), které byly soudu zasílány od veřejného žalobce. Účelem takového opatření bylo, aby byl stanoven klíč k přidělování spisů jednotlivým senátům.

Po prostudování jednotlivých spisů jednotlivých soudních senátů u jihlavského retribučního soudu se mi však nepodařil odkrýt mechanismus, kterým byly jednotlivé případy rozděleny mezi jednotlivé retribuční senáty. Spisy nebyly přidělovány podle data, kdy došly k retribučnímu soudu, taktéž nebyly přidělovány podle trestného činu, ze kterého byl obžalovaný postaven před retribuční soud, ani podle národnosti obžalovaného. Určité vysvětlení lze nalézt ve stížnosti jednoho z předsedů senátů retribučního soudu, který nebyl zcela spojen s výší retribučních odměn, vyplácených justičním pracovníkům mimořádných lidových soudů po ukončení činnosti retribučních soudů. Ve své stížnosti si soudce Robert Pospíšil u Vrchního zemského soudu v Brně ztěžuje na způsob rozdělování retribučních spisů, neboť má za to, že jemu byly přidělovány skutkově obtížnější věci, jejíž rozhodování bylo daleko náročnější. Proto mu bylo v celkových soudních výkazech vykázáno daleko méně vyřízených spisů než u jeho kolegů, kteří si rozdělili skutkově daleko jednodušší případy.¹⁸⁰ Z obsahu stížnosti bylo nepřímým naznačeno, že spisy byly podle svého obsahu již rozděleny ostatními soudci.¹⁸¹ Nápad spisů do jednotlivých retribučních senátů bude podroben analýze v kapitole pojednávající o jednotlivých retribučních senátech.¹⁸²

3.4. Augustin Horký

Další činností, jíž se správa retribučního soudu musela zabývat, byl postup zaměstnance retribučního soudu Augustina Horkého, soudního kancelářského asistenta. Správce krajského jihlavského soudu, v jehož budově se nacházela jednací síň pro hlavní líčení u Mimořádného lidového soudu v Jihlavě, informoval přednostu retribučního soudu, že zaměstnanec soudu Augustin Horký, jinak též důvěrník České sociální pomoci v Jihlavě, připevnil u vestibulu do soudní budovy oznámení, v němž žádá návštěvníky hlavního líčení před mimořádným lidovým soudem, aby před vstupem do jednací síně odevzdali členům

¹⁸⁰ MZA v Brně, fond C 6, fascikl 1945-1948, Retribuční odměny.

¹⁸¹ MZA v Brně, fond C 6, fascikl 1945-1948, Retribuční odměny - Stížnost JUDr. Roberta Pospíšila proti retribučním odměnám.

¹⁸² Nápadem je označováno rozdělování jednotlivých retribučních spisů do jednotlivých senátů.

bezpečnostní strážce vstupenku v ceně 3 korun, kterou si zakoupili.¹⁸³ Dle správce krajského soudu uvedený postup porušuje výnos ministra spravedlnosti¹⁸⁴ a neslučuje se s důstojností výkonu trestního soudnictví.

Správa retribučního soudu byla na pochybách, jaký postup by měla zvolit, zdali nadále vybírat vstupné za účast na hlavním líčení, nebo prodej vstupenek jako nedůstojný zakázat. Na stranu České sociální pomoci se postavil i vedoucí veřejných žalobců. S největší pravděpodobností správa soudu dočasně zakázala prodej vstupenek, neboť Česká sociální pomoc v Jihlavě adresovala správě retribučního soudu prosbu o vybírání peněz na vstupném pro sociální účely této organizace.¹⁸⁵

Přednosta retribučního soudu se obrátil přímo na ministerstvo spravedlnosti se žádostí o souhlas k vybírání vstupného za účast na hlavním líčení před retribučním soudem. Z formulace žádosti lze vyvozovat, že by se zavedením vstupního poplatku souhlasil, neboť při hlavním líčení bylo zakázáno také filmovat a pořizovat zvukové záznamy, přesto se tak všeobecné dělo. Dalším jeho argumentem ve prospěch vstupného byla činnost samotné České sociální pomoci, jež se snažila pomáhat především českým občanům, kteří prošli koncentračními tábory. K žádosti bylo připojeno i sdělení Augustina Horkého o tom, že většina veřejnosti, přítomná u hlavního líčení před retribučním soudcem, sama dobrovolně přispívala v částce vyšší než tři koruny. Ministerstvo spravedlnosti rozhodlo s konečnou platností o zákazu vybírání vstupného k hlavnímu líčení, neboť jakékoli poplatky nebyly v souladu se zásadami trestního řízení.¹⁸⁶

Jak plyne z přípisu ministra spravedlnosti, byla praxe vybírání vstupného za účast při hlavní jednání před retribučním soudem zavedena i u jiných retribučních soudů. Z tohoto důvodu rozeslalo ministerstvo všem přednostům mimořádných lidových soudů pokyn, aby bylo od této praxe upuštěno. Pokyn byl jihlavskému retribučnímu soudu doručen dne 8. července 1946.¹⁸⁷ Lze předpokládat, že tímto datem byla otázka vstupenek k soudnímu jednání vyřízena, neboť tato problematika již nebyla správním oddělením soudu projednávána. Zde je nutné zdůraznit, že v dosud předkládaných studiích o poválečné retribuci nebývá této problematice věnována pozornost.

¹⁸³ MZA v Brně, fond C 142 Mimořádný lidový soud v Jihlavě, presidiální spisy, pres. 451-17/46,

¹⁸⁴ Výnos ministra spravedlnosti ze dne 14.5.1928, číslo 19940/28

¹⁸⁵ MZA v Brně, fond C 142 Mimořádný lidový soud v Jihlavě, presidiální spisy, pres. 32/46

¹⁸⁶ MZA v Brně, fond C 142 Mimořádný lidový soud v Jihlavě, presidiální spisy, pres. 58/46.

¹⁸⁷ MZA v Brně, fond C 142 Mimořádný lidový soud v Jihlavě, presidiální spisy, pres. 143/46.

Výše uvedený justiční pracovník Augustin Horký byl čínorodým člověkem, nejenom že byl pracovníkem retribučního soudu a důvěrníkem České sociální pomoci v Jihlavě, zároveň byl členem zaměstnanecké rady Krajského soudu v Jihlavě. Jeho mimopracovní aktivita ho však odváděla od řádného plnění pracovních úkonů u retribučního soudu. Jelikož retribuční soudy byly pod velkým časovým tlakem, neboť cílem ministerstva spravedlnosti bylo co nejvíce retribučních spisů vyřídit do konce účinnosti retribučního dekretu u retribučního soudu, aby jimi nebyly pak následně zavaleny řádné soudy, vyžadovaly retribuční soudy maximální pracovní nasazení justičních pracovníků, aby tohoto cíle bylo dosaženo. Přednosta jihlavského retribučního soudu s ohledem na neuspokojivé pracovní výsledky pracovníka Augustina Horkého požádal přednostu jihlavského krajského soudu o výměnu tohoto pracovníka za jiného pracovníka, neboť podle jeho slov „*je nutné využít každé minuty a vypětí všech sil k splnění pracovních povinností.*“ Krajský soud v Jihlavě této žádosti vyhověl a Augustina Horkého vyměnil za Jaromíra Pecku s tím, že Augustin Horký nastoupí službu u Okresního soudu v Jihlavě.¹⁸⁸

Proti tomuto přeložení se však postavila Zaměstnanecká rada Krajského soudu v Jihlavě, jejíž členem byl i Augustin Horký, a žádala, aby bylo přeložení Augustina Horkého k Okresnímu soudu v Jihlavě zrušeno a aby se Augustin Horký mohl vrátit zpět na své pracovní místo u jihlavského retribučního soudu. Přednosta jihlavského retribučního soudu od svého postupu nakonec ustoupil, zrušil své nařízení a souhlasil, aby se Augustin Horký vrátil zpět na své místo.¹⁸⁹

Proč se zmiňovat o takové nepodstatné maličkosti? Pracovní spor mezi přednostou retribučního soudu a jeho administrativním pracovníkem ukazuje, že přednosta retribučního soudu neměl ve svých rukou volnost při výběru svých pracovníků. Jak je vidět na tomto případě, musel brát přednosta soudu v potaz i názor zaměstnanecké rady, aby mohl svůj záměr prosadit. I bývalý prezident Krajského soudu v Jihlavě Václav Nedělka byl při svém jmenování do funkce v roce 1937 upozorněn svými nadřízenými, aby byl rozhodným a přísným prezidentem soudu a aby zlomil neomezené postavení vedoucího kanceláře Zvacha, neboť u jihlavského krajského soudu byla praxe, že věci, které náležely k rozhodnutí prezidentovi soudu, rozhodoval vedoucí kanceláře a jen on rozhodoval, které rozhodnutí přenechá dosavadnímu prezidentovi soudu. Václav Nedělka taktéž nebyl spokojen s poměry především na Okresních soudech v Dačicích a ve Velkém Meziříčí, s nimiž se seznámil při

¹⁸⁸ MZA v Brně, fond C 142 Mimořádný lidový soud v Jihlavě, presidiální spisy, přes. 52/46.

¹⁸⁹ MZA v Brně, fond C 142 Mimořádný lidový soud v Jihlavě, presidiální spisy, přes. 65/46.

svých inspekčních cestách.¹⁹⁰ O tom, že se Václavu Nedělkovi jeho záměr asi zcela nepodařil, svědčí jeho poznámka, že v posledních letech měl velké nesnáze s kancelářskými zaměstnanci soudu. Někteří byli neschopní, jiní svárliví, a to tak, že na něj psali anonymní dopisy nadřízeným orgánům, a kancelářská práce vážla.¹⁹¹ Přestože Václav Nedělka odešel do penze v roce 1941, zdá se, že poměry na soudech, náležejících do obvodu Krajského soudu v Jihlavě, se během okupace a ani po osvobození příliš nezměnily.

3.5. Vyšetřovací komise a veřejný žalobce

Vyvrcholením retribučního řízení bylo nařízení hlavního líčení následované poradou členů senátu a vyhlášením rozsudku. Než však retribuční řízení dospělo do této fáze muselo ujít dlouhou cestu.

Veškerá trestní oznámení na spáchané trestné činy podle retribučních dekretů, a to podle malého nebo velkého retribučního dekretu, případně podle dekretu č. 17/1945¹⁹² Sb., se shromažďovala u vyšetřovací komisí okresních národních výborů, ať už šlo o trestní oznámení obyvatelstva nebo si vyšetřovací komise samy zjišťovaly podklady pro trestní řízení například z rejstříků členů Vlajky, okresního soudu, krajského soudu, zemského odboru bezpečnosti či z oblastního úřadu Státní bezpečnosti. Oznámení se pak třídila a podle svého obsahu byla delegována na určená místa, pokud se jednalo o trestný čin podle velkého retribučního dekretu pak byl spisový materiál postoupen po prošetření veřejnému žalobci u mimořádného lidového soudu k dalšímu opatření, pokud se však jednalo o trestný čin podle malého dekretu, byl spisový materiál postoupen po prošetření trestní nalézací komise u okresního národního výboru.¹⁹³

Členové vyšetřovacích komisí byly většinou lidé bez právního povědomí, jedinou jejich kvalifikací bylo členství v politické straně, na základě kterého byly jmenovány. Později začal ministr spravedlnosti jmenovat do vyšetřovacích komisí

¹⁹⁰ KŮRKA, Pavel: *Soudce v čase práva i bezpráví. Paměti Václava Nedělkovy (1881-1965)*, Historický ústav AV ČR, Praha s. 158.

¹⁹¹ KŮRKA, Pavel: *Soudce v čase práva i bezpráví. Paměti Václava Nedělkovy (1881-1965)*, Historický ústav AV ČR, Praha s. 144.

¹⁹² Dekret prezidenta republiky č. 17/1945 Sb. O Národním soudu.

¹⁹³ KMOCH, Pavel: *Provinění proti národní cti. „Malá retribuce“ v českých zemích a Trestní nalézací komise v Benešově u Prahy*, Academia, Praha, 2015, s. 153-154.

profesionální soudce, aby se situace zlepšila, ale po celou dobu účinnosti retribučního dekretu představovaly vyšetřovací komise nejslabší článek retribučních orgánů. Šetření vyšetřovacích komisí bylo často nedostatečné. Řada trestních oznámení se zakládala pouze na pomluvách a informacích z druhé ruky. Vyšetřování byli po dobu šetření pod kontrolou národního výboru, jenž spadal pod dohled ministerstva vnitra.¹⁹⁴

Pokud vyšetřovací komise dospěla k závěru, že případ patří do věcné pravomoci retribučního soudu, byla věc postoupena veřejnému žalobci k vyřízení. Veřejný žalobce zhodnotil šetření, které provedla vyšetřovací komise, a věc buď předložil s obžalobou retribučnímu soudu, nebo věc vrátil vyšetřovací komisi k odstranění vad a případnému doplnění, nebo mohl rozhodnout trestní řízení zastavit. Pokud ve věci nepodal obžalobu, bral na sebe veřejný žalobce odpovědnost za výsledek trestního řízení. Toto rozhodnutí bylo individuálním rozhodnutím, za které nesl veřejný žalobce plnou odpovědnost, na rozdíl od rozhodnutí před retribučním soudem, kde se jednalo o kolektivní rozhodnutí. Při svém výkonu funkce byl veřejný žalobce zatížen jednáním se stranami, deputacemi národních výborů, závodních rad, funkcionářů vyšetřujících komisí a bezpečnostními orgány.¹⁹⁵

3.6.Řízení před retribučním soudem

Pokud veřejný žalobce podal ve věci obžalobu, byl spis předložen retribučnímu soudu. Předseda senátu zkontroloval dosavadní dokazování, jestliže měl za to, že je nutné ještě dokazování doplnit, předložil spis vyšetřujícímu soudci k doplnění. Když předseda senátu uznal, že věc je způsobilá k projednání v hlavním líčení, stanovil datum konání hlavního líčení a dal pokyn soudní kanceláři, aby byli ve věci vyrozuměni soudci z lidu, kteří doplňovali obsazení soudního senátu.

Řízení před retribučním soudem bylo ústní a veřejné. Obžalovaný mohl využít svého práva a zvolit si svého obhájce, nebo mohl požádat soud, aby mu byl

¹⁹⁴ FROMMER, Benjamin: *Národní očista. Retribuce v poválečném Československu*, Academia, Praha, 2010, s. 152-154.

¹⁹⁵ MZA v Brně, fond 106 Zemský soud v Brně, fascikl 1945-1948 retribuční odměny, pres 33590

obhájce ustanoven. Pokud svého práva nevyužil, byl obžalovanému obhájce ustanoven z úřední povinnosti.¹⁹⁶

Celé řízení proti jednomu obžalovanému mělo být konáno bez přerušení od počátku až do konce před retribučním soudem. Řízení proti jednomu obžalovanému nesmělo trvat déle než tři dny. Pokud soud v této lhůtě nerozhodl, měl případ postoupit řádnému soudu k dalšímu opatření.¹⁹⁷ Stále je nutné mít na paměti, že mimořádné lidové soudy byly soudy stannými, jejichž hlavním cílem bylo případ rozhodnout v co nejrychlejším časovém úseku, v některých případech však na úkor zjištění skutkového stavu.

Samotné hlavní líčení bylo zahájeno vyvoláním věci a zjištění generálií výkladem veřejného žalobce, které skutky byly obžalovanému kladeny za vinu. Poté následovalo dokazování, t. j. provádění výslechu obžalovaného a provádění důkazů. Protokoly o výsleších spoluviníků a svědků a vypracované znalecké posudky mohly být v průběhu jednání čteny, pokud to předseda senátu pokládal za účelné. Po ukončení dokazování zhodnotil veřejný žalobce výsledky retribučního řízení a poté podal svůj konečný návrh. Po podání konečného návrhu ze strany veřejného žalobce bylo uděleno slovo obžalovanému a jeho žalobci k přednesení obhajoby. Za situace, kdy veřejný žalobce reagoval na přednesenou obhajobu ze strany obžalovaného, měl obžalovaný, případně jeho obhájce, právo na poslední slovo.¹⁹⁸

Odrazem stanného charakteru retribučních soudů byla i skutečnost, že řízení bylo omezeno pouze na činy, pro které byl obžalovaný postaven před retribuční soud, na ostatní činy, které nebyly trestné podle retribučního dekretu, nebyl brán zřetel. V retribučním řízení se nezjišťovaly nároky na náhradu škody, způsobené trestným činem, taktéž zjištění spolupachatelů, sice nemělo být opomenuto, ale rozhodnutí ve věci se nemělo oddalovat.

Poté se soudní senát odebral k neveřejné poradě, ve které rozhodl o vině či nevině obžalovaného. Nejprve hlasovali soudci z lidu, kdy starší měl přednost před mladším, a nakonec hlasoval předseda senátu. O neveřejné poradě a průběhu

¹⁹⁶ § 27 Dekretu prezidenta republiky č. 16/1945 Sb. ze dne 19. června 1945 o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech

¹⁹⁷ § 26 Dekretu prezidenta republiky č. 16/1945 Sb. ze dne 19. června 1945 o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech

¹⁹⁸ § 28 Dekretu prezidenta republiky č. 16/1945 Sb. ze dne 19. června 1945 o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech

hlasování byl sepsán protokol, který byl vložen do přiložené obálky, jež byla poté zapečetěna, aby nebylo možné zjistit, jak hlasoval jakýkoli člen senátu. Taktéž o průběhu hlavního líčení byl u soudu sepsán protokol o hlavním líčení, který podepsali všichni členové retribučního senátu a zapisovatel.¹⁹⁹

Proti vyhlášenému rozsudku nebylo opravných prostředků. Žádost o milosti mohla být podána kýmkoliv, ale neměla odkladný účinek. Trest smrti se zpravidla vykonával do dvou hodin od vyhlášení rozsudku. Na žádost odsouzeného mohla být lhůta prodloužena o jednu hodinu. Pokud se konalo řízení v nepřítomnosti obžalovaného, pak měl být výkon trestu vykonán do 24 hodin po dopadení odsouzeného. Bylo na uvážení retribučního soudu, zdali byl výkon trestu smrti vykonán veřejně.²⁰⁰

Každodenní soudní praxe u retribučních soudů se střetávala s nejasnostmi ustanovení retribučního dekretu ať už zamyšlenými, nebo které vyvstaly teprve v průběhu retribučního řízení.

Retribuční senáty narážely na nejasnosti pojmů v retribučním dekretu. Z tohoto důvodu vydávalo nejenom ministerstvo spravedlnosti, ale i ministerstvo vnitra směrnice, které upravovaly, respektive přesně specifikovaly ustanovení retribučních dekretů. Tyto směrnice byly doručeny přednostovi retribučního soudu, který je dále rozesílal ostatním předsedům retribučních senátů na vědomí. Namátkou uvádím příklady směrnic osvětlující význam pojmů – „nacistické a fašistické organizace,“ jakož i směrnice obsahující seznam fašistických organizací. Taktéž vyvstala potřeba přesně vyjasnit pojem „služba československých státních příslušníků v bývalé německé armádě.“ I pojem „za války“ si vyžadoval osvětlení.

Pro případ, kdyby si jednotlivé senáty nevěděly s problematikou nacistických a fašistických organizací rady, mohly se v otázce politické organizace, činnosti, metodách, cílech obrátit na soudní znalce, které pro obvod jihlavského retribučního soudu jmenoval Zemský národní výbor v Brně, a to na Josefa Košackého,

¹⁹⁹ § 29 Dekretu prezidenta republiky č. 16/1945 Sb. ze dne 19. června 1945 o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech

²⁰⁰ § 31 § 26 Dekretu prezidenta republiky č. 16/1945 Sb. ze dne 19. června 1945 o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech

policejního komisaře v Jihlavě, Josefa Neuwirtha, policejního inspektora v Jihlavě, a Františka Kotrbu, učitele v Jihlavě, k vypracování znaleckého posudku.

Pokud předsedové senátu narazili na problémy, se kterými si nevěděli rady, měli velkou nevýhodu na absenci judikatury, neboť jak již bylo řečeno, proti rozsudkům retribučních soudů nebyl přípustný žádný opravný prostředek. Jak vyplývá ze závěrečné zprávy o činnosti jihlavského retribučního soudu, radili se předsedové jednotlivých senátů mezi sebou, sdělovali si své poznatky ze své praxe. Pokud stáli před problémem, se kterým si ani kolektivně nedokázali poradit, mohli se obrátit s dotazem na ministerstvo spravedlnosti, případně mohl být problém přednesen na pravidelných poradách předsedů retribučních soudů u Zemského vrchního soudu v Brně, případně mohl být problém přednesen přímo ministru spravedlnosti při poradách předsedů senátů na ministerstvu v Praze. Odpovědi na retribuční problémy mohly být nalezeny i na stránkách profesních časopisů, které se retribuční problematikou zabývaly.²⁰¹

Mimořádné lidové soudy byly zřízeny v sídlech krajských soudů, přitom ale každý senát retribučního soudu mohl zasedat, ukázala se potřeba, zasedat v kterémkoliv místě soudního obvodu.²⁰² Na správu jihlavského retribučního soudu se obracely nejen místní národní výbory, ale i okresní národní výbory se žádostí, aby případy místních obžalovaných byly projednávány v místě jejich působení. Tak se například dne 25. března 1946 obrátil na jihlavský retribuční soud prostřednictvím Okresního národního výboru v Jihlavě Místní národní výbor v Třešti se žádostí, aby byl případ obžalované Herty Kašparové, která měla podíl na vraždění civilního obyvatelstva během květnového povstání, projednán v Třešti. Místní národní výbor byl přesvědčen o vině obžalované, neboť spolu se žádostí o projednání věci navrhoval přímo i exekuci obžalované. I Místní národní výbor ve Velkém Meziříčí se obrátil na jihlavský retribuční soud se žádostí o projednání případu Hanse Powolného a další obžalovaných ve Velkém Meziříčí. I zde se očekávalo odsouzení obžalovaných. Pro hlavní líčení zajistil místní národní výbor divadelní sál s kapacitou přes 100 míst. Retribuční senát byl umístěn na jevišti u dlouhých slotů poskládaných ve formě písmena U, opatřených látkou. Boční stěny a jeviště byly vytvořeny papírovými stěnami. Čelní stěna jeviště byla opatřena státním znakem,

²⁰¹ Soudce, Právní praxe, Justiční listy

²⁰² § 22 odst. 4 Dekretu prezidenta republiky č. 16/1945 Sb. ze dne 19. června 1945 o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech

obrazem prezidenta republiky a dvěma vlajkami. Přednosta Okresního soudu ve Velkém Meziříčí a retribuční soudce byl místním národním výborem požádán, aby si před hlavním líčením prohlédl divadelní sál a výzdobu.

Pro místní národní výbory byla hlavní líčení, konána mimo jednacích soudů jihlavského krajského soudu, výjimečnou událostí, která měla posílit pozici místních politiků. Z tohoto důvodu také přistupovali k přípravě hlavního líčení. Například při hlavním líčení v Telči bylo k výzdobě sálu zapůjčeno vybavení pěveckého-hudebního a divadelního spolku Smetana. Přednosta mimořádného lidového soudu byl následně nemile překvapen, když mu Katolický dům v Telči a spolek Smetana zaslaly vyúčtování výloh za pronájem sálu a vypůjčené vybavení. Jihlavský retribuční soud požadované náklady odmítl zaplatit.

Zájem místních národních výborů na nařízení hlavního líčení v místě bydliště obviněného dokládá i rozhořčení dačického okresního národního výboru nad osvobozujícími rozsudky obžalovaných Ladislava Hosáka a Matěje Heziny. Nelibost okresního národního výboru způsobil fakt, že obžalovaní nebyli souzeni v obvodu svého bydliště. Okresní národní výbor chtěl sdělit důvod, z jakého důvodu nedošlo k postupu dle retribučního dekretu. Zároveň byl jihlavský retribuční soud vyzván, aby dodržoval dosavadní soudní praxi, aby byly osoby, příslušné do dačického okresu, souzeny v Dačicích.

3.7. Přehled vynesených rozhodnutí

Od října 1945 vydávalo ministerstvo spravedlnosti přehledný výkaz o činnosti mimořádných lidových soudů v českých zemích.²⁰³ Z tohoto měsíčního přehledu se dalo zjistit, jaký byl nápad případu u jednotlivých retribučních soudů, národnostní a gendrové složení obžalovaných, jaké byly uloženy tresty, kolik obžalovaných bylo osvobozeno a kolik případů bylo postoupeno řádnému soudu. Z tohoto důvodu musely jednotlivé retribuční soudy zasílat ministerstvu spravedlnosti výkaz o činnosti. Důkazem o tom, že ministerstvo spravedlnosti nebralo zveřejňování údajů o činnosti retribučních soudů na lehkou váhu, svědčí fakt,

²⁰³ BORÁK, Mečislav: *Spravedlnost podle dekretu. Retribuční soudnictví v ČSR a Mimořádný lidový soud v Ostravě (1945-48)*, Nakladatelství Tilia, 1998, s. 53.

že podklady retribučních soudů podrobně kontrolovalo a pokud zjistilo nepřesnosti, zaslalo dotyčnému retribučnímu soudu podklady k opravě s tím, aby se retribuční soud k nejasnostem vyjádřil. Tak se to stalo i u jihlavského retribučního soudu. Pro retribuční soudy šlo na jedné straně o další administrativní úkony navíc, na druhé straně však měly možnost porovnat svoji výkonnost s ostatními retribučními soudy a zjistit svá slabá místa.

K Mimořádnému lidovému soudu v Jihlavě za dobu jeho existence, t. j. od 2. října 1945 do 4. května 1947, bylo podáno celkem 858. V roce 1945 byl nápad věci ve výši 349 případů, v roce 1946 pak 465 a v roce 1947 byl nápad již jen 44. Z tohoto nápadu bylo před retribučním soudem projednáno 723 případů proti 736 osobám. Obžalovaných české národnosti stanulo před soudem 302 osobu, z toho 250 mužů a 52 žen, počet obžalovaných německé národnosti byl ve výši 432 osob, z toho 384 mužů a 46 žen, jiné národnosti byli 2 obžalovaní. Jihlavský retribuční soud odsoudil 13 osob k trestu smrti, z toho 12 mužů a 1 ženu. Doživotní žalář byl uložen 15 osobám, trest odnětí svobody byl stanoven u 449 odsouzených, celková výměra trestu odnětí svobody byla ve výši 3 618 roků a 5 měsíců. V 28 případech byla sice vina určena, ale bylo upuštěno od potrestání, zproštěno obžaloby bylo 215 osob. Řádnému soudu bylo postoupeno 35 případů, 102 případy byly vyřízeny jinak. Pouze jeden případ byl postoupen Krajskému soudu v Jihlavě po skončení působnosti Mimořádného lidového soudu v Jihlavě.²⁰⁴

Přestože předmětem práce není druhá vlna retribucí jen pro přehlednost doplňuji, že před jihlavským retribučním soudem bylo v roce 1948 vydáno 64 rozsudků, z toho 38 odsuzujících rozsudků a 26 osvobozujících rozsudků, u 14 rozsudků jihlavského retribučního soudu za období od 1945 do 1947 došlo k revizi. V druhé vlně retribucí nebyl u jihlavského retribučního soudu uložen jak trest smrti, tak i trest odnětí svobody na doživotí.²⁰⁵

Zajímavé jsou ukazatele v porovnání s ostatními retribučními soudy v obvodu Vrchního zemského soudu v Brně, z něhož vyplývá, že jihlavský retribuční soud patřil mezi soudy s nejnižším nápadem věcí. Nejvíce rozsudků bylo vydáno

²⁰⁴ MZA, fond C 142 MLS v Jihlavě, Skončení retribučního soudnictví.

²⁰⁵ KOČOVÁ, Kateřina: *Druhá retribuční. Činnost mimořádných lidových soudů v roce 1948*. in *Soudobé dějiny* ročník XII, číslo 3-4, s. 586-625.

brněnským retribučním soudem ve výši 2 424 rozsudků a olomouckým retribučním soudem ve výši 1 627 rozsudků. U jihlavského retribučního soudu bylo vydáno 667 rozsudků, počtem vydaných rozsudků byl na stejné úrovni jako znojemský retribuční soud, u něhož bylo vydáno 665 rozsudků. Taktéž počet jednacích dní měl podobné pořadí, u brněnského retribučního soudu bylo celkem 887 dnů, u olomouckého retribučního soudu byl počet jednacích dní stanoven ve výši 526 dnů, což bylo zajímavé, neboť u ostravského retribučního soudu bylo vydáno 1 627 rozsudků s tím, že počet jednacích dní byl stanoven ve výši 526 hodin. Z toho lze odvodit, že u ostravského retribučního soudu trvalo řízení v průměru déle než u ostatních soudů. U jihlavského retribučního soudu byl stanoven počet jednacích dní ve výši 279 dnů, u znojemského soudu byl počet jednacích dnů ve výši 272.²⁰⁶

Počet vydaných rozsudků

Mimořádný lidový soud v Brně	2 424
Mimořádný lidový soud v Novém Jičíně	1 012
Mimořádný lidový soud v Opavě	1 517
Mimořádný lidový soud v Jihlavě	667
Mimořádný lidový soud v Olomouci	2 041
Mimořádný lidový soud v Ostravě	1 627
Mimořádný lidový soud v Uherském Hradišti	1 406
Mimořádný lidový soud ve Znojmě	665

Počet jednacích dnů

Mimořádný lidový soud v Brně	887
Mimořádný lidový soud v Novém Jičíně	300
Mimořádný lidový soud v Opavě	338
Mimořádný lidový soud v Jihlavě	279
Mimořádný lidový soud v Olomouci	521
Mimořádný lidový soud v Ostravě	526
Mimořádný lidový soud v Uherském Hradišti	525
Mimořádný lidový soud ve Znojmě	272

²⁰⁶ MZA v Brně, fond C 6, fascikl 183 (1945-1948) – retribuční odměny.

4. Personální obsazení Mimořádného lidového soudu v Jihlavě

Pro úspěšné dosažení cíle retribučního soudnictví bylo pro Mimořádný lidový soud v Jihlavě vyčleněno z obecné soudní soustavy, a to především od okresních soudů v Třebíči a Jihlavě, 19 pracovníků, kteří měli plnit pracovní povinnosti u jihlavského retribučního soudu. Ale ne všichni z této skupiny byli pracovníky retribučního soudu po celou dobu jeho činnosti. Mimo předsedů jednotlivých senátů Jaroslava Dreuschucha, Antonína Chlebečka, Františka Trečara, Josefa Nováka, Roberta Pospíšila, Otakara Pavlince a Františka Vančury, tu působili i vyšetřovací soudci, a to Antonín Fresl (od 11. 1. 1946 do 16. 1. 1947), krajský soudce v Brně, současně činný v obecném soudnictví, kde 2 a později 3 dny v týdnu pracoval u Okresního soudu v Telči, František Polívka (od 11. 1. 1946 do 31. 1. 1947), okresní soudce v Jihlavě, výhradně činný jako vyšetřující soudce v retribučních věcech, František Vališ (od 1. 2. 1947 do 4. 5. 1947), okresní soudce v Jihlavě, který mimo funkci vyšetřujícího soudce pro retribuční záležitosti vykonával identickou funkci vyšetřujícího soudce v Okresním soudě v Jihlavě.

4.1. Administrativní aparát

Do administrativního aparátu byli zahrnuti vedoucí kanceláří předsedů senátů a vyšetřujících soudců, zapisovatelé a výpomocné kancelářské síly, zjednodušeně řečeno administrativní pracovníci, kterých bylo zapotřebí, aby byl náležitě veden spis v listinné podobě, řádně vyhotoveno a vypraveno rozhodnutí soudu, ať už to byl zprošťující nebo odsuzující rozsudek, případně usnesení, jímž se upravovalo retribuční řízení. Počet pracovníků administrativního aparátu nebyl striktně stanoven, k využití této pracovní síly docházelo podle potřeby retribučního soudu. Do skupiny administrativních pracovníků u jihlavského retribučního soudu naleželi: Jaromír Pecka (od 20. 8. 1945 do 4. 5. 1947), Jaroslav Růžička (20. 8. 1945 do 13. 9. 1945), Josef Král (od 7. 11. 1945 do 26. 11. 1945), Augustín Horký (od 30. 12. 1945 do 16. 12. 1946), Bohumír Málek (od 11. 1. 1946 do 31. 1. 1947), Jan Večeřa (od 4. 11.

1945 do 4. 5. 1947), Vladimír Vobr (od 17. 9. 1945 do 5. 11. 1945), Jan Macháček (od 3. 9. 1945 do 16. 9. 1946), Rudolf Novák (od 6. 10. 1945 do 4. 5. 1947), František Parkán (od 20. 8. 1945 do 19. 5. 1946), Stanislav Štasta (od 21. 9. 1945 do 4. 5. 1947), Ervín Jiřskovský (od 1. 9. 1946 do 31. 1. 1947), Bohumír Bulant (od 1. 9. 1946 do 4. 5. 1947), Rudolf Gracián (cca 10 měsíců), Jarmila Votavová (od 15. 4. 1946 do 11. 4. 1947).

S ohledem na plnou vytiženost administrativních pracovníků retribučního soudu vyvstala potřeba k zajištění dalších pracovních sil, proto byly řady administrativních pracovníků posilněny i o soudní askulanty, kteří vykonávali u obecných soudů, spadajících do místní působnosti Krajského soudu v Jihlavě, přípravnou soudcovskou praxi. Jednalo se tedy o budoucí soudce. Askulantů bylo využito především pro zápis protokolů během hlavního líčení. Pro retribuční soud pracovali askulanti: Vlastimil Kubista, Renato Reicheze, Slavomíra Kubistová, Slavomír Bureš, Matěj Janíček, Josef Koch, Jaromíra Rajdová a Miroslav Ouleha.

Uvolňování justičních pracovníků, a to jak ze soudcovského sboru, tak z řad administrativních pracovníků obecních soudů, spadávajících do obvodu Krajského soudu v Jihlavě, k plnění pracovních povinností u retribučního soudu se nepřímo odrazilo i na pracovní vytiženosti pracovníků obecních soudů, neboť za vyčleněné retribuční pracovníky nebyla žádná náhrada. Proto byla práce u obecních soudů aktuálním rozvrhem práce rozčleněna mezi zbylé zaměstnance. Většina z administrativních pracovníků retribučního soudu sice pracovala jak pro retribuční soud, tak pro svůj obecný soud, u kterého byla trvale zaměstnána, přesto nebylo v silách všech soudních pracovníků efektivně zvládat značný nápor práce. Přestože ministerstvo spravedlnosti stanovilo zvládnutí retribuční agendy za svoji prioritu, lze pochopit nechuť obecních soudů uvolňovat své stávající zaměstnance ke službě u jihlavského retribučního soudu.

Na fluktuaci retribučních pracovníků se podepsalo i přenesení sídla retribučního soudu z Třebíče do Jihlavy na podzim roku 1945 v návaznosti na zpětný přesun sídla krajského soudu. V Třebíči tak zůstal pouze jeden ze senátů retribučního soudu, proto již nebylo třeba plně využívat retribučních pracovníků, uvolněných Okresním soudem v Třebíči. Uvolnění pracovníci se mohli vrátit ke svým původním soudům. V novém sídle retribučního soudu v Jihlavě však vyvstala

potřeba po nových pracovnících, které musel uvolnit především Okresní soud v Jihlavě, aby mohl retribuční soud nadále plně fungovat.

4.2. Soudci z lidu

Výčet aktérů by nebyl úplný, pokud by bylo pominuto soudců z lidu. Sice nebyli přímo zaměstnanci justiční složky státu, ale tvořili nedílnou součást retribučního soudnictví. Spolu s předsedy senátů retribučního soudu tvořily jednotlivé soudní senáty, které rozhodovaly o vině či nevině, v případě uznání viny pak o druhu a výši trestu. Pro Mimořádný lidový soud v Jihlavě (respektive v Třebíči) vláda na svém zasedání ze dne 24. července 1945 jmenovala 32 soudců z lidu.

Po složení slibu: „*Slibuji na svoji čest a svědomí, že budu hlasovat podle svého nejlepšího svědomí a přesvědčení a že zachovám přísnou mlčenlivost o obsahu porady a hlasování*“²⁰⁷ se soudci z lidu mohli ujmout výkonu své funkce v trestních senátech retribučního soudu.

Z hlediska pohlaví byli v absolutní většině muži, neboť mezi jmenovanými soudci z lidu byla jen jedna žena Bohumila Šretrová, městská knihovnice z Jihlavy. Soudci z lidu byli vybíráni nejen z Jihlavy a Třebíče, i když z těchto dvou měst pocházelo dvacet jmenovaných soudců, ale i z menších měst (Velké Meziříčí, Telč, Dačice, Želetava). Tento způsob výběru měl svůj význam, neboť jak už bylo uvedeno, mohl senát retribučního soudu, pokud toho bylo zapotřebí, případně se to jevilo jako účelné, zasedat v kterékoli části svého soudního obvodu. Jelikož jednotlivé senáty MLS v Jihlavě zasedaly a vedly hlavní líčení mimo Třebíč a Jihlavu, a to ve Velkém Meziříčí, Telči a Dačicích, kde před soud vystupovali obžalovaní občané místních měst a obcí, považovalo se za vhodné, aby i složení soudního senátu odpovídalo místním podmínkám. Z hlediska efektivity a hospodárnosti tak odpadaly i náklady za dopravu a ubytování soudců z lidu, kteří by do místa konání hlavního líčení museli cestovat z jiných měst.

²⁰⁷ BORÁK, Mečislav: *Spravedlnost podle dekretu. Retribuční soudnictví v ČSR a Mimořádný lidový soud v Ostravě (1945-48)*, Nakladatelství Tilia, 1998, s. 47.

Z profesního kritéria zastupovali soudci z lidu celou škálu profesí. Byl tu advokát, učitel, lékárník, obchodník, úředníci, řemeslníci, a dělníci, kteří byli v této skupině nejvíce zastoupeni.

Mezi soudci z lidu se objevili i dvě osoby, které se již vyskytly v předešlých kapitolách, a to Ladislav Hobza, třebíčský advokát a aktivní člen komunistické strany, který byl během nacistické okupace vězněn, a Zdeněk Kornblüh, člen protinacistického odboje na Třebíčsku v partyzánské skupině „Horácko“ a poválečný předseda okresního národního výboru v Třebíči.

Soudcem z lidu byl u zdejšího mimořádného lidového soudu jmenován i třebíčský člen KSČ Antonín Kalina, který byl po celou druhou světovou válku vězněn v koncentračních táborech Dachau a Buchenwald. V době svého uvěznění v Buchenwaldu zachránil devět set Židů před smrtí. Jeho jméno bylo zaneseno do zdi v Yad Vashem v Jeruzalémě.²⁰⁸

4.3. Předsedové senátů Mimořádného lidového soudu v Jihlavě

U Mimořádného lidového soudu v Jihlavě soudilo za dobu existence retribučního soudu celkem sedm předsedů senátu. Předsedy těchto senátů byli: Jaroslav Dreuschuch (od 17.8.1945 do 4.5.1947), soudce u Krajského soudu v Jihlavě, který u retribučního soudu vykonával i činnost přednosta soudu, byl výhradně činný u retribučního soudu, kde měl mimo soudcovskou činnost na starost i správní činnost soudu, Antonín Chlebeček (od 17.8.1945 do 31.3.1947), soudce u Krajského soudu v Jihlavě, posléze jmenovaný zemským soudcem v Brně, který zastával i funkci náměstka přednosta soudu, mimo tuto činnost byl po celou dobu činný i v obecném soudnictví jako referent v civilních věcech odvolacích a rekursních, jako konkursní komisař a samosoudce ve věcech obchodních a směnečných, František Trečar (od 17.8.1945 do 4.5.1947), senátní předseda u Krajského soudu v Jihlavě, byl do 19.8.1946 současně činný jako náměstek předsedy a stálý člen nalézacího a trestního senátu a samosoudce ve věcech trestních, od 20.8.1946 byl plně uvolněn jen pro retribuční agendu.

²⁰⁸ <http://db.yadvashem.org/righteousName.html>

Řadovými předsedy senátů retribučního jihlavského soudu byli: Josef Novák (od 11.4.1946 do 4.5.1947), přednosta Okresního soudu v Třebíči, byl mimo retribuční agendu činný v obecném soudnictví, kde řídil činnost Okresního soudu v Třebíči, Robert Pospíšil (nar. 4.4.1946 do 4.5.1947), soudce u Krajského soudu v Jihlavě, byl současně činný v obecném soudnictví jako referent a člen senátu v civilních věcech odvolacích a rekursních a mimo to bylo až do 2.4.1946 také jako samosoudce ve sporných věcech civilních, Otakar Pavlinec (od 17.8.1945 do 4.5.1947), přednosta Okresního soudu ve Velkém Meziříčí, vykonával mimo retribuční agendu správu Okresního soudu ve Velkém Meziříčí, a František Vančura (od 17.8.1945 do 31.1.1946), přednosta Okresního soudu v Dačicích, taktéž mimo retribuční agendu řídil správní činnost Okresního soudu v Dačicích.

Než bude věnována pozornost jednotlivým senátním předsedům MLS v Jihlavě, rád bych v obecné rovině zaznamenat kariéru soudce, neboť touto etapou si prošli všichni výše uvedení předsedové senátů. S ohledem na věkovou strukturu předsedů senátů u MLS v Jihlavě je zjevné, že někteří ze soudců započali svoji profesní soudcovskou kariéru již za Rakousko-Uherska, ti mladší pak již v nově vzniklé Československé republice. Sice se v roce 1918 změnilo státní zřízení, kdy habsburskou monarchii nahradilo republikánské zřízení, ale co se v podstatě nezměnilo, byla nezávislost moci soudcovské a postavení soudce v justičním systému. Soudci byla i nadále ponechána nezávislost v rozhodování, které bylo ohraničeno pouze zákonným předpisem, přesvědčením a svědomím soudce.²⁰⁹ V nově vzniklé Československé republice nebyla na rozdíl od zaniklého Rakouska-Uherska kladena překážka aktivní politické činnosti soudců.²¹⁰ Proto mohli být přednosta retribučního soudu Jaroslav Dreuschuch a Josef Novák členy strany lidové, náměstek Antonín Chlebeček národním socialistou a František Trečar sociálním demokratem.

Nárok na soudcovskou pozici získal jen ten, kdo splnil zákonem vyžadované podmínky. Základním předpokladem bylo vzdělání, potenciální zájemce o soudcovskou funkci musel úspěšně absolvovat právnická a státovědecká studia, úspěšně vykonat teoretické zkoušky a nakonec s úspěchem složit soudcovskou

²⁰⁹ KINDL, Vladimír: *Právníci a jejich profese v Čechách a na Moravě v letech 1848-1918*, s. 160 in SKŘEJPEK, Michal a kolektiv, *Právnický stav a právnické profese v minulosti*, Havlíček Brain Team, Praha, 2007.

²¹⁰ KŮRKA, Pavel: *Soudce v čase práva a bezpráví. Paměti Václava Nedělký (1881-1965)*, Historický ústav AV ČR, Praha, 2013, s 19.

zkoušku. Aby mohl být soudcovský kandidát vůbec připuštěn k soudcovské zkoušce, musel absolvovat přípravnou soudní praxi, která až na výjimky trvala tři roky. Během této doby musel projít praxí u okresního soudu, sborového soudu a státního zastupitelství, praxe mohla být i částečně splněna i u vrchního zemského soudu, finanční prokuratury a advokátní kanceláři, v taxativně vymezených případech mohla být část praxe odpuštěna. Po dobu přípravné praxe byli soudcovští kandidáti označováni za askulanty. V závěru tříleté praxe měla být vykonána soudcovská zkouška, která se zpravidla konala v sídle vrchního zemského soudu. Zkouška byla složena ze dvou částí, a to z částí písemné a ústní. V písemné části museli zkoušející vypracovat rozhodnutí v trestněprávní a občanskoprávní agendě, na každou část písemné zkoušky bylo vyčleněno osm hodin, proto byla zkouška rozložena do dvou dnů. Poté následovala ústní část, kde zkoušející musel zodpovídat dotazy, které mohly být z jakékoli oblasti občanského a práva trestního, a to jak z hmotněprávních, tak procesněprávních ustanovení. U ústní části soudcovské zkoušky měl být kladen důraz především na orientaci v judikatuře a na logické úsudky než na mechanicky naučené právní definice. Po úspěšném složení soudcovské zkoušky musel soudní kandidát vyčkat na jmenování soudcem, aby se mohl ujmout přiděleného soudcovského místa zpravidla u okresního soudu. Úspěšně vykonaná advokátní zkouška nahrazovala složení soudcovské zkoušky, z tohoto důvodu mohl být soudcovský stav doplňován i z řad advokátních kandidátů a advokátů samotných.²¹¹

Po celou svou předválečnou existenci se Československá republika potýkala se závažným nedostatkem soudců v justiční správě. Tento personální deficit byl v českých zemích způsoben nechutí soudců německé národnosti, kteří se nedokázali kladně identifikovat s novými poměry. Na Slovensku a Podkarpatské Rusy svůj nesouhlas vyjádřili soudci maďarské národnosti, kteří zvolili rovnou odchod do Maďarska. Ani po stabilizaci politických poměrů se obsazenost, respektive neobsazenost, v soudní správě nezlepšila, neboť ministerstvu spravedlnosti se nepodařilo plně obsazovat soudcovská místa. Vzhledem k nárůstu podání nejen v trestněprávní a občanskoprávní agendě, ale především v obchodní agendě, nebyla situace v justici uspokojivá. Lesk soudcovského postu pro potencionálního uchazeče

²¹¹ Zákon č. 217/1896 ř.z.

srážela i hrozba jeho přeložení na Slovensko nebo Podkarpatskou Rus a zařazení do pevně stanovených platebních tříd.²¹²

Závěrečná existence první Československé republiky a její politická nestabilita se odrazila i v obecné soudní soustavě, mobilizace v roce 1938 si vyžádala přítomnost zaměstnanců justice, kteří museli narukovat ke svým vojenským jednotkám. Následná realizace mnichovské dohody odřízla a rozčlenila stávající soudní okresy a citelně nabourala soudní správu. Vyhlášení slovenské samostatnosti a nepřehledná situace na Podkarpatské Rusy měly za následek exodus českých občanů z této oblasti.

V období existence Protektorátu Čechy a Morava došlo k rozdělení soudní správy, a to zvláště pro německé obyvatelstvo a zvláště pro protektorátní obyvatelstvo, které mohlo být souzeno i mimo území protektorátu u lidového soudu zejména pro trestní čin velezrady. Protektorátní soudci tak neměli pravomoc projednávat politicky motivované trestné činy. Nově ustanovené soudy pro říšské občany byly důvodem odchodu soudců německé národnosti od stávajících soudů. S ohledem na územní změny došlo i ke změnám soudních obvodů.²¹³ Pokud se podíváme na výsledky očisty českých soudů po válce, pak 75 soudců bylo předvolání před disciplinární komise. Z tohoto počtu pak u 21 soudců bylo disciplinární řízení odloženo nebo zastaveno, stíháno bylo 33 soudců, ale jen 8 soudců bylo nakonec zproštěno své funkce.²¹⁴

Nízký počet soudců zbavených své funkce u disciplinárních komisích je odůvodněn především dvoukolejností soudní správy, kdy soudci českých soudců nemuseli soudit politicky motivované trestné činy, neboť ty patřily plně do kompetence německých soudů. Proto nemuseli řešit morální dilema o vině a trestu protektorátních občanů u těchto trestných činů. Sice jsem se touto problematikou hlouběji nezabýval, ale toto vysvětlení mi přijde logické. Pokud bylo českým soudcům toto oprávnění odebráno, pak mám za to, že potrestání čeští soudci se zřejmě dopouštěli provinění, které přímo nesouviselo s jejich výkonem funkce, ale

²¹² KUKLÍK, Jan: *Právníkové povolání v období první Československé republiky*, s. 172 in Skřejpek, Michal a kolektiv, *Právníkový stav a právníkové profese v minulosti*, Havlíček Brain Team, Praha, 2007.

²¹³ MALÝ, Karel a kolektiv: *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*, Linde, Praha, 1999, s. 384.

²¹⁴ FRAMMER, Benjamin: *Národní očista. Retribuce v poválečném Československu*, Academia, Praha, 2010, s. 151.

bylo spíše způsobeno jejich společenským a osobním postojem k okupačním poměrům.

Přednosta jihlavského retribučního soudu Jaroslav Dreuschuch, se narodil 7.8.1884 v Náměšti nad Oslavou, bydlel v Třebíči, absolvoval české gymnázium v Brně, práva vystudoval ve Vídni, justiciální zkoušku složil na české univerzitě v Praze, vojenskou prezenční službu sloužil v letech 1908 až 1909, od 24.2.1914 do 19.6.1914 působil jako askulant u Okresního soudu v Nuslích a od 20.6.1914 do 31.8.1914 u Krajského soudu v Plzni, za první světové války sloužil v armádě od 27.7.1914 do 11.3.1919, tedy přesně 4 roky, 7 měsíců a 15 dní, dne 2.6.1915 složil vojenskou soudcovskou zkoušku u Zeměbranného nejvyššího soudu ve Vídni. Od 12.3.1919 do 30.5.1939 absolvoval vojenskou službu v československé armádě ve funkci důstojníka justiční služby. Dne 14.12.1918 uzavřel u sv. Apolináře v Praze sňatek s Marií Malinovou. Ovládal slovem i písmem německý jazyk. Do léta 1939 sloužil v Bratislavě, dne 1.7.1939 přešel do soudních služeb jakou soudní rada ke Krajskému soudu v Jihlavě. K 31.12.1941 byl na vlastní žádost dán na trvalý odpočinek²¹⁵, dle některých zpráv odmítl skládat zkoušku z německého jazyka. S účinností od 20.08.1945 byl povolán zpět do činné služby. V době okupace se choval jako řádný Čech.²¹⁶

František Trečar (původně Trötscher, po válce si nechal počestit příjmení), narozen dne 12.7.1902 v Jindřichovicích, bytem v Jihlavě, syn Karla a Františky, roz. Krobauerové, podle dostupných informací byl okresním soudcem v Levoči na Slovensku, odkud v roce 1939 utekl do Jihlavy. Působil jako soudce u Krajského soudu v Jihlavě, kde byl jmenovaný až do svého pensionování.²¹⁷ Podle šetření Státní bezpečnosti byl František Trečar v předválečné době členem komunistické strany, což je ale v rozporu se zápisem ze sociálnědemokratické schůze v Levoči, kde na politické schůzi vystupoval František Trečar jako místní předseda strany. Taktéž podle šetření Státní bezpečnosti v době okupace odsouzen německým soudem na čtyři měsíce žaláře pro porážku Německa.²¹⁸ Ale toto zjištění je v rozporu s originálem rozsudku, kterým byl František Trečar odsouzen k nepodmínečnému

²¹⁵ MZA, fond 106, Vrchní zemský soud v Brně, personální spis Jaroslava Dreuschucha.

²¹⁶ ABS, fond SÚMV, Zemský sbor bezpečnosti – Národní a státoobčanská spolehlivost a mravní zachoalost zaměstnanců ze dne 23. října 1946 sig. 305-23-6/74.

²¹⁷ ABS, fond SÚMV, Zemský sbor bezpečnosti – Národní a státoobčanská spolehlivost a mravní zachoalost zaměstnanců ze dne 23. října 1946 a Oblastní úřadovna státní bezpečnosti ve Znojmě – Soudci – šetření národní a státoobčanské spolehlivosti ze dne 19. června 1948 sig. 305-23-6/74

²¹⁸ NA v Praze, fond Ministerstvo vnitra I – prezidium č. 225, sig. 225-1166-3/8

trestu odnětí svobody v trvání dvou měsíců, zároveň bylo s Františkem Trečarem vedeno disciplinární řízení, na jehož základě byl soudce dne 28. února 1942 penzionován. Poté odjel ke svému bratranci do Podivína na jižní Moravě, kde zastával místo obecního tajemníka. Po osvobození nastoupil okamžitě službu. Po stránce státní spolehlivosti nebylo proti němu žádných námitek. V soukromí vedl spořádaný život, byl ženatý s Brigitou, rozenou Ryšavou, s níž měl dvě děti.²¹⁹

Zpráva Státní bezpečnosti sice Františka Trečara odmítla označit za alkoholika, ale sama svým šetřením došla k závěru, že měl vztah k alkoholu více než kladný. A zřejmě pod vlivem alkoholu se dopustil výroku zesměšňující říšského kancléře Adolfa Hitlera. Dne 29. září 1940 byl František Trečar zatčen jihlavským gestapem a zároveň na něj byla uvalena vazba, ze které byl propuštěn 15. října 1940. Rozsudkem vydaného Zvláštním soudem při Zemském soudu v Brně ze dne 24. července 1941 byl obžalovaný František Trečar odsouzen za opilství k trestu odnětí svobody ve výměře dvou měsíců, do lhůty výměry trestu byly započteny dny, které odsouzený strávil ve vazbě.²²⁰

Jelikož se zachoval trestní rozsudek výše uvedeného soudu, může se z obžaloby a rozsudku rekonstruovat průběh událostí, které vedly k jeho odsouzení. Dne 24. září 1940 jel advokát Činčera svým vozidlem z Třebíče do Jihlavy, na cestu jako spolujezdce vzal mimo jiných i krajského soudce Františka Trečara. Než dojeli do Jihlavy, činili zastávku v Brtnici v místním hostinci. Jelikož bylo vypito přes 13 litů vína, jevil František Trečar známky podnapilosti. V inkriminované době do hostince vstoupila skupinka místních lesníků, kterou vedl jejich vedoucí Heřman Hübner, se znakem strany na klopě. Obě skupiny mezi sebou konverzovaly. Když se František Trečar dožadoval, aby Heřman Hübner odstranil z klopky znak, vypukla hádka. Než Čvančarova skupinka opustila hostinec, stačil František Trečar prohlásit, že *„Adolf Hitler nemůže zplodit dítě, protože je impotent.“*²²¹ Udání Františka Trečara se stalo po válce předmětem řízení před jihlavským retribučním soudem proti Vladimíru Kotasovi, jednoho z lesníků doprovázející Heřmana Hübnera do brtnického hostince. Vladimír Kotas byl ve spojitosti s dalšími trestnými činy odsouzen k trestu smrti.

²¹⁹ ABS, fond SÚMV, Zemský sbor bezpečnosti – Národní a státoobčanská spolehlivost a mravní záchovalost zaměstnanců ze dne 23. října 1946, sig. 305-23-6/74.

²²⁰ ABS, fond SÚMV, sig. 141-167-39.

²²¹ NA v Praze, fond č. 114 Úřad říšského protektora, signatura 114-100-7/65.

Antonín Chlebeček (rok narození 1896, místo narození není doposud známé), absolvoval válečnou službu od 15.4.1915 do 31.12.1918, původně svojí profesní dráhu směřoval do advokacie, ale v roce 1928 mu bylo propůjčeno jako kandidátu advokacie služební místo okresního soudce u Okresního soudu v Jihlavě. Od roku 1937 působil jako krajský soudce u Krajského soudu v Jihlavě. S jeho prací byla vyjádřena maximální spokojenost, neboť podle hodnocení svých nadřízených byla jím odvedená práce naprosto dokonalá. Podle předložených hodnocení vynikal soudce Chlebeček nejen po odborné stránce, neboť dokonale ovládal všechny soudní agendy, vynikal znalostí zákonů, předpisů i judikatury, ale i povahovými vlastnostmi. Dle názoru svých nadřízených se vyznačoval chápavostí, vytrvalou pílí, nejvyšší svědomitostí.²²²

František Vančura (datum a rok narození doposud neznámé, jakož i místo narození), vojenskou prezenční službu absolvoval od 17.7.1933 do 16.9.1934, dne 29.9.1934 nastoupil k přípravné soudcovské službě u Okresního soudu ve Velkém Berezném, jenž spadal pod Krajský soud v Užhorodě. Po složení soudcovské zkoušky působil od 28.2.1938 jako trestní soudce u Okresního soudu v Užhorodě, od 1.7.1938 u Okresního soudu v Rachově, kde ho zastihla mobilizace. Dne 13.10.1938 se vrátil z mobilizace a nastoupil soudcovskou službu u Okresního soudu v Užhorodě, odkud musel v roce 1939 odejít. Od 23.5.1939 byl přijat do stavu soudcovských úředníků v obvodu Vrchního soudu v Brně, od 1.4.1939 působil jako okresní soudce u Okresního soudu Jevíčku, od 24.6.1939 byl přeřazen k výkonu soudcovského úřadu ve věcech občanskoprávních na úsek k rozhodování ve věcech sporných a nesporných. Od 8.11.1941 byl pověřen správou Okresního soudu v Dačicích.²²³

Otakar Pavlinec (datum a rok narození, jakož i místo narození není doposud známé), vojenskou prezenční službu odsloužil od 1.10.1931 do 12.1.1933, poté služba u Okresního soudu trestního v Brně, od 1.7.1936 byl přesunut k Okresnímu soudu ve Velkém Meziříčí jako okresní soudce. V roce 1937 uzavřel sňatek s Alenou Trávníčkovou. V důsledku mobilizace byl dne 24.9.1938 zproštěn služby, do které opětovně nastoupil dne 22.10.1938. Dne 22.5.1940 složil slib, předložil doklady o rasové čistotě. V červnu 1942 neuspěl u všeobecné zkoušky z německého jazyka, což mělo za následek finanční postih v měsíční srážce z hrubého platu ve výši 423,10

²²² MZA, fond 106, Vrchní zemský soud v Brně, personální spis Antonína Chlebečka.

²²³ MZA, fond 106, Vrchní zemský soud v Brně, personální spis Františka Vančury.

K.²²⁴ Během německé okupace byl členem Českého svazu pro spolupráci s Němci²²⁵, což nebylo na překážku, aby byl dne 31.7.1946 jmenován přednostou Okresního soudu ve Velkém Meziříčí.

Josef Novák, narozen 5.3.1894 v Kněžicích, bytem v Třebíči, byl členem lidové strany, v roce 1929 přešel z Okresního soudu ve Žďáře nad Sázavou k Okresnímu soudu v Třebíči. V době okupace zůstal v činné službě přesto, že byl ruským legionářem. V roce 1944 se při rozmluvě vyjádřil o pravděpodobném vítězství Německa, úspěšně složil zkoušku z německého jazyka. Po dobu okupace nebylo na jeho chování zjištěno ničeho závažného, choval se pasivně z důvodu, aby nepřišel o své místo. Po osvobození se stal na krátkou dobu předsedou vyšetřovací komise, kterou ale následně opustil. V soukromí vedl spořádaný život.²²⁶

Robert Pospíšil, narozen 2. dubna 1905 v Boskovicích, absolvoval brněnskou právnickou fakultu v roce 1929, poté následoval vojenská prezenční služba v Jihlavě, a to do 20.6.1930, po ukončení vojenské služby nastoupil jako askulant k Okresnímu soudu v Boskovicích, poté byl přemístěn ke Krajskému soudu v Brně, v březnu 1931 odešel ke Krajskému soudu v Opavě, aby se poté zpět vrátil a nastoupil ke Krajskému soudu v Brně. V říjnu 1932 úspěšně složil soudcovskou zkoušku, poté byl v únoru 1933 jmenován soudcem. Nejprve působil jako vyšetřující soudce v Brně, poté byl přeložen do Blanska a v roce 1935 byl přeložen k Okresnímu soudu v Třebíči. Od září 1940 přestoupil ke Krajskému soudu v Třebíči, po osvobození se přesunul k obnovenému Krajskému soudu v Jihlavě. Během okupace byl členem Národního souručenství, kde ale nevykonával žádnou funkci.²²⁷

K osobě soudce Roberta Pospíšila se podařilo dohledat protokol z roku 1954, kdy byl příslušníky Státní bezpečnosti vyslechnut k podání vysvětlení jeho vztahů k bývalým členům odbojové organizace Obrany národa. Obsah tohoto protokolu alespoň trochu odhaluje protektorátní poměry v Třebíči.

V říjnu roku 1942 byl soudce Robert Pospíšil osloven členem Obrany národa, zdali by nechtěl s touto odbojovou organizací spolupracovat. Pospíšilova odbojová role měla spočívat především v obstarávání informací, které mohly být dostupné u

²²⁴ MZA, fond 106, Vrchní zemský soud v Brně, personální spis Otakara Pavlince.

²²⁵ NA v Praze, fond 114 – Úřad říšského protektora, sig. 114-292-9/47.

²²⁶ ABS, fond SÚMV, Zemský sbor bezpečnosti – Národní a státoobčanská spolehlivost a mravní zachoalost zaměstnanců ze dne 23. října 1946 sig. 305-23-6/74.

²²⁷ MZA, fond 106, Vrchní zemský soud v Brně, personální spis Františka Vančury.

Krajského soudu v Třebíči. Odboj měl zájem především o informace, které by mohly zabránit zatčení odbojářů. Soudce Robert Pospíšil sice podle obsahu protokolu nabízenou spolupráci ze strachu o svůj život a své rodiny odmítl, ale zároveň označil vhodnou osobu, a to Františka Bočka, který by o spolupráci s odbojem mohl mít zájem.²²⁸

Robert Pospíšil při svém výslechu do spisu uvedl, že o odbojové činnosti s Františkem Bočkem nikdy nehovořil a ani mu nebylo známo, zdali odboj s Františkem Bočkem navázal spolupráci. Jen se zmínil, že se později doslechl, že František Boček musel v roce 1943 z Třebíče uprchnout. Do konce války se pak musel ukrývat v Beskydech. V roce 1946 bylo Robertu Pospíšilovi vydáno osvědčení, že byl členem odbojové organizace od roku 1940. Na odbojové činnosti se měl podílet jak organizačně, tak i zpravodajsky.²²⁹

Do výslechového protokolu Robert Pospíšil podal vysvětlení, že potvrzení o odbojové činnosti převzal, aby mohl v budoucnu uplatňovat úlevy, které byly ze strany státu poskytovány členům protinacistického odboje, přestože členem odbojové organizace nikdy nebyl. Dále uvedl, že přestože mu takové potvrzení bylo vystaveno, nikdy se odbojových úlev a bonusů nedomáhal.²³⁰

V osudech jednotlivých předsedů senátů Mimořádného lidového soudu v Jihlavě se odráží problematický vývoj první Československé republiky. Jak Jaroslav Dreuschuch, tak i František Trečar plnily svoje pracovní povinnosti na Slovensku, odkud byli nuceni odejít v průběhu roku 1939 zpět do protektorátu, stejně tak František Vančura, který musel odejít z Podkarpatské Rusi. Po svém návratu do vlasti byli zařazeni mezi aktivní soudce a přiřazeni k jednotlivým soudům obvodu Vrchního zemského soudu v Brně.

Během okupace byli soudci nuceni podrobit se všeobecné zkoušce z německého jazyka. Přístup jednotlivých soudců k vykonání jazykové zkoušky se různil, zatímco někteří zkoušku vykonali a uspěli, jiní zkoušku sice vykonali, ale neprospěli.

²²⁸ ABS, fond SÚMV, sig. 52-77-3/150-157.

²²⁹ ABS, fond SÚMV, sig. 52-77-3/150-157.

²³⁰ ABS, fond SÚMV, sig. 52-77-3/150-157.

To je případ soudce Otakara Pavlince, který u jazykové zkoušky propadl, což pro něj znamenalo citelnou finanční srážku.²³¹ Otázkou zůstává, zdali jazykovou zkoušku záměrně sabotoval z vlasteneckých pohnutek, nebo neuspěl proto, že se na jazykovou zkoušku dostatečně nepřipravil. Motiv vlastenecké pohnutky by však mohla vyloučit skutečnost, že Otakar Pavlinec byl členem Českého svazu pro spolupráci s Němci. Tímto členstvím se mohl Otakar Pavlinec snažit zakrýt, respektive zahladit, svůj neúspěch u jazykové zkoušky.

Jiný, řekl bych přímočařejší přístup, k německé jazykové zkoušce zvolil Jaroslav Dreuschuch, byť ovládal němčinu dokonale, odmítl jazykovou zkoušku absolvovat a podal si žádost o penzi, které bylo kladně vyřízeno.²³² Josef Novák, byť legionář, se dovedl po celou dobu nacistické okupace udržet v soudcovském úřadě, byť asi za cenu jisté bázlivosti.²³³ František Trečar a Robert Pospíšil mezi uvedenými soudci poněkud vyčnívali. O jeho názoru Františka Trečara na německou okupaci a k osobě Adolfa Hitlera nemohlo být pochyb. Poněkud problematičtější, respektive zastřená, je role Roberta Pospíšila v době německé okupace. Pokud by byl jeho výslechový protokol interpretován doslova, pak by z něho Robert Pospíšil nevyšel morálně nejlépe, neboť přestože se podle jeho obsahu odmítl podílet na odbojové činnosti, bylo mu po válce vydáno potvrzení o odbojové činnosti, které bez výhrad přijal. Ale podle mé interpretace je nutné číst výslechový protokol v dobovém kontextu, tedy k roku 1954 a vzít v potaz, jak se v té době na činnost domácího nekomunistického odboje nahlíželo, neboť právě v první polovině padesátých let vrcholila éra soudních politických procesů s nepřáteli socialistického zřízení, a to i v řadách samotné komunistické strany. Samotný výslech má několik hluchých míst, které zůstaly v protokolu nezodpovězeny.

Pochybnosti vzbuzuje již samotné navázání kontaktu mezi odbojem a Robertem Pospíšilem v říjnu 1942. Pokud Robert Pospíšil odmítl jakoukoli spolupráci s odbojem, proč by bylo dopodrobna vysvětlováno, co by bylo jeho odbojovou činností a odhalovat část odbojové činnosti před člověkem, který s ním odmítl jakkoli spolupracovat. Proč označil Robert Pospíšil dalšího adepta pro odbojovou činnost? Proč neustále ujišťoval vyšetřující, že mu o odbojové činnosti a

²³¹ MZA, fond 106, Vrchní zemský soud v Brně, personální spis Otakara Pavlince.

²³² ABS, fond SÚMV, Zemský sbor bezpečnosti – Národní a státoobčanská spolehlivost a mravní zachoalost zaměstnanců ze dne 23. října 1946 sig. 305-23-6/74.

²³³ ABS, fond SÚMV, Zemský sbor bezpečnosti – Národní a státoobčanská spolehlivost a mravní zachoalost zaměstnanců ze dne 23. října 1946 sig. 305-23-6/74.

jeho členech není nic známo? Podezřelou okolností je i jeho vztah s Františkem Bočkem. Sám Robert Pospíšil přiznal, že jsou s Františkem Bočkem blízcí přátelé, kteří mezi sebou probírali i rodinné záležitosti. Upřímně pochybuji, že by spolu nemluvili o odbojové činnosti. O jejich pevném přátelství svědčilo, že po osvobození mezi nimi docházelo k opakovaným kontaktům, přestože se František Boček odstěhoval na druhý konec republiky, a to nejdříve na severozápad Čech a posléze do Prahy. Po osvobození Československa nic nebránilo tomu, aby se František Boček mohl svěřit o odbojové zkušenosti svému příteli. Přesto Robert Pospíšil při svém výslechu trval na tom, že mu František Boček o odbojových záležitostech neřekl nic. Vydání potvrzení o odbojové činnosti Robertu Pospíšilovi pro získání materiálních výhod z něho plynoucí také neobstojí, neboť materiálně zajištěný soudce neměl těchto výhod zapotřebí.

Všechny tyto výše uvedené úvahy mě vedou k závěru, že při svém výslechu Robert Pospíšil svoji odbojovou roli záměrně marginalizoval, aby se zbytečně nevystavoval nebezpečí. Spíše se kloním k názoru, že Robert Pospíšil byl činný v odbojovém hnutí, jen se v zájmu sebezáchovy nechtěl pouštět na tenký led, kde by mohl ohrozit nejen svého přítele Františka Bočka, ale i sebe a svoji rodinu.

Příloha 2)

Seznam všech zaměstnanců Mimořádného lidového soudu v Jihlavě

Předsedové senátů:

Jaroslav Dreuschuch (od 17. 8. 1945 do 4. 5. 1947)

Antonín Chlebeček (od 17. 8. 1945 do 31. 3. 1947)

František Trečar (od 17. 8. 1945 do 4. 5. 1947)

Josef Novák (od 11. 4. 1946 do 4. 5. 1947)

Robert Pospíšil (od 4. 4. 1946 do 4. 5. 1947)

Otakar Pavlinec (od 17. 8. 1945 do 4. 5. 1947)

František Vančura (od 17. 8. 1945 do 31. 1. 1946)

Vyšetřující soudci:

Antonín Fresl (od 11. 1. 1946 do 16. 1. 1947)

František Polívka (od 11. 1. 1946 do 31. 1. 1947)

František Vališ (od 1. 2. 1947 do 4. 5. 1947)

Askulanti:

Vlastimil Kubista (u MLS v Jihlavě působil jako zapisovatel po dobu 4 měsíců)

Renáto Reicheze (u MLS v Jihlavě působil jako zapisovatel po dobu 5 měsíců)

Slavomíra Kubistová (u MLS v Jihlavě působila jako zapisovatelka po dobu 8 měsíců)

Slavomír Bureš (u MLS v Jihlavě působil jako zapisovatel po dobu 6 měsíců)

Matěj Janíček (u MLS v Jihlavě působil jako zapisovatel po dobu 1 roku)

Josef Koch (u MLS v Jihlavě působil jako zapisovatel po dobu 1 roku)

Jaromíra Rajdová (u MLS v Jihlavě působila jako zapisovatelka po dobu 8 měsíců)

Miroslav Oulehla (u MLS v Jihlavě působil jako zapisovatel po dobu 8 měsíců)

Administrativní pracovníci:

Jaromír Pecka (od 20. 8. 1945 do 4. 5. 1947)

Jaroslav Růžička (od 20. 8. 1945 do 13. 9. 1945)

Josef Král (od 7. 11. 1945 do 26. 11. 1945)

Augustin Horký (od 30. 12. 1945 do 16. 12. 1946)

Bohumír Málek (od 11. 1. 1946 do 31. 1. 1947)

Jan Večeřa (od 4. 11. 1945 do 4. 5. 1947)

Vladimír Vobr (od 17. 9. 1945 do 5. 11. 1945)

Jan Macháček (od 3. 9. 1945 do 16. 9. 1946)

Rudolf Novák (od 6. 10. 1945 do 4. 5. 1947)

František Parkán (od 20. 8. 1945 do 19. 5. 1946)

Stanislav Štasta (od 21. 9. 1945 do 4. 5. 1947)

Ervín Jiřkovský (od 1. 9. 1946 do 31. 1. 1947)

Bohumír Bulant (od 1. 9. 1946 do 4. 5. 1947)

Rudolf Gracián (nezjištěno)

Jaromíra Votavová (od 15. 4. 1946 do 11. 4. 1947)

Příloha č. 3

Seznam soudců z lidu u Mimořádného lidového soudu v Jihlavě

Dr. Ladislav Hobza, advokát v Třebíči, Bráfova 505

Václav Franta, bankovní zřízenec Třebíč – Jejkov, Smila Osovského 38

František Falkenauer, obuvník, Třebíč, Branka 24

Jakub Valenta, dělník, Třebíč, Bisatova 20

Matěj Mašek, dělník, Třebíč, Horka 54

František Kašpar, dělník, Třebíč, Zdislavina 110

Antonín Kalina, dělník, Třebíč, Brněnská 11

Anotnín Auroda, dělník, Třebíč, Hanělova 13

kpt. Ing. Zdeněk Kornblüh, Třebíč, Bráfova 829

Karel Dvořák, výběrčí, Třebíč, Haliadova 811

Anna Paklíková, Třebíč, Nikodemova 861

Josef Caha, dělník, Jihlava, Na vyhlídce 3

Ph.Dr. Bohumila Šretrová, městská knihovnice, Jihlava, Nerudova 18

Emanuel Tomka, železničář, Jihlava, U Svobodného domova 3

Mětoděj Vala, městský úředník, Jihlava, Sterlyova 3/II

Alois Moučka, obchodník, Jihlava, Kosmákova 12

Ph.Mr. Jaroslav Vácha, lékárník, Jihlava, Schillerova 46

Karel Myslivec, sklář, Janštejn, pp. Horní Dubenky

Josef Vytiska, úředník, Jihlava, Havlíkova 66

Ing. Jan Šob, stavební inženýr, Jihlava, Sterlyova 3

Bohumil Čuchal, truhlářský dělník, Jihlava, Brtnická 7

Jindřich Bradáč, zedník, Velké Meziříčí, Zámecká 8/412

Václav Dolejší, koželuh, Velké Meziříčí, Kolmá 4/827

Štěpán Drápela, maloročník, Pavlov, p. Radostín

Josef Pánek, roletář, Velké Meziříčí, Boční 4/718

Josef Hůn, dělník, Telč

Josef Bártů, úředník, Dačice

Antonín Bečička, cestmistr, Dačice

Antonín Kříž, úředník, Dačice

Antonín Běhounek, domkař, Šašovice, p. Želetava

Václav Bé, učitel, Želetava

Příloha č. 4

Obce, patřící do obvodu Mimořádného lidového soudu v Jihlavě

Soudní okres Jihlava

Jihlava	Loučky	Velký Beranov
Arnolec	Luka nad Jihlavou	Věžnice
Beranovec	Měšín	Vílanec
Bítovčice	Meziříčko	Vysoká
Brodce	Nadějov	Vysoké Studnice
Brtnice	Otín	Zhoř
Cerekvička	Panská Lhota	
Čížov	Pístov	
Helenín	Popice	
Handlovy Dvory	Prostředkovice	
Henčov	Příseka	
Hosov	Puklice	
Hruškové Dvory	Rančířov	
Hrutov	Rosice	
Jamné	Rybné	
Jestřebí	Řehořov	
Kamenice	Salanice	
Kamenička	Staj	
Kněžice	Stonařov	
Kosov	Střížov	
Kostelec	Suchá	

Kozlov

Uhřínovice

Soudní okres Třešť

Třešť

Batelov

Bezděkov

Buková

Čenkov

Dlouhá Brtnice

Hodice

Horní Dubenky

Jezdovice

Jihlávka

Lovětín

Nová Ves

Panenská Kozsíčka

Pavlov

Kácov

Růžená

Spělov

Stajiště

Švábov

Třeštice

Soudní okres Třebíč

Třebíč	Kojetice	Radošov
Benetice	Kouty	Rokytnice nad Rokytnou
Bochovice	Kožichovice	Římov
Bransouze	Kracovice	Řípop
Brtnička	Krahulov	Slavice
Budíkovice	Loukovice	Slavičky
Budišov	Markvartice	Smrk
Časlavice	Mastník	Sokolí
Čechočovice	Mikulovice	Stařeč
Čechtín	Nárameč	Střítež
Červená Lhota	Nová Ves	Střížov
Číhalín	Okřešice	Svatoslav
Číchov	Okříšky	Štěměchy
Číměř	Opatov	Trnava
Dolní Vilémovice	Petrovice	Týn
Heraltice	Petrůvky	Valdík
Horní Vilémovice	Pocoucov	Vladislav
Hostákov	Pokojovice	Výčapy
Hvězdoňovice	Předín	Zašovice
Chlístov	Přibyslavice	
Chlum	Ptáčov	
Kamenná	Račerovice	
Klučov	Radotín	

Soudní okres Dačice

Dačice	Malý Jeníkov
Bílkov	Malý Děčín
Borek	Manešovice
Brandlín	Markvarec
Budeč	Maršov
Budíškovice	Nové Dvory
Červený Hrádek	Olšany
Dobrohošť	Prostřední Vydří
Dolní Němčice	Radkovice
Heřmaneč	Radlice
Horní Radíkov	Řečice
Horní Slatina	Šach
Hradištko	Toužín
Hříšice	Urbaneč
Chlumec	Valtínov
Chotěbudice	Velká Lhota
Jersice	Velký Jeníkov
Knínice	Velký Děčín
Kostelní Vydří	Vesce
Lipnice	Vojšrov

Soudní okres Telč

Telč	Jindřichovice	Rozseč
Bítovánky	Kaliště	Řásná
Bohuslavice	Klatovec	Řídelov
Bolíkov	Kostelní Myslová	Sedlatice
Borovná	Krahulčí	Sedlejev
Býkovec	Krasonice	Skrýchov
Častkovice	Lesná	Slaviboř
Černíč	Lhotka	Stará Říše
Černá Olešná	Markvartice	Strachonovice
Dolní Vilimeč	Mrákotín	Studená
Domašín	Mysletice	Studnice
Doupě	Myslivoř	Sumrakov
Dyjice	Myslívka	Světlá
Hladov	Nevcehle	Svojkovice
Horní Dvorce	Nová Říše	Šašovice
Horní Meziříčko	Olšany	Urbanov
Horní Myslová	Olší	Vanov
Horní Němčice	Ořechov	Vanůvek
Horní Olešná	Palupín	Vápovice
Horní Pole	Panské Dubenky	Vesce
Horní Vilímeč	Popelín	Volevčice
Hory	Praskolesy	Vystrčenovice
Hostětice	Prostí	Zadní Vydří

Jilem

Radkov

Zdeňkov

Zvolenovice

Žatec

Želetava

Soudní okres Slavonice

Slavonice

Stáلكov

Bolíkov

Staré Hobzí

Cizkrajov

Stoječín

Český Rudolec

Václavov

Dolní Radíkov

Vlastkovec

Holešice

Vnorovice

Hostkovice

Chvaletín

Lideřovice

Lipolec

Maříž

Marketa

Matějovec

Modletice

Mutišov

Mutná

Nové Sady

Peč

Písečné

Slavětín

5. Činnost Mimořádného lidového soudu v Jihlavě

5.1. Závěrečná zpráva o činnosti Mimořádného lidového soudu v Jihlavě

S blížícím se koncem činnosti retribučních soudů vyvstala potřeba analyzovat data o retribuční činnosti a zhodnotit aplikaci dekretu č. 16/45 Sb. Z tohoto důvodu se ministerstvo spravedlnosti obrátilo nejen na předsedy mimořádných lidových soudů, ale i na vedoucí veřejných žalobců, aby byla sestavena konečná zpráva jednotlivých retribučních orgánů. Tyto konečné zprávy pak byly ministerstvem spravedlnosti využity pro závěrečnou zprávu o retribuční činnosti.

Pokynem ze dne 26. dubna 1945 se Dr. Marjanko jménem ministerstva spravedlnosti obrátil na výše zmíněné činovníky justice, aby ve lhůtě do poloviny května toho roku vyhotovili konečnou zprávu. Ve zprávě mělo být využito poznatků a zkušeností jednotlivých předsedů senátů a veřejných žalobců. Zároveň ministerstvo spravedlnosti stanovilo okruh otázek, které měly být v konečné zprávě zohledněny, a to především zdali velký retribuční dekret s pozdějšími doplňky, speciálními skutkovými podstatami trestných činů, stanovenými tresty, postihl všechna závažná jednání, která přicházela v úvahu při posuzování viny a trestu. Při vypracování zprávy měla být věnována pozornost i nedostatkům velkého retribučního dekretu, které se mohly při aplikaci retribučního dekretu do praxe objevit. Pozornosti neměla ujít ani zkušenost spolupráce profesionálního a laického prvku v retribučním řízení, tj. jakou zkušenost nabyli profesionální soudci se soudci z lidu. Mezi další okruhy zájmu pak patřily důsledky nerespektování předpisu článku VIII zákona č. 8/1863 ř. z. na trestní řízení, případy rozdílného posuzování viny a stanovení trestu u stejných skutkových podstatách trestných činů.²³⁴ Okruh otázek byl stanoven pouze deklaratorně, proto mohl každý dotázaný orgán zprávu doplnit o další poznatky, které považoval v souvislosti s retribuční činností za důležité.

Vyhotovením konečné zprávy za Mimořádný lidový soud v Jihlavě byl pověřen místopředseda soudu Dr. František Trečar, který zprávu vyhotovil již 12. května 1947. Skládala ze dvou částí, a to ze statistického přehledu o nápadu věcí u retribučního soudu, počtu projednaných případů, národnostnímu složení obžalovaných, gendrovému rozdělení,

²³⁴ MZA v Brně, fond C 6, Vrchní zemský soud v Brně, fascikl 1945-1948, 28.648/1947-IV/5.

přehledu uložených trestů, a pak textové části, v níž byly retribučním soudem zodpovězeny dotazy ministerstva.²³⁵

Jihlavský soud došel k závěru, že řízení splnilo svůj účel, byť se především na počátku řízení musel soud potýkat s problémy pramenící ze specifík retribučního řízení. Retribuční dekret zaváděl například speciální skutkové podstaty trestných činů, se kterými dosavadní trestní řízení nemělo zkušenost. Taktéž kooperace laického prvku při rozhodování o vině a trestu vyžadovala určitý čas, aby byla zajištěna plynulost řízení. Tyto těžkosti byly každodenní praxí postupně odstraňovány.

Dle názoru soudu retribuční dekret postihl všechny závažné prohřešky, čímž splnil svůj účel. U jihlavského retribučního soudu bylo nejvíce využíváno ustanovení o propagaci a podpoře fašistického nebo nacistického hnutí. Aplikace tohoto ustanovení v soudní retribuční praxi měla své logické vysvětlení. Široké vymezení této skutkové podstaty umožnilo postihovat i jednání, které nebylo možné kvalifikovat podle jiné skutkové podstaty trestného činu retribučního dekretu. Ostatně ustanovení o propagaci a podpoře fašistického nebo nacistického hnutí, jakož i ustanovení o členství v taxativně vymezených organizacích, případně zastávání vyšších postů v okupačních orgánech s ohledem na národnostní složení dopadalo především na obžalované německé národnosti.

Velmi často docházelo k změně právní kvalifikace trestného činu v případech, kdy byl žalovaný stíhán z naplnění skutkové podstaty trestného činu udavačství. Obžalovaný byl nakonec často odsouzen namísto udavačství za trestný čin proti osobám dle § 7 retribučního dekretu.

V průběhu retribuční praxe se ukázala problematičtější i aplikace § 16 retribučního dekretu. Jak je uváděno v závěrečné zprávě, aplikace tohoto ustanovení představovala problém především pro soudce z lidu. Užití tohoto paragrafu bylo ze strany soudů z lidu považováno za velmi tvrdé, ba kruté. Dle tohoto paragrafu nešlo trest odnětí svobody snížit pod dolní hranici sazby a zaměnit jeho způsob za mírnější. Soud mohl snížit trest pod dolní hranici sazby pouze v případech zvláštního zřetele. Jelikož dle retribučního dekretu bylo možné uložit nejnížší trest ve výměře 5 let těžkého žaláře, jevílo se laickým soudcům v konkrétních řízeních s ohledem na okolnosti, za kterých byl skutek spáchán, osobnost obžalovaného a jeho poměrů, užití tohoto paragrafu jako nepřiměřené. Z tohoto důvodu docházelo k obcházení dekretu, a to dvěma způsoby. Buď byl obžalovaný laickými soudci

²³⁵ MZA v Brně, fond C 6, Vrchní zemský soud v Brně, fascikl 1945-1948, pres:46/47.

osvobozen s tím, že jednání obžalovaného nespadá pod skutkové podstaty trestných činů retribučního dekretu, ale jednání obžalovaného lze nanejvýš stíhat dle malého retribučního dekretu, nebo byla uměle zkonstruována záslužná činnost, která by umožnila využití ustanovení § 16.

Právě v nejnižší výměře trestu byl shledáván největší deficit retribučního dekretu. Soud postrádal zákonné ustanovení, které by soudu umožňovalo s ohledem na konkrétní okolnosti jít pod nejnižší trestní sazbu. Nejnižší možnou sazbou shledával jihlavský soud ve výměře jednoho roku.

S účastí soudců z lidu vládla mezi předsedy jednotlivých senátů spokojenost. Většina laických soudců byla hodnocena jako svědomitá, k retribuční problematice přistupovala s porozuměním. Celkově se podle soudu přítomnost laického prvku v retribučním řízení osvědčila. Přesto se mezi laickými soudci vyskytli umanutí jedinci, kteří nebyli přístupni poučení ze strany předsedů senátů a ostatních soudců z lidu. Rozhodování takových soudců o vině a trestu obžalovaného bylo v přímém rozporu se zjištěným skutkovým stavem. Přestože se takoví umanutí soudci nedali ovlivnit relativními argumenty, nebylo jejich rozhodnutí pro stanovení viny a trestu významné, neboť byli přehlasováni ostatními členy senátu.

Retribuční soud přiznal, že v době realizace retribucí byl na členy senátů činěn nátlak, a to prostřednictvím polopravdivých či zavádějících zpráv a kritiky jednání a rozhodnutí mimořádných lidových soudů a Národního soudu v tisku, taktéž byl citelný tlak veřejného mínění. Dle názoru soudu dokázala většina laických soudců čelit vnějšímu tlaku, přesto se při rozhodování někteří tomuto nátlaku podvolili. To se neprojevilo při rozhodování o otázce trestu, nýbrž v otázce výměry trestu. V těchto případech laičtí soudci hlasovali pro přísnější trest, než byl trest navrhaný veřejným žalobcem.

Jednotlivým retribučním senátům dělal zpočátku potíže výklad některých pojmů (například propagace a podpora nacismu a fašismu, v zájmu Německa, využívání situace způsobené nepřátelskou okupací), ale ustálením praxe byla tato překážka odstraněna.

K rozdílnému posuzování viny a trestu z pohledu jihlavského soudu nedocházelo, neboť u jihlavského retribučního soudu zasedal malý počet senátů. Jednotliví předsedové si své poznatky, zkušenosti a pochybnosti navzájem sdělovali, taktéž malý počet laických soudců, který se střídali v jednotlivých senátech, získal s ohledem na velkou vytíženost přehled v retribuční problematice a nepředstavoval velké komplikace v rozhodovací činnosti jednotlivých senátů.

5.2. Finanční ohodnocení

Za svoji činnost v rámci retribučního soudnictví byli pracovníci justice ohodnoceni platem, a to včetně pravidelných odměn. Soudci z lidu měli nárok na náhradu nákladů za cestovné a nocležné, stravné ve výši 80 korun a na náhradu ušlého výdělku do výše 100 korun za den.²³⁶ Po ukončení retribuční se ministerstvo spravedlnosti rozhodlo odměnit justiční pracovníky u retribučních soudců mimořádnými odměnami, které však automaticky nepříslušeli všem pracovníkům u retribučních soudů. Finančně ohodnoceni měli být jen pracovníci, kteří prokazatelně přispěli k řádnému chodu retribuční agendy.

Z tohoto důvodu ministerstvo spravedlnosti zmocnilo prezidium zemských soudů v Praze a Brně, aby přiznalo mimořádné odměny pracovníkům, kteří byli činní v letech 1945 až 1947 u retribučních soudů. Finančně ohodnoceni měli být i pracovníci řádných soudů za předpokladu, že se nepřímo přičinili o zdárné splnění retribucí; to se týkalo především zaměstnanců obecných soudů, kteří ke své řádné pracovní náplni dostali navíc pracovní povinnosti svých kolegů, kteří byli uvolněni ze své funkce k plnění pracovních povinností u mimořádných lidových soudů. Zároveň ministerstvo spravedlnosti apelovalo na soudy, aby při stanovení mimořádných odměn postupovalo uvážlivě, odpovědně a spravedlivě, aby se předešlo zbytečným sporům a třenicím v pracovním kolektivu. Na mimořádné odměny vyčlenilo ministerstvo částku v celkové výši 7 600 000 korun, a to pro obvod Zemského soudu v Praze částkou 5 000 000 Kč, pro obvod Zemského soudu v Brně částkou 2 600 000 Kč.²³⁷

Pro zachování spravedlnosti při rozhodování o mimořádných odměnách pro justiční pracovníky byla stanovena striktní kritéria pro stanovení mimořádné odměny. Každé kritérium bylo bodově ohodnoceno a na základě bodového score u každého zaměstnance byla vyčíslena konkrétní výše finanční odměny, například za vydání jednoho rozsudku naležely soudci dva body, za jeden jednací den byly přiznány čtyři body, ohodnocena byla taktéž nejen

²³⁶ Borák, Mečislav: Spravedlnost podle dekretu. Retribuční soudnictví v ČSR a Mimořádný lidový soud v Ostravě (1945-48), Nakladatelství Tilia, 1998, s. 47.

²³⁷ MZA v Brně, fond C 6, fascikl 183 (1945-1948) – retribuční odměny.

předsednická funkce u retribučního soudu za každý měsíc, ale i místopředsednická funkce za stejné časové období. Při hodnocení bylo také přihlédnuto i k náročnosti projednávaných případů.²³⁸ U jihlavského retribučního soudu se to týkalo především případů, které byly projednávány několik dnů, případně ve kterých obžalovaným hrozil nejvyšší trest, nebo bylo hlavní líčení realizováno mimo soudní budovu, většinou na žádost místních národních výborů, kteří trvali na tom, aby bylo soudní líčení realizována v místě, kde došlo k pravděpodobnému spáchání trestního činu.

Částka ve výši 2 600 000 korun, která byla ministerstvem spravedlnosti určena na mimořádné odměny pro obvod Zemského soudu v Brně je částkou, o kterou se měly rozdělit jak státní zastupitelství, tak i retribuční soudy v obvodu brněnského zemského soudu. Po odečtení částky 988 000 korun, která byla určena pro státní zastupitelství, byla k pokrytí mimořádných odměn zaměstnanců retribučních soudů vyčleněna částka ve výši 1 612 000 korun. Ta byla rozdělena mezi soudy podle výše uvedeného klíče tak, že nejvyšší částku obdržel Krajský soud v Brně a Krajský soud v Olomouci, nejnižší částku obdržel Krajský soud v Jihlavě.²³⁹

Rozdělení mimořádných retribučních odměn v obvodu Zemského soudu v Brně

soud	finanční výše odměny
Krajský soud v Brně	376 100,-
Krajský soud v Novém Jičíně	105 350,-
Krajský soud v Opavě	159 900,-
Krajský soud v Jihlavě	94 500,-
Krajský soud v Olomouci	242 200,-
Krajský soud v Ostravě	215 700,-
Krajský soud v Uherském Hradišti	184 900,-
Krajský soud ve Znojmě	104 000,-

Údaje získány v MZA v Brně, fond C 6, fascikl 183 (1945-1948) – retribuční odměny

Celkem byla na mimořádných odměnách vyplacena pracovníkům soudu v obvodu brněnského soudu prostřednictvím účtárny Zemského soudu v Brně finanční hotovost ve výši 1 482 650 korun s tím, že zůstatek finanční hotovosti ve výši 129 350 korun byl určen

²³⁸ Tamtéž.

²³⁹ MZA v Brně, fond C 6, fascikl 183 (1945-1948) – retribuční odměny.

k dodatečným odměnám. Z částky 1 482 650 korun bylo 53 % vyplaceno předsedům senátů, 8 % vyšetřujícím soudcům, 4 % justičním čekatelům, 27 % administrativním pracovníkům a soudním zřízencům a konečně 9 % bylo vyplaceno zaměstnancům vězeňské správy.²⁴⁰

Krajský soud v Jihlavě poslal návrh na vyplacení mimořádných retribučních odměn Zemskému soudu v Brně dne 3. 10. 1947 s tím, aby bývalému přednostovi jihlavského retribučního soudu Jaroslavu Dreuschuchovi byla vyplacena odměna ve výši 25 000 korun,²⁴¹ místopředsedům Františkovi Trečarovi a Antonínu Chlebečkovi po 20 000 korun, předsedům senátu Josefu Novákovi ve výši 8 000 korun a Robertu Pospíšilovi ve výši 10 000 Kč. Dle názoru krajského soudu neměla být odměna přiznána předsedovi senátu Otakaru Pavlincovi a Františku Vančurovi. V případě Otakara Pavlinec bylo zamítnutí nároku na vyplacení mimořádné retribuční odměny odůvodněno dvěma důvody, za prvé po dobu své činnosti u Mimořádného lidového soudu v Jihlavě vydal Otakar Pavlinec jako předseda senátu pouze 15 rozsudků a 5 usnesení, navíc v roce 1946 bylo Pavlincovi vyplacena budovatelská odměna ve výši 500 korun a soudcovská odměna ve výši 2 500 korun. Naprosto identická byla situace u předsedy senátu Františka Vančury, který za doby působení u retribučního soudu vydal pouze 22 rozsudků a 6 usnesení.²⁴²

Konečné rozhodnutí o výši mimořádných retribučních odměn mělo prezidium Zemského soudu v Brně, které po rozhodnutí o výši odměn postoupilo rozhodnutí ministerstvu spravedlnosti k nahlédnutí. Zemský soud v Brně se s návrhem Krajského soudu v Jihlavě o stanovení výše mimořádných retribučních odměn neztotožnil a s konečnou platností rozhodl tak, že Jaroslavu Dreuschuchovi přiznal odměnu ve výši 16 000 Kč, tedy navrhovanou odměnu snížil o 9 000 korun, Františku Trečarovi byla přiznána odměna ve výši 13 000 korun, snížení o 7 000 korun, Josefu Novákovi byla stanovena odměna ve výši 2 500 Kč, snížení o 5 500 korun, a Robertu Pospíšilovi byla odměna snížena o částku 6 500 Kč na částku 3 500 korun. Naopak jak Otakaru Pavlincovi, tak i Františku Vančurovi byla přiznána mimořádná retribuční odměna ve výši 2 500 korun pro každého. Odměny byly justičním pracovníkům vyplaceny v závěru roku 1947.²⁴³

Předsedové senátů bývalého jihlavského retribučního soudu se s konečnou výší odměn souhlasili, resp. proti její výši neprotestovali, až na předsedu senátu Roberta Pospíšila. Ten

²⁴⁰ Tamtéž.

²⁴¹ Základní roční plat Jaroslava Dreuschuche tj. bez zvláštních příplatků a odměn byl ve výši cca 57 000 korun ročně, tj. asi 4 750 korun měsíčně.

²⁴² MZA v Brně, fond C 6, fascikl 183 (1945-1948) – retribuční odměny.

²⁴³ Tamtéž.

s výší retribuční odměny nesouhlasil a obrátil se na prezidium Zemského soudu v Brně se žádostí o zvýšení retribuční odměny. Dle jeho názoru byl způsob stanovení retribuční odměny nespravedlivý, neboť dostatečně nepřihlížel k rozdílným složitostem jednotlivých případů. Za dobu svého působení u retribučního soudu vyřídil 49 případů, včetně čtyř rozsudků smrti, které byly vykonány. Jeho případy patřily k těm nejzávažnějším, které u jihlavského retribučního soudu napadly. Měl za to, že své pracovní povinnosti plnil svědomitě, navíc se musel potýkat s případy, které odmítli ostatní předsedové senátů rozhodnout. Hlavní líčení byla konána mimo Třebíč a Jihlavu, a to v Třešti, Telči a Velkém Meziříčí. Z tohoto důvodu musel na místo konání hlavního líčení jezdit již brzo ráno, což mohli dosvědčit i trebičtí poslanci Dr. Ladislav Hobza a Karel Klement, kteří cestovali vlakem ráno do Prahy. Mimo retribuční problematiku musel plnit i právní úkony u jihlavského krajského soudu. Jen o 1 000 korun nižší odměny obdrželi soudci (František Vančura a Otakar Pavlinec), kteří s retribuční problematikou neměli prakticky nic společného. Litoval času, který strávil u retribučního soudu, neboť se namísto práce mohl věnovat své rodině. Ve své žádosti upozornil i na skutečnost, že i pomocný katův pacholek v jeho hrdelních případech obdržel finanční odměnu daleko přesahující výši soudcovského retribuční odměny. S ohledem na tyto částky se mu přiznaná částka mimořádné retribuční odměny ve výši 3 500 Kč zdála nedostatečná.²⁴⁴

Prezidium Zemského soudu v Brně žádost předsedy senátu Roberta Pospíšila zamítlo jako neopodstatněnou s dovětkem, že žádosti byla podána v době citelného rozrušení, důvody v žádosti jsou z pohledu nadřízeného soudu neodůvodněné. Zároveň si prezidium při zamítnutí žádosti neodpustilo poznámku, že z praxe vyvstal poznatek, že předsedové senátu, kteří u retribučních soudů působili od počátku až do konce, respektive po delší časovou dobu, a nesli břímě retribučních řízení, byli s výší odměny naprosto spokojeni. Naproti tomu předsedové senátů, kteří u retribučních soudů působili jen krátkou dobu s minimálním nápadem retribučních spisů, byli s výší retribuční odměny nejčastěji nespokojeni.²⁴⁵

Pokud bude problematika stanovení výše mimořádných retribučních odměn zkoumána podrobněji, pak lze vysledovat, že výše odměn byla prezidiem Zemského soudu v Brně snížena oproti návrhu Krajského soudu v Jihlavě o již vyplacené budovatelské a soudcovské odměny, které byly vyplaceny již v letech 1945 a 1946. Je faktem, že předsedovi senátu Robertu Pospíšilovi byly přiděleny nejzávažnější případy. Ale s jejich náročností, a to jak po právní, tak i časové stránce, bylo při stanovení výše odměny počítáno. Předsedové senátů

²⁴⁴ MZA v Brně, fond C 6, fascikl 183 (1945-1948) – retribuční odměny.

²⁴⁵ Tamtéž.

František Vančura i Otakar Pavlinec byli u jihlavského retribučního soudu činní, ale v době přidělení Roberta Pospíšila, t. j. od 4. 4. 1946, se již retribuční problematikou nezabývali. Otakar Pavlinec se z titulu své funkce přednosty Okresního soudu ve Velkém Meziříčí staral o řádný provoz obecného soudu, František Vančura se pod tíhou pracovního vytížení zhroutil a od té doby byl práce neschopen. Robert Pospíšil i Josef Novák byli přidělení k Mimořádnému lidovému soudu v Jihlavě jako náhrada za oba výše uvedené předsedy senátu. Je zde také nutné uvést skutečnost, že mimořádné retribuční odměny byly určeny od počátku činnosti jihlavského retribučního soudu do ukončení jeho činnosti, a to do 4. 5. 1947. Z tohoto důvodu obdržel jak Otakar Pavlinec, tak i František Vančura nejnižší odměny ze všech předsedů jihlavského retribučního soudu.

Tou nezajímavější poznámkou, která se objevuje v žádosti o zvýšení retribuční odměny, je zmínka předsedy senátu Roberta Pospíšila o způsobu rozdělení retribučních spisů k jednotlivým soudním senátům. Robert Pospíšil upozornil, že mu byly přiděleny případy, o které neměli ostatní předsedové senátů retribučního soudu zájem. Jak se tedy u jihlavského retribučního soudu přidělovali spisy? Podle data, kdy byl spis doručen retribučnímu soudu? Podle jména obžalovaného? Podle žalované skutkové podstaty trestného činu? Podle národnosti obžalovaného? Podle veřejného žalobce? Všechna uvedená vodítka, aplikována na způsob určení nápadu retribučních spisů, se ukázala jako neúspěšná. Osobně se přikláním k vysvětlení, že správní orgán retribučního soudu, t. j. jeho předseda a místopředsedové, si z nápadu retribučních spisů vybírali jednotlivé případy s tím, že zbytek nápadu byl rozdělen do ostatních senátů.

5.3. Obraz Mimořádného lidového soudu v Jihlavě v regionálním tisku

Děni před retribučním soudem nezůstalo bez povšimnutí ze strany regionálního tisku, a to Jiskry, týdeníku Komunistické strany Československa pro jihozápadní Moravu, a Cíle, taktéž týdeníku Československé sociální demokracie pro jihozápadní Moravu.

Regionální tisk informoval místní obyvatelstvo o dění u retribučního soudu od prvního dne, kdy bylo zahájeno první hlavní líčení, t. j. od 2. října 1945. Zpočátku dostaly zprávy o průběhu hlavních líčení prostor na titulních stranách. S ohledem na dobu trvání retribuční, t. j. do 4. května 1947, začal regionální tisk ztrácet zájem o podrobné zpravodajství ze soudní síně, problém retribuční ustupoval do pozadí a prostor titulních stran byl přenechán

aktuálnějším informacím. Retribuční problematika byla odsunuta z titulních stran, až byla v průběhu času zredukována jen na stručné přehledy odsouzených s výší trestu. Pouze v případě, že se jednalo o retribuční kauzy, které vybočovaly z každodenního koloritu retribučních jednání, dostaly prostor na předních stránkách tisku. Stalo se tak například v kauze obžalované Hertý Kašparové, jediné ženy, která byla odsouzena k trestu smrti a oběšena, příslušníku jihlavského gestapa nebo při projednávání událostí ve Velkém Meziříčí v květnu 1945.

Jak Jiskra, tak i Cíl informovaly o identických případech. Přesto ve způsobu zveřejňování lze vysledovat určité rozdíly. Zatímco sociálnědemokratický Cíl informoval o retribučních kauzách spíše věcně, i když si místy neodpustil emoční projevy, bylo informování komunistické Jiskry daleko podrobnější, emočnější a útočnější.

Již v prvním článku o prvním hlavním líčení před Mimořádným lidovým soudem v Jihlavě, konaného dne 2. října 1945, umístěným na titulní stránce komunistické Jiskry, se mohl místní čtenář dozvědět o postoji listu k retribuci, kde v úvodu článku byla vyslovena naděje, že v průběhu retribucí budou potrestáni všichni pachatelé odpovídajícím trestem. Zajímavé je rozdílné informování o projednávaných případech z pohledu Cíle a Jiskry. Na první pohled se může zdát, že mezi předávanými informacemi není podstatného rozdílu. Tak to může působit při zběžném pohledu, ale po pečlivé analýze článků lze najít podstatné rozdíly. Zatímco u Cíle převládalo věcné podání informací o průběhu hlavního líčení, podávání informací Jiskry bylo daleko podrobnější. Čtenář se dozvěděl nejen o obžalobě obžalovaného, o jeho odsouzení, případně zproštění, o výši trestu, stejně jako v Cíli, ale mimo to také o podrobné identifikaci obviněného, včetně data a místa narození, příslušnosti obce, včetně přesné aktuální adresy obžalovaného s číslem popisným i jakou profesí obžalovaný vykonává. Dále bylo upřesněno, který soudce trestnímu senátu retribučního soudu předsedá. Popis průběhu hlavního líčení byl doplněn i otázkami laických soudců, některé listinné důkazy byly zveřejňovány v celém znění.

„..... veřejný žalobce dr. Doležal navrhuje podle § 26 dekretu presidenta republiky ze dne 19. června 1945 potrestání Josefa Č e c h a, nar. 13. 2. 1902 ve Studenci, tamtéž příslušného, ženatého, povoláním zedníka, české národnosti, bytem ve Studenci č. 108.

Josef Čech v červnu 1943, v době zvýšeného ohrožení republiky, udal českosl. občana Karla K r y š t o f a u býv. úřadu práce pro sabotování práce, na kterou byl Kryštof přikázán. Tímto činem spáchal zločin podle § 11 první věty dekretu presidenta republiky o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů.

Co vás to napadlo, tenkrát v době po Heydrichovi, udat souseda? táže se předseda obžalovaného. Já jsem nemyslel, že by to mělo takové následky odpovídá obžalovaný. Jeho udavačský dopis (koresp. lístek) zněl: Slavnému úřadu práce v Třebíči. Oznamuji, že Karel Kryštof ze Studence byl zaměstnán na stavbě mostu v Sázavě. Od června 1943 se však povaluje doma. Když můžeme my ostatní pracovat, tak on také. S úctou Pozorovatel.....²⁴⁶

Jiskra přesně identifikovala obžalovaného tak, aby nemohl být zaměněn za jinou osobu. Tyto informace upřesňovala bez ohledu na skutečnost, zda byl obviněný shledán vinným, nebo byl osvobozen. Již vznesení obvinění z kolaborace znamenalo pro obviněného poškození mravní integrity v očích laické veřejnosti. Přestože byl mnohý obžalovaný nařčení z kolaborace zbaven, mohlo takové soudní líčení trvale stigmatizovat. Později Jiskra od zveřejňování podrobné individualizace upustila, aniž by tento postup vysvětlila.

Uvedení jména předsedy senátu, který retribučnímu případu předsedal, taktéž nebylo náhodou. Jiskra se na retribuční případy neřídila jako na produkty státní instituce, ale jako na rozhodnutí individuálních trestních senátů, jejichž činnost členové komunistické strany pečlivě sledovali a analyzovali. Zatímco v Cíli bylo na retribuční činnosti nahlíženo jako na produkt retribučního soudu, aniž by noviny zkoumaly, jaký předseda senátu předsedá v konkrétním případě. Jen velice sporadicky byla předsedovi senátu ze strany Cíle věnována pozornost. Otázky laických soudců nebyly v Jiskře taktéž umístěny nahodile, ale záměrně, neboť laickým soudcem, aktivně se zúčastňujícím výslechu při hlavním líčení, byl soudce z lidu, zastupující komunistickou stranu. Čtenáři tak měli být přesvědčeni, že zástupce komunistů v trestním senátě je rovnocenným partnerem profesionálního soudce a jakožto zástupce komunistické strany bude bránit zájmy strany v retribučních řízeních.

V čem se Jiskra a Cíl naprosto shodly, byla otázka viny německého národa za rozpoutání druhé světové války a za zločiny, které byly spáchány na českém národě v době okupace českých zemí. Vše německé bylo odsuzováno. Němci byli líčeni jako beránci ve vlčí kůži. Před trestním senátem podle tisku vystupovaly jako slušní občané, které vždy měli přátelský vztah k českému národu. Členy nacistických organizací se staly buď z hlouposti, nebo byli donuceni. Němečtí obžalovaní, kteří stanuli před jihlavským retribučním soudem byli obdařeni různými přívlastky, které měli upozornit na jejich proradnost, krutost, vypočítavost.

²⁴⁶ Jiskra, ročník č. 1, číslo 21 ze dne 6. října 1945.

Německé problematice nevěnoval regionální tisk pozornost jen u retribucí, ale velmi často informoval i probíhajícím odsunu německého obyvatelstva z regionu, který shledával jako naprosto žádoucí. Taktéž věnoval pozornosti oddílům německých vojáků, které se schovávali v místních lesích, snažících se o přesun do západního pásma. Přesto se našli i občané, kteří se svých bývalých spoluobčanů zastávali, jak o tom svědčí článek z Cíle. Obrana bývalých německých spoluobčanů však nenacházela kladnou odezvu. Naopak vyvolávala vlnu odporu. Dne 3. března 1946 se v Bílkově u Dačic konala masopustní zábava ve zdejších hostinci. Pohoršení místních občanů vzbudila přítomnost bývalého německého zajatce, jemuž byl na území Československa povolen pobyt v délce dvou měsíců, který se na zábavu dostavil v doprovodu členů okresního národního výboru, stavitele Otakara Vacka a dačického továrníka Josefa Novotného. Sebevědomé vystupování bývalého zajatce vzbudilo odpor místních, kteří dotyčného Němce chtěli vykázat z hostince. Do sporu však zasáhl stavitel Vacek, který se snažil spor urovnat. Cíl si však kladl otázku, kdo dal bývalému německému zajatci povolení pohybovat se v pozdních nočních hodinách po vsích na tancovačkách? Zároveň Cíl začal zpochybňovat morální integritu stavitele Vacka a zpochybňovat jeho účast v protinacistickém odboji.²⁴⁷

I celostátní problematika našla svůj odraz v regionálním tisku. Především rozsudek Státního soudu nad členy protektorátní vlády vyvolal značný ohlas v Jiskře. Mírným rozsudkem byla dle stanoviska novin podkopána důvěra ve spravedlnost. Soud měl rozhodovat spravedlivě a tvrdě, aby kapitulantství, spolupráce s nepřítelem, zrada byly vyříznuty natrvalo z těla národa.²⁴⁸ Uveřejněný článek, kritizující rozsudek nad protektorátní vládou, byl součástí mediální kampaně komunistické strany, která se snažila zvrátit vydaný rozsudek. Rudé právo a komunistický regionální tisk kritizoval mírnost trestů a osvobození obžalovaných. Zároveň byl ministr spravedlnosti Prokop Drtina zavalen peticemi pracovních skupin, vyjadřujících nesouhlas veřejnosti s rozsudkem Národního soudu.²⁴⁹ Na tento článek navázal komunistický poslanec Gustav Kliment svým příspěvkem ze dne 1. září 1946, kdy popřel, že by nesouhlas obyvatelstva s rozsudkem Národního soudu, jakož i množství petic, doručené ministerstvu spravedlnosti, bylo účelně organizováno komunistickou stranou. Svě kritiky označil za „nedoslýchavé“, neboť nejsou schopni vyslyšet volání českého národa po

²⁴⁷ Náš cíl, č. 17, ročník 2, 21. března 1946.

²⁴⁸ Jiskra, č. 52, ročník 2, 11. srpna 1946.

²⁴⁹ JANEČKOVÁ, Eva: Proces s protektorátní vládou, Libri, Praha, 2012, s. 185.

spravedlnosti, zároveň jsou od něho odříznuti. Pro český národ zůstanou protektorátní ministři zrádci, proto by měli být souzeni.²⁵⁰

Zajímavý příspěvek k retribuční problematice byl v Jiskře otištěn dne 9. 2. 1946, který se věnoval schválení dekretu o národní cti. Jelikož se před mimořádné lidové soudy dostaly jen závažné zločiny proti českému národu, jsou ostatní zločiny kolaborantů nepotrestány. Proto je vítáno schválení dekretu o národní cti, jehož prostřednictvím budou potrestány skutky, které by jinak zůstaly bez potrestání, ačkoli právě tyto skutky ztrpčovaly život v protektorátu nejčastěji. Návrhy, aby takové skutky soudily obecné soudy, označil autor článku za reakční. Dle jeho názoru je prospěšné, aby rozhodovací pravomoc o vině a trestu byla svěřena národním výborům, neboť členové trestních komisí, ustanovených u národních výborů, byli voleni z řad politicky a národně spolehlivých občanů z řad příslušníků odboje a vězňů koncentračních táborů. Jen zavedení laického prvku do rozhodování je jedinou zárukou spravedlivého rozhodování. Rozhodování o vině a trestu jmenovaným okresním samosoudcem takovou zárukou neposkytuje. K samotné postavě soudce autor nevyjadřuje přímo nedůvěru, ale ze zmínek o nedostatečné očistě justičního aparátu, o byrokratickém průběhu soudního řízení si lze tento závěr snadno domyslet. Hlavní nebezpečí však autor vidí v postavě prodejných advokátů, kteří právními kličkami mohou průběh jednání zkomplikovat a dosáhnout osvobození obviněného.²⁵¹

Důvodem, proč jsem se tímto článkem podrobněji zaobíral, je postava autora, neboť jím byl Ing. Zdeněk Michal, přednosta Okresního úřadu v Třebíči a účastník protinacistického odboje a jeden z nejmocnějších regionálních politiků. Jelikož pod jeho pravomoc patřil i dohled nad činností okresních vyšetřovacích a nalézacích komisí, lze jeho pohled hodnotit jako názor na retribuční problematiku. Z článku lze odvodit kritiku formalismu rozhodování profesionálních soudců retribučních případů a nespokojenost autora s účinnou právní obranou obžalovaného prostřednictvím jeho právního zástupce. Naopak v laickém zastoupení vidí záruku spravedlivého rozhodnutí. Michalova upřednostňování laického prvku v rozhodovací činnosti je pochopitelná, neboť vzhledem ke skutečnosti, že okresní komise byly pod dohledem svých nadřízených orgánů, t. j. nadřízených národních výborů a ministerstva spravedlnosti, bylo posílení laického zastoupení ve vyšetřovacích a nalézacích komisích zároveň i posílením mocenských pozic samotného přednosty okresního úřadu.

²⁵⁰ Jiskra, č. 35, ročník II ze dne 1. září 1946.

²⁵¹ Jiskra, č. 6, ročník II ze dne 9. února 1946.

Z pohledu celostátního periodika nebyla jihlavskému retribučního soudu věnována pozornost. Pouze jednou v článku Rudého práva ze dne 21. března 1946 nazvaném: „*Kolaborant je lépe informován než zaměstnanci. Kdo vede správu věznice krajského soudu v Jihlavě,*“ kritizující vězeňské poměry v krajské věznici. Kritika se vtahovala na osobu vazebně zadrženého školního inspektora Vladimíra Urbánka, který měl ve vazbě požívat značných privilegií, a to především ve styku se svojí manželkou, neboť ta měla dle obsahu článku neomezený přístup k manželovi do věznice, taktéž mu do věznice mohla donášet jakékoli věci, které nepodléhaly jakékoli kontrole ze strany zaměstnanců krajské věznice. Rozmluvě manželů nebyl přítomen žádný pověřený zaměstnanec jihlavského retribučního soudu, ačkoliv návštěvu vězně mohl povolit pouze retribuční soud. Rudé právo si kladlo otázku, kdo je pověřen správou jihlavské věznice, případně kdo podporuje takové poměry ve věznici, neboť takový přístup působí nepatřičným dojem vůči osobám, které prošly nacistickými věznicemi a tábory. Takovýto přístup demoralizuje český národ a podkopává důvěru ve spravedlnost.²⁵²

Na podkladě článku byla předsedovi retribučního soudu Jaroslavu Dreuschuchovi zaslána žádost vedoucího veřejných žalobců Antonína Mykisky, aby byla věc náležitě vyšetřena a případně sjednána okamžitá náprava ze strany krajské věznice.²⁵³

5.4. Výsledek retribucí dle ministerstva spravedlnosti

Dne 20. února 1946 představil ministr spravedlnosti Prokop Drtina první bilanci retribuční činnosti, do 31. ledna 1946 bylo projednáno před retribučními soudy 3 934 případy. K odsouzení obžalovaného došlo v 3 151 případech, 272 případů bylo postoupeno řádným soudům, neboť v těchto případech nebyla dle názoru retribučních soudů dána věcná pravomoc retribučního soudu. V 461 případech došlo k osvobození obžalovaného. K 15. únoru 1946 bylo 117 obžalovaných odsouzeno k trestu smrti, z toho 58 odsouzených bylo Čechů a 49 Němců.²⁵⁴

Ministr Prokop Drtina ve svém souhrnu upozornil na rozhodnost a přísnou důslednost retribučních soudů při rozhodování o vině a trestu obžalovaných. Upozornil, že doposud bylo

²⁵² MZA Brno, Fond Mimořádného lidového soudu v Jihlavě, C 135, Prezidiální spisy.

²⁵³ Výsledek kontroly nebyl v archivních dokumentech bohužel dohledán.

²⁵⁴ KOUTEK, Ondřej: *Prokop Drtina. Osud československého demokrata*, Vyšehrad – Ústav pro studium totalitních režimů, Praha, 2011, s. 201.

popraveno více Čechů než Němců, což dokazuje, že se soud zhostil své agendy odpovědně, neboť nešlo o mstu, ale o dokazování viny, kde národnost obžalovaného nehrála roli.²⁵⁵

S ohledem na množství napadených spisů připustil, že některá rozhodnutí veřejných žalobců a retribučních soudů mohou u české veřejnosti vzbuzovat důvodné pochybnosti. Sám ministr přiznal, že v jednom případě do řízení dle § 25 odst. 2 retribučního dekretu vstoupil a nařídil veřejnému žalobci, aby věc, ve které byl obžalovaný před retribučním soudem osvobozen, předložil řádnému soudu k projednání.²⁵⁶ Jinak ministr Drtina odmítl zasahovat do rozhodnutí retribučních soudů s odkazem na ustanovení § 96 ústavní listiny, které zajišťovalo oddělení moci soudní do moci výkonné.²⁵⁷

Již v této etapě čelilo ministerstvo spravedlnosti útočné kritice, a to zejména ze strany komunistického poslance Antonína Zápotockého, který vyčítal retribučním soudům nedostatečnou rozhodnost a veřejné žalobce kritizoval za odvádění nekvalitní práce.²⁵⁸ Ministr Drtina kritiku komunistické strany odmítl, neboť nešlo o konstruktivní kritiku, ale o výhrady opírající se o nepřesné a zavádějící informace. Zároveň se ministr Drtina vyjádřil k návrhům, aby bylo obžalovaným znemožněno ustanovit si svého obhájce podle svého svobodného výběru. Ministr upozornil, že právo na výběr obhájce oprávněného je ustanoven jak v § 27 dekretu o Národním soudu, tak v § 10 retribučního dekretu. Pokud by bylo toto právo obžalovanému upřeno, pak by byla vážně narušena rovnost stran retribučního řízení, v takovém případě by nešlo o hledání spravedlnosti, ale šlo by pouze o mstu. Obžalovaný musí mít podle ministra spravedlnosti právo, aby byla jeho vina náležitě posouzena.²⁵⁹

Dne 17. 7. 1946 informoval ministr spravedlnosti předsednictvo vlády o aktuální stavu retribučních soudů. Retribuční soudy do této doby projednaly 10 836 případů. Doposud bylo uloženo 232 trestů smrti s tím, že došlo ke změně poměrů u osob odsouzených k trestu smrti, tedy 124 Němců a 108 Čechů. Druhý nejpřísnější trest doživotí, dostalo 255 odsouzených, u 8 515

²⁵⁵ DRTINA, Prokop: *O soudcovské nezávislosti, lidovém soudnictvím a jiných časových otázkách čs. justice*, Mladá fronta, Praha, 1946, s. 12.

²⁵⁶ Dle § 25 odst. 2 retribučního dekretu byl-li obžalovaný rozsudkem mimořádného lidového soudu osvobozen, nevylučuje se tím jeho stíhání před příslušným soudem řádným, případně před soudem státním podle zákona č. 68/1935 Sb. nebo před krajským soudem příslušným pro souzení vojenské zrady podle zákona č. 130/1936 Sb. a vl. nař. č. 238/1937 Sb. Tento soud posoudí věc znova řízením řádným, přičemž platí hmotně právní ustanovení tohoto dekretu (§§ 1 až 20), stejně jako když osoba provinilá hned předem byla pohnána před soud řádný (§21). Návrh, aby se takto proti obžalovanému postupovalo, musí však býti podán nejpozději do tří měsíců ode dne osvobozujícího rozsudku.

²⁵⁷ § 96 odst. 1 zákona č. 121/1920 Sb. ze dne 29. února 1920.

²⁵⁸ KOUTEK, Ondřej: *Prokop Drtina. Osud československého demokrata*, Vyšehrad – Ústav pro studium totalitních režimů, Praha, 2011, s. 202.

²⁵⁹ DRTINA, Prokop: *O soudcovské nezávislosti, lidovém soudnictvím a jiných časových otázkách čs. justice*, Mladá fronta, Praha, 1946, s. 12

odsouzených byl uložen trest odnětí svobody, v 542 případech byly spisy předloženy řádným soudům a v 1 604 případech byl obžalovaný zcela osvobozen.²⁶⁰

Zároveň se v této době začalo ministerstvo spravedlnosti důkladně zabývat činností bezpečnostních složek. Sám ministr spravedlnosti byl upozorněn na případ odsouzeného obžalovaného před mimořádným lidovým soudem na základě falešné výpovědi bývalého příslušníka gestapa, který byl internován ve vazbě Státní bezpečnosti.²⁶¹

K 3. prosinci 1946 bylo evidováno u retribučních soudů 106 599 případů, z nichž bylo již 89 830 vyřízeno. Ministerstvo spravedlnosti zároveň konstatovalo, že zpoždění je způsobeno především vinnou vyšetřovacími komisí, které veřejné žalobě nepředkládají materiály k projednání v čas. Zároveň byla činnost ministerstva spravedlnosti kritizována z řad komunistických poslanců z nedostatečné dohledové činnosti nad veřejnými žalobci.²⁶²

Dne 4. května 1947 byla ukončena činnost retribučních soudů. Na základě závěrečných zpráv předsedů mimořádných lidových soudů a vedoucích veřejných žalobců, jakož svých podkladů, mohlo ministerstvo spravedlnosti vypracovat konečnou zprávu o retribuční činnosti v českých zemích. Tuto zprávu prezentoval ministr spravedlnosti dne 29. května 1947 před Ústavodárným národním shromážděním. V případě českých retribucí bylo podáno 132 549 podnětů, z nichž 130 114 případů bylo vyřízeno, pouze 2 345 případů bylo postoupeno k projednání řádným soudům. Veřejným žalobcem bylo zažalováno 38 316 případů a 4 592 bylo postoupeno řádným soudům. S ohledem na odsun německého obyvatelstva bylo ve 14 879 případech upuštěno od potrestání. V 40 534 případech bylo trestní stíhání zastaveno, neboť se nepodařilo nalézt dostatek usvědčujících důkazů. Řízení bylo přerušeno v 31 793 případech, jelikož se nepodařilo zjistit místo pobytu pachatele nebo pachatel zemřel předtím, než o jeho vinně nebo nevinně mohl soud rozhodnout. K 4. květnu 1947 nestačily retribuční soudy projednat 334 případů, které byly po tomto datu postoupeny řádným soudům.²⁶³

Z hlediska trestů bylo 713 obžalovaných shledáno vinných a odsouzeno k trestu smrti, z toho 475 Němců a 234 Čechů, 741 odsouzeným byl stanoven trest odnětí svobody na doživotí, 19 888 odsouzeným byl uložen trest odnětí svobody, kdy průměrný uložený trest

²⁶⁰ KOUTEK, Ondřej: *Prokop Drtina. Osud československého demokrata*, Vyšehrad – Ústav pro studium totalitních režimů, Praha, 2011, s. 251.

²⁶¹ Tamtéž, s. 251.

²⁶² Tamtéž, s. 254.

²⁶³ Tamtéž, s. 264.

přesahoval deset let odnětí svobody, 745 osob bylo sice uznáno vinnými, ale bylo upuštěno od potrestání. Osvobozeno od obžaloby bylo 9 132 osob.²⁶⁴

Ve své závěrečné zprávě shrnul ministr spravedlnosti i problémy, které retribuční v českých zemích doprovázely. V první řadě upozornil ministr na značné rozdíly při posuzování trestní podstaty, jakož i ukládání trestů mezi jednotlivými retribučními soudy. Tyto nesrovnalosti byly způsobeny především neexistencí judikatury, která by dokázala sjednotit rozhodování jednotlivých retribučních soudů, ale s ohledem na skutečnost, že proti rozhodnutí retribučního soudu nebylo možné podat řádný opravný prostředek, nebylo možné tento nedostatek odstranit.²⁶⁵

Zároveň ministr spravedlnosti podrobil kritice tisk, který o probíhajících retribuční informoval veřejnost. Kritika ministra směřovala především o způsobu, jakým některá novinářská média o retribučních kauzách informovala. Především docházelo ze strany novinářů k hodnocení viny, aniž byl vynesena rozsudek nad obžalovaným. O dění z jednacích síní bylo informováno zkresleně a často tendenčně. Velkým nedostatkem, zároveň i překročením zákona bylo uveřejňování obžalob, aniž byla obžaloba v hlavním líčení nad obviněným doposud vznesena.²⁶⁶

Závěrečná zpráva o retribučních v českých zemích, přednesena ministrem spravedlnosti, rozpoutala na půdě Ústavodárného shromáždění bouřlivou debatu. Zatímco ministerstvo spravedlnosti mělo za to, že i přes určité nedostatky bylo cíle vládního programu dosaženo, ze strany komunistických poslanců nezůstala na závěrečné zprávě nič suchá. Dle komunistických zákonodárců nebylo vládního cíle dosaženo, což má za následek hlubokou nespokojenost lidu. Z řad lidoveckých zákonodárců zazněla kritika především použití nezákonných metod revolučních orgánů především na počátku retribuční, což znovu vyvolalo hysterickou kritiku komunistických poslanců. Taktéž u národních socialistů byla předmětem kritiky především zvěrstva spáchaná v období divoké retribuční a činnost vyšetřovacích komisí a vyšetřovacích orgánů ministerstva vnitra.²⁶⁷

Přednesením závěrečné zprávy o retribuční činnosti a následné bouřlivé debatě nejen na parlamentní půdě byla završena první část poválečné retribuční. Zajímavý je posun kritiky, zatímco zpočátku byly kritizovány soudy především za uložené tresty. Od roku 1946 se těžiště kritiky přesunulo na způsob provádění retribuční. Zatímco komunisté stále kritizovali

²⁶⁴ Tamtéž, s. 264-265.

²⁶⁵ Tamtéž, s. 265.

²⁶⁶ Tamtéž, s. 266.

²⁶⁷ Tamtéž, s. 276-268.

především činnost veřejných žalobců, kteří se nedostatečně věnovali práci, a rozhodovací činnosti retribučních soudů, jenž ukládaly velmi nízké tresty, kritika ostatních politických stran, a to především lidovců a národních socialistů směřovala nepřímo na komunistickou stranu. Lidovci a národní socialisté, z jejich středu pocházel i úřadující ministr spravedlnosti Prokop Drtina, směřovali kritiku na činnost revolučních orgánů během divokého odsunu a na metody, které uplatňovaly vyšetřovací komise ustanovené u okresních národních výborů, jakož i na vyšetřující orgány ministerstva vnitra. Zde je nutné uvést, že jak vyšetřující komise u okresních národních výborů, tak i vyšetřující orgány ministerstva vnitra spadaly pod přímou pravomoc ministra vnitra, který zastával člen komunistické strany. Kritika směřující vůči těmto vyšetřovacím orgánům, tak byla zároveň kritikou samotné komunistické strany, pro kterou byly retribuce vhodným nástrojem v politickém boji.

5.5. Rozhodovací činnost senátů Mimořádného lidového soudu v Jihlavě

Za dobu existence jihlavského retribučního soudu bylo před soudem projednáno celkem 723 případů proti 736 osobám, nápad spisů však byl na každý senát jiný. Jak jsem již uvedl v předcházejících kapitolách, doposud se mi nepodařilo odkrýt mechanismus přidělování spisů. Přidělování spisů však bylo ovlivněno dobou výkonu funkce předsedy senátu, neboť předseda senátu František Vančura a Otakar Pavlinec fakticky vykonávali svoji funkci jen krátkou dobu, z tohoto důvodu byli na jejich místo jmenováni noví soudci, a to Josef Novák a Robert Pospíšil, přesto však František Vančura a Otakar Pavlinec nebyli výkonu funkce formálně zproštěni, jak vypovídá přehled soudců u jihlavského retribučního soudu pro stanovení retribučních odměn. Rozdělení nápadu bylo jistě ovlivněno i odchodem Antonína Chlebečka k brněnskému zemskému soudu.

Během výkonu funkce předsedy senátu vydal přednosta jihlavského retribučního soudu Jaroslav Dreuschuch 242 rozsudků a 91 usnesení, jelikož u některých předsedů senátu je znám i počet jednacích dnů, lze se dopočítat průměrného počtu vydání rozsudku během jednoho jednacího dne. Jaroslav Dreuschuch tak byl schopen denně vyhlásit 2,66 rozsudků.

Předseda senátu a zároveň náměstek jihlavského retribučního soudu Antonín Chlebeček vyhlásil celkem 127 rozsudků a 62 usnesení. Průměrně tak denně vyhlásil 2,048

rozsudků. Předseda senátu a pozdější náměstek František Trečar vyhlásil 223 rozsudků a 76 usnesení, průměrně tedy denně vyhlásil 2,93 rozsudků, což z něj dělá nejefektivnějšího předsedu senátu jihlavského retribučního soudu. Předseda senátu Josef Novák vydal celkem 30 rozsudků a 22 usnesení, průměrně tedy denně vyhlásil 1,36 rozsudku. O něco lépe na tom byl Robert Pospíšil, který vyhlásil celkem 45 rozsudků a 28 usnesení. Denně tak vydal 1,5 rozsudku.

Předseda senátu Otakar Pavlinec vyhlásil celkem 15 rozsudků a u předsedy senátu Františka Vančury je konečný počet vyhlášených rozsudků ve výši 22. U těchto dvou předsedů senátu se mně doposud nepodařilo zjistit celkový počet jednacích dnů, proto prozatím nelze stanovit průměrný počet vyhlášených rozsudků na den.

Zajímavým ukazatelem je charakteristika vyhlášených rozsudků. Nutno mít stále na zřeteli, že se nezachovaly všechny retribuční spisy, proto je následující výčet pouze orientační. Doposud se mi z předložených retribučních spisů podařilo ztotožnit 223 rozsudků, který vydal senát Jaroslava Dreuschucha. Z těchto rozsudků bylo 77 zprošťujících, veřejný žalobce se s právním názorem senátu shodl v 37 případech, ve 106 případech naopak senát uložil nižší trest, než jaký navrhoval veřejný žalobce. Určitou kuriozitou jsou 3 případy, kdy senát uložil přísnější trest, než jaký navrhl veřejný žalobce.

U senátu Antonína Chlebečka bylo doposud identifikováno 119 rozsudků, z toho 27 rozsudků bylo zprošťujících, v 21 případech se senát shodl s veřejným žalobcem a v 71 případech uložil senát nižší trest, než bylo navrženo veřejným žalobcem. V tomto senátu nebyl doposud zjištěn rozsudek, který by šel nad rámec návrhu trestu veřejného žalobce.

U předsedy senátu Františka Trečara bylo prozatím identifikováno 206 rozsudků, z toho zprošťujících bylo stanoveno 64 rozsudků, ve 23 rozsudcích došlo mezi senátem a veřejným žalobcem ke shodě. Ve 119 případech byl trest stanoven nižší, než byl návrh veřejného žalobce. Ani u tohoto senátu nebyl dohledán rozsudek, který by přesahoval výměru trestu navrženou veřejným žalobcem.

V senátu Josefa Nováka bylo identifikováno 30 rozsudků, z toho 8 bylo zprošťujících, ve 2 případech byla nalezena shoda na právním posouzení ze strany senátu a veřejného žalobce, v 10 případech byl vyměřen nižší trest, než jaký byl navržen veřejným žalobcem. Taktéž u tohoto senátu nebyl zjištěn zpřísnující rozsudek.

U předsedy senátu Roberta Pospíšila bylo identifikováno 34 rozsudků, z toho 13 bylo zprošťujících, v 10 byla nalezena shoda s veřejným žalobcem a ve 12 případech byl stanoven nižší trest, než který navrhoval veřejný žalobce.

V senátu Otakara Pavlince bylo zatím identifikováno 15 rozsudků, z toho ve 4 případech šlo o zprošťující rozsudky, v 1 případě došlo mezi veřejným žalobcem a senátem ke shodě a v 10 případech byl stanoven trest nižší, než který navrhoval veřejný žalobce.

U předsedy senátu Františka Vančury bylo doposud identifikováno 19 rozsudků, ve 2 případech došlo ke zproštění, v 1 případě došlo ke shodě mezi veřejným žalobcem a senátem a v 16 případech došlo ke uložení nižšího trestu, než jaký navrhoval veřejný žalobce.

Z předloženého přehledu rozsudků je zřejmé, že u jihlavského retribučního soudu byl nejčastěji uložen nižší trest, než který navrhoval veřejný žalobce, a to ve všech senátech retribučního soudu. Jen velmi zřídka byl stanoven trest, který by byl v souladu s návrhem obžaloby veřejného žalobce. Veřejní žalobci, tak většinou navrhovali vyměření trestu, které nebyly retribuční senáty jihlavského soudu ochotny akceptovat. Retribuční senáty tak korigovaly přísnost veřejných žalobců. Jistým vybočením jsou 3 případy v senátu Jaroslava Dreuschucha, kde došlo k opačnému postupu, neboť retribučnímu senátu se zdál navrhovaný trest mírnější, než by si obžalovaný zasloužil, proto mu byl rozsudkem retribučního soudu vyměřen trest přísnější, který překračoval návrh výměry trestu veřejného žalobce.

Rozhodovací činnost předsedů senátů jihlavského retribučního soudu byla též v hledáčku Státní bezpečnosti, která prováděla v roce 1946 šetření o národní a morální spolehlivosti státních zaměstnanců, včetně soudů. Toto šetření ale za jiných podmínek bylo opakováno v roce 1948. V roce 1948 se již nepřikládal důraz na národní a morální spolehlivost, ale rozhodujícím kritériem byl postoj k novému společenskému řízení.

Dle šetření Státní bezpečnosti, prováděném v roce 1946, byl Jaroslav Dreuschusch po osvobození v roce 1945 doporučen soudcem Metličkou jako jeden z předsedů Mimořádného lidového soudu v Jihlavě. Po stránce politické se nikterak neangažoval, byl členem národních socialistů. Mezi spolupracovníky byl oblíben. Jako předseda lidového soudu jednotlivé případy zbytečně prodlužoval, někdy na úkor správného zakončení. Byl velmi citově založen a pod tímto dojmem také řešil své případy. V novém šetření v roce 1948 bylo Státní bezpečností zjištěno, že Jaroslav Dreuschusch vedl v soukromí spořádaný život, byl ale pod vlivem své ženy, která byla silně nábožensky založená. Jako přednosta jihlavského retribučního soudu a zároveň jako jeden z předsedů senátu se dával hodně ovlivnit a

v některých případech pomohl k mírnému trestu nebo k osvobození. Na základě těchto zjištění byl akčním výborem krajského soudu v Jihlavě dán na dovolenou. Jelikož byl v únoru 1948 nemocen, nebyl znám jeho postoj k únorovým událostem.²⁶⁸

Pozornosti Státní bezpečnosti neušel ani předseda senátu František Trečar, u něhož bylo zjištěno, že po osvobození nastoupil okamžitě službu, aniž byl reaktivován. Po stránce státní spolehlivosti nebylo proti němu žádných námitek. Dle šetření v roce 1948 byl František Trečar organizován v sociální demokracii a patřil vždy k levici této strany. Proti jeho chování před vládní krizí nebylo zjištěno žádných závad. V době krize se kladně postavil k vývoji událostí. S lidově – demokratickým zřízením se úplně ztotožnil a jeho postoj k státoprávním poměrům byl kladný. Po stránce státní spolehlivosti nebylo proti němu námitek.²⁶⁹

Josef Novák se dle hlášení Státní bezpečnosti stal po osvobození předsedou vyšetřovací komise. Svoji funkci nevykonával řádně, hodně se angažoval pro kolaboranty. V soukromí vedl spořádaný život. V jeho bytě ho často navštěvovali lidé, jejichž příbuzní byli v trestním řízení. Politicky organizován byl ve straně lidové se silným zaujetím proti komunistické straně. V roce 1948 byl stále členem ve straně lidové, před okupací se měl chovat povýšeně a byrokraticky, během okupace se zase choval bázlivě, neboť byl jako bývalý legionář ponechán na místě přednosta Okresního soudu v Třebíči. Asi v měsíci srpnu roku 1945 byl ustanoven předsedou vyšetřovací komise Okresního národního výboru v Třebíči a navštěvoval příbuzné některých zajištěných osob (Klavsudová z Třebíče, Josef Procházka ze Stříteže). Jako předseda vyšetřovací komise si stěžoval u zemské vyšetřovací komise v Brně na vyšetřovatele Ladislava Mátlu, že bije vyslýchané osoby. Tím dosáhl jeho přeložení do Jihlavy. Když byl v roce 1945 u jihlavského retribučního soudu odsouzen pro udavačství František Moltaš z Jaroměřic (synovec Josefa Nováka) k 5 letům žaláře, docílil Josef Novák osobní intervencí, že mu byl Zemským soudem v Brně snížen trest na 16 měsíců. Po únorových událostech 1948 byla na Nováka podána stížnost akčním výborem ve Stříteži. Akčním výborem okresního soudu v Třebíči byl Josef Novák navržen na přemístění, ale v důsledku intervencí některých jeho známých příslušníků komunistické strany byla jmenovanému dne 4. března 1948 udělena pouze důtka pro jeho chování, které se neshoduje s dnešním lidově-demokratickým zřízením. Chování jmenovaného se nezměnilo a jak bylo

²⁶⁸ ABS – 305-2-6 –Zemský odbor bezpečnosti Brno, národní a státoobčanská spolehlivost a mravní zachovalost zaměstnanců ze dne 23. října 1946 a Oblastní úřadovna státní bezpečnosti, věc: soudci – šetření národní a státoobčanské spolehlivosti ze dne 19. června 1946.

²⁶⁹ ABS – 305-2-6 –Zemský odbor bezpečnosti Brno, národní a státoobčanská spolehlivost a mravní zachovalost zaměstnanců ze dne 23. října 1946 a Oblastní úřadovna státní bezpečnosti, věc: soudci – šetření národní a státoobčanské spolehlivosti ze dne 19. června 1946.

zjištěno, brzdil všechna nová nařízení a vymoženosti. Když se například jednalo o brigády, prohlásil před zaměstnanci, že tam musí jít prvně akční výbor. Josef Novák se nezapojil do dnešního lidově-demokratického zřízení uvnitř státu.²⁷⁰

Robert Pospíšil působil po ukončení retribučního soudnictví ve funkci předsedy jihlavského odvolacího senátu, dne 10. září 1949 byl přeložen do Brna ke Generální prokuratuře, kde byl do února 1950. Pak byl přeložen zpět ke Krajskému soudu v Jihlavě do 9. března 1950. Po úrazu při dopravní nehodě dne 9. března 1950 byl vyřazen z činné služby a dán do důchodu.²⁷¹

Zákonem č. 245/1946 Sb. platného ze dne 30. prosince 1946 a účinného dne 9. ledna 1947 se nejen stanovil konec retribučního soudnictví dnem 4. května 1947, ale zároveň umožnil proti rozsudkům mimořádných lidových soudů podat mimořádné opravné prostředky, a to zmateční stížnost k zachování zákona a obnovu trestního řízení.²⁷² Tento fakt, že bylo možné zvrátit rozhodnutí mimořádného lidového soudu prostřednictvím mimořádných opravných prostředků není dostatečně zdůrazňován. O návrhu na obnovu řízení měl rozhodovat sborový soud první stolice, v jehož sídlem byl retribuční soud, který rozsudek vydal. V případě jihlavského retribučního soudu se jednalo o Krajský soud v Jihlavě. Návrh na podání mimořádného opravného prostředku tu byl již od počátku platnosti retribučního dekretu, jak vyplývá z retribučních spisů, kdy někteří odsouzení zvolili tento způsob obrany. Právnická veřejnost nebyla v názoru na podání mimořádného opravného prostředku jednotná, z tohoto důvodu zákonodárce ve výši zmíněné novele explicitně stanovil možnost podání mimořádného opravného prostředku proti retribučnímu rozsudku.

Ze spisového materiálu bylo zjištěno, že odsouzení se velmi často domáhali prostřednictvím obnovy zvrátit verdikt retribučního soudu, ale jen velmi zřídka dosáhli toho, že byla obnova řízení povolena. V naprosté většině případů byly návrhy odsouzených zamítnuty.

Jednou z mála výjimek je případ Karla Fáka, který byl veden u retribučního soudu pod spisovou značkou Ls 28/47. Veřejný žalobce Josef Doležal kladl obžalovanému Karlu Fákovi za vinu, že v době zvýšeného ohrožení republiky propagoval a podporoval fašistické hnutí

²⁷⁰ ABS – 305-2-6 – Zemský odbor bezpečnosti Brno, národní a státoobčanská spolehlivost a mravní zachovalost zaměstnanců ze dne 23. října 1946 a Oblastní úřadovna státní bezpečnosti, věc: soudci – šetření národní a státoobčanské spolehlivosti ze dne 19. června 1946.

²⁷¹ ABS – Krajská správa státní bezpečnosti Jihlava, protokol o výslechu JUDr. Roberta Pospíšila ze dne 26. července 1954.

²⁷² POLÁČEK, František: *Platí hmotněprávní ustanovení retribučního dekretu pro řízení obnovené po 4. V. 1947?* In: Justiční listy, ročník I, číslo 8-9, 1948.

tím, že jako činovník Národního tábora fašistického prováděl nábor členstva do tohoto hnutí a pro hnutí taktéž agitoval a dále mu bylo kladeno za vinu, že byl činovníkem, a to místním náčelníkem a pokladníkem Národního tábora fašistického. Hlavní líčení ve věci bylo konáno dne 28. března 1947 za přítomnosti předsedy senátu Jaroslava Dreuschucha a soudů z lidu. Obžalovaný odmítl obžalobu v celém rozsahu, neboť se vinným necítil. Obžalovaný sice přiznal, že se do Národního tábora fašistického přihlásil, ale jen proto, aby nemusel platit finanční pokutu za předražený špenát. Že byl jmenován místním náčelníkem a pokladníkem, se dozvěděl teprve z obžaloby. Jeho tvrzení bylo podpořeno svědeckou výpovědí svědka Ludvíka Tučka. Poté byly čteny protokoly z přípravného řízení. Veřejný žalobce navrhl obžalovanému trest odnětí svobody ve výši šesti let. Rozsudkem ze dne 28. března 1947 byl obviněný uznán vinným v obou bodech obžaloby a odsouzen mimo jiné na jeden roku těžkého žaláře. Proti rozsudku si odsouzený Fák podal návrh na obnovu řízení, kterému bylo Krajským soudem v Jihlavě ze dne 20. května 1947 vyhověno a rozsudek retribučního soudu byl zrušen.

Krajský soud v Jihlavě se se skutkovým stavem, ani s právním názorem retribučního soudu neztotožnil. Na základě nově zjištěné skutečnosti z retribučního spisu spisové značky Ls 15/47 a výslechů svědků bylo zjištěno, že odsouzený byl ve svém bydlišti považován za spolehlivého Čecha a po dobu okupace se choval jako řádný Čech, ke kterému měli svědci důvěru. Zároveň bylo zjištěno ze spisu spisové značky 15/47, že pro tentýž skutek byl Josef Šprincl vyslýchán jako svědek v tomto řízení a retribučním soudem plně osvobozen. Soud retribučnímu soudu vytkl, že podcenil dokazování, neboť se dostatečně nevypořádal s rozpory a nejasnostmi v řízení a vzhledem k okolnosti, že je velká pravděpodobnost plného osvobození, napadený rozsudek zrušil.²⁷³

Obžalobou ze dne 13. září 1945 bylo u jihlavského retribučního soudu zahájeno řízení proti obžalovanému Josefu Dvořákovi pod spisovou značkou Ls 37/45 za předsednictví Jaroslava Dreuschucha. Obžalovanému se kladlo za vinu, že v zájmu nepřítele udal v první polovině roku 1943 u pracovního úřadu v Ulmu Karla Fice pro sabotování práce a poslech zahraničního rozhlasu a v roce 1944 u úřadu práce v Jihlavě Vlastu Kozákovou a Marii Pařízkovou proto, že nebyly do té doby přikázány do práce. Udání Karla Fice mělo za následek těžkou újmu na zdraví, ježto na základě udání byl gestapem ztýrán a byly mu vyraženy dva zuby. V hlavním líčení ze dne 9. října 1945 navrhl žalobce obžalovanému trest ve výši deseti let. Přestože obžalovaný v přípravném řízení svoji vinu přiznal, v průběhu

²⁷³ Moravský zemský archiv v Brně, fond C 142 Mimořádný lidový soud v Jihlavě, karton č. 64, Ls 28/47.

hlavního líčení své přiznání vzal zpět. Tento svůj postoj odůvodnil tím, že k přiznání viny byl donucen násilím v průběhu přípravného řízení ze strany vyšetřujícího. Všichni tři poškození, a to jak Karel Fic, Vlasta Kozáková i Marie Pařízková, měli podezření, že udání učinil obžalovaný, aniž by to bylo doloženo jakýmkoli důkazem. Soud obraně obžalované o přinucení přiznání viny neuvěřil a rozsudkem ze dne 9. října 1945 obžalovaného odsoudil k trestu odnětí svobody ve výši deseti let.²⁷⁴

S odsouzením svého manžela se nemohla smířit Marie Dvořáková, která podala návrh na obnovu řízení, v němž soudu sdělila, že odsouzený je nevinný. K doznání trestného činu byl donucen bitím vyšetřujícího orgánu, které může dosvědčit řada svědků. Soud návrh manželky odsouzeného zamítl s odůvodněním, že původní doznání před vyšetřujícím orgánem Mátlm opakoval odsouzený i dne 26. července 1945 při opětovném výslechu před soudcem Františkem Vališem.

Žádost o obnovu řízení podala Marie Dvořáková znovu, a to dne 3. září 1947, kde svoji žádost doplnila konkrétněji. O nevině svého manžela byla nadále pevně přesvědčena, domáhala se, aby byl poškozený Karel Fic vzat pod přísahu, aby bylo zjištěno, jaké škody utrpěl, neboť se vylouval, že zásahem odsouzeného byl nucen nastoupit práci v Německu. Proto navrhuje předvolání navrhovaných svědků, kteří mohou prokázat, že poškozený jel do Německa dobrovolně. Taktéž manželka odsouzeného zopakovala, že Josef Dvořák byl k přiznání donucen. To mohlo být před soudem prokázáno jedenácti svědky, že byl odsouzený vyšetřovatelem Mátlm fyzicky týrán. Odsouzený měl po vyšetřovacím výslechu hlavu celou modrou, ústa a obličej od krve, na pravé ucho přestal slyšet. Taktéž bit měl být od stejného vyšetřovatele i Břetislav Růžička. S návrhem na obnovu řízení Marie Dvořáková znovu neuspěla.²⁷⁵

Ladislav Mátl působil dříve jako vyšetřovatel u vyšetřovací komise u Okresního národního výboru v Třebíči. S ohledem na stížnost soudce Josefa Nováka, že Ladislav Mátl mučí při výslechu zadržené, byl vyšetřovatel Mátl přeložen do Jihlavy. Přestože se o něm tato skutečnost věděla a navrhovatelka se mohla opřít o svědeckou výpověď několika svědků, zůstala tato skutečnost bez odezvy.

Dne 9. února 1946 přinesl sociálnědemokratický Cíl zprávu o průběhu retribučního řízení proti obžalovanému lesnímu dozorcí Vladimíru Kotasovi, bytem v Brtnici, který se v průběhu okupace připojil k Němcům a intenzivně podporoval místní fašistické organizace.

²⁷⁴Moravský zemský archiv v Brně, fond C 142 Mimořádný lidový soud v Jihlavě, karton č. 10, Ls 37/45.

²⁷⁵Moravský zemský archiv v Brně, fond C 142 Mimořádný lidový soud v Jihlavě, karton č. 10, LS 37/45.

Zaváděl politické řeči, ve kterých verbálně útočil na Masaryka a Beneše. Udal soudního radu Trötschera z Třebíče pro hanlivé výroky o Hitlerovi, následkem čehož byl soudní rada odsouzen na dva měsíce do žaláře. Dále udal brtnického zvěrolékaře Stoniše za protiněmecké řeči. Stoniš byl zatčen, vězněn v jihlavské věznici a poté transportován do koncentračního tábora v Osvětimi. Před soudem svoji vinu popřel. Což bylo v rozporu se svědeckými výpověďmi svědků, neboť vdova po zvěrolékaři Stonišovi před soudem prohlásila, že se jí manžel v průběhu věznění svěřil, že se zprostředkovaně dozvěděl, že ho udal Vladimír Kotas. Přelíčení se protáhlo na celý den, neboť bylo nutné autem předvolat důležitého svědka z řad internovaných Němců z Třebíče. Jméno svědka však nebylo uvedeno. Předseda senátu Antonín Chlebeček vynesl v 19.45 hodin rozsudek, kterým byl Kotas odsouzen k trestu smrti. Obhájce odsouzeného podal žádost o odklad výkonu trestu o hodinu. Vladimír Kotas byl popraven na dvoře věznice Okresního soudu v Třebíči ve 22.45 hodin.²⁷⁶

I komunistická Jiskra věnovala pozornost probíhajícímu řízení proti Vladimírovi Kotasovi. Text článku se shodoval s informací v Cíli, jen byl obohacen o verbální útoky proti Rudé armádě. Jiskra také upřesnila důležitého svědka, jehož výpověď měla zřejmě největší podíl na výsledku řízení. Důležitým svědkem byl totiž Němec Hübner, který byl podle informací Jiskry s Kotasem ve při pro Hübnerův kladný vztah k Čechům.²⁷⁷

Heřman Hübner, bývalý lesník v Brtnici propagoval a podporoval nacistické hnutí tím, že gestapu i jiným německým orgánům podával zprávy, zejména o národních poměrech, z národnostních důvodů terorizoval své podřízené zaměstnance, podporoval německé zájmy. Udal Vlastimila Jandu pro protiněmecké postoje. Byl uznán vinným a odsouzen k trestu odnětí svobody ve výši šesti let.²⁷⁸

Kotasův případ patří podle mého názoru k nejzajímavějším případům, které byly pojednány před jihlavským retribučním soudem. A to z několika důvodů. Jednou z obětí trestného činu byl totiž předseda senátu jihlavského retribučního soudu František Trečar. Tato okolnost podle mého názoru byla překážkou k tomu, aby mohl být Kotasův případ projednán a rozhodnut nezaujatě. Správným postupem by mělo být vznesení námítky podjatosti k osobě předsedy senátu Antonína Chlebečka, neboť lze mít důvodné pochybnosti o nestrannosti předsedy senátu. František Trečar byl Chlebečkovým kolegou, pracovali spolu na stejném pracovišti, o retribuční problematice se spolu radili. Bylo by zajímavé zjistit, zdali byla

²⁷⁶ Poprava v Třebíči, in *Náš cíl*, číslo 6, ročník 2, ze dne 7. února 1946.

²⁷⁷ Udavač Kotas popraven in *Jiskra*, číslo 6, ročník 2, ze dne 9. února 1946.

²⁷⁸ Z lidového soudu v Jihlavě in *Jiskra*, číslo 50, ročník 2, ze dne 15. prosince 1946.

právním zástupcem oprávněného tato námitka v průběhu řízení před retribučním soudem vznesena.

Neboť otázka podjatosti se řešila i u soudců z lidu, jak názorně dokládá zpráva Okresního národního výboru ve Velkém Meziříčí, která retribuční soud informuje o podjatosti soudce z lidu, který se z tohoto důvodu nemohl zúčastnit projednávání jednotlivých případů, a to případu obžalovaného Švomy, který byl jeho zaměstnavatelem na pile velkostatku, Nedomanského, kde vystupoval v pozici svědka, a Šoukala, kde taktéž podal svědeckou výpověď.²⁷⁹

Bohužel, retribuční spis proti Vladimíru Kotasovi se u Moravského zemského archívu nedochoval. S ohledem na nedostatek spisového materiálu nelze s jistotou stanovit zvolený postup v řízení. Za předpokladu, že právní zástupce obžalovaného námitku podjatosti předsedy senátu podal, pak byla tato námitka soudem zamítnuta s tím, že předseda senátu se ve věci necítí podjatým. Pokud však právní zástupce obžalovaného námitku podjatosti nepodal, pak závažně porušil práva obžalovaného a v řízení obžalovaného nezastupoval s nejvyšší péčí. Není známo, zdali si obžalovaný zvolil svého právního zástupce, případně zdali mu byl právní zástupce ustanoven z úřední povinnosti.

Podle mého názoru jihlavský retribuční soud zřejmě upřednostnil zásadu rychlosti a efektivnosti řízení před zásadou nestrannosti řízení. Jelikož byl Vladimír Kotas obžalován i z dalších trestných činů, nejen udání soudce Františka Tretčara, jehož následkem byl soudce uvězněn na dobu dvou měsíců, ale i z udání brtnického zvěrolékaře Stoniše, jenž byl z jihlavské věznice deportován do koncentračního tábora Osvětim, kde zemřel. Následek druhého trestného činu byl mnohem závažnější a rozhodující pro stanovení trestu, proto retribuční soud zřejmě usoudil, že první trestný čin by neměl podstatnější vliv na výměru trestu smrti.

Jedinou soudní listinou týkající se Vladimíra Kotase, která se v archívu dochovala, bylo sdělení retribučního soudu místnímu národnímu výboru o provedení poprav²⁸⁰ a vyznění přednosty retribučního soudu soudcem Robertem Pospíšilem o nařízení hlavních líčení na 14. a 15. května 1946 v trestních věcech proti Františce Kašparové, Aloisu Kašparovi a Aloisu Elstrovi v Třešti. Jelikož byl veřejným žalobcem navržen trest smrti ve věci Aloise Kašpara a Aloise Elstra, žádá soudce, aby k hlavnímu líčení byly retribučním

²⁷⁹ MZA v Brně, fond: C 142 Mimořádný lidový soud v Jihlavě, Věc: Hlavní přelíčení před m. l. soudem ve Velkém Meziříčí 10. – 23. 2. 1947 soudcové z lidu.

²⁸⁰ MZA v Brně, fond: C 142 Mimořádný lidový soud v Jihlavě – presidiální spisy, potvrzení o popravě ze dne 29. května 1946.

soudem vysláni i další tři pracovníci soudu k hladkému průběhu případné popravě, aby se nevykytly nečekané překážky jako v případě popravě odsouzeného Vladimíra Kotase, protože se očekává velký nával obecnstva.²⁸¹ Co měl soudce Robert Pospíšil namysli, nelze ze žádosti zjistit. V prezidiálních spisech, ani v jednotlivých trestních spisech není žádná zmínka o tom, že by byly s popravou odsouzeného Vladimíra Kotase jakékoli problémy. Ani regionální tisk se nezmiňoval o problémech, které by byly spojeny s popravou odsouzeného. S nejvyšší pravděpodobností se jednalo o výtržnosti během popravě odsouzeného, z tohoto důvodu žádal soudce navýšení počtu zaměstnanců při samotné popravě, aby bylo zachováno veřejného pořádku. Pokud by byly problémy se samotnou realizací popravě odsouzeného, nežádal by soudce navýšení počtu pracovníků, ale požadoval by výměnu katovského mistra, případně jeho pomocníka.

Dne 29. září 1945 byl jihlavskému retribučnímu soudu postoupena obžaloba proti Janu Suchému. Hlavní líčení bylo stanoveno na 2. dubna 1946. Jelikož se měl obžalovaný nacházet ve vazbě ve zdejší jihlavské věznici, bylo obžalovanému zasíláno předvolání k hlavnímu líčení na tuto adresu. Z věznice však bylo zjištěno, že obžalovaný se ve vazbě jihlavského vězení nenachází, neboť dle jejího sdělení, byl obžalovaný předán dne 7. června 1946 zdejší policii.²⁸²

S nejvyšší pravděpodobností byl Jan Suchý odsouzen revolučním tribunálem, složeným z partyzánů a vojáků, který zasedal 7. června 1945 ve Dvořákově ulici v Jihlavě a který toho dne vynesl rozsudek smrti nad devatenácti internovanými muži. Rozsudek byl ještě téhož dne výkonán zastřelením v rančířovském lese.²⁸³

Dne 8. září 1945 byla veřejným žalobcem podána obžaloba proti Josefu Čechovi, posledně bytem ve Starém Hobzí. Čechovi se kladlo za vinu, že v době zvýšeného nebezpečí pro republiku pracoval jako šafář na německy spravovaném velkostatku, kdy vyhrožoval místním zaměstnancům německým četnictvem a gestapem, aby je přinutil ke zvýšenému pracovnímu nasazení, přičemž některé udal a v roce 1945 se stal členem Rodobrany. Hlavní líčení bylo stanoveno na 10. října 1945, během kterého obžalovaný odmítl, že by někoho udal a že členem Rodobrany bylo více jiných Čechů. Rozsudkem z téhož dne byl obžalovaný shledán vinným za to, že se od roku 1945 stal členem Rodobrany a odsouzen mimo jiné

²⁸¹ MZA v Brně, fond: C 142 Mimořádný lidový soud v Jihlavě – prezidiální spisy, žádost soudce Roberta Pospíšila o navýšení počtu zaměstnanců při realizaci případných poprav v Třešti ze dne 8. května 1946

²⁸² MZA v Brně, fond C 142 Mimořádný lidový soud v Jihlavě, karton č. 21, LS 204/45.

²⁸³ STANĚK, Tomáš: *Poválečné „excesy“ v českých zemích v roce 1945 a jejich vyšetřování*. Sešity č. 41/2005, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha, 2005, str. 255.

k trestu odnětí svobody ve výši 8 let. Zároveň byl obžalovaný osvobozen z obžaloby pro udání. Rozsudek o vině a trestu byl schválen jednomyslně.²⁸⁴

Proti tomuto rozhodnutí podal odsouzený Čech nejen zmateční stížnost pro zachování zákona proti retribučnímu rozsudku, ale zároveň i návrh na obnovu řízení. Soudce Krajského soudu v Jihlavě František Trečar, který měl návrhy na mimořádné opravné prostředky na starost, si pozval právního zástupce odsouzeného, aby mu vysvětlil, že se v daném případě nemůže domáhat zmateční stížnosti pro zachování zákona, neboť pro ni nejsou splněny zákonné podmínky. Z tohoto důvodu právní zástupce odsouzeného trval jen na projednání návrhu na obnovu řízení. Zároveň bylo provedeno šetření na adrese trvalého pobytu odsouzeného. Krajský soud se obrátil na místní stanici Sboru národní bezpečnosti s dotazem, zdali byl odsouzený skutečně členem Rodobraný. Dle názoru krajského soudce došlo zřejmě během vyšetřování k chybě překladu výrazu Volkssturmu na výraz Rodobrana²⁸⁵ namísto Domobrana. Z šetření Sboru národní bezpečnosti ve Starém Hobzí bylo zjištěno, že odsouzený byl v závěru války krátce členem Volkssturmu.²⁸⁶

Usnesením Krajského soudu v Jihlavě ze dne 6. května 1947 byl rozsudek Mimořádného lidového soudu v Jihlavě ze dne 10. října 1945 spisové značky Ls 56/45 zrušen s ohledem na skutečnosti, že odsouzený nikdy nebyl členem Rodobraný a nenaplnil tak skutkovou podstatu trestného činu dle § 2 retribučního dekretu. Po doručení usnesení do výkonu trestu ve věznici Mírov byl Josef Čech okamžitě propuštěn z výkonu trestu.²⁸⁷

Jedním z nejznámějších retribučních případů u jihlavského retribučního soudu bylo řízení proti Hertě Kašparové z Třeště, které se kladlo za vinu, že v době zvýšeného ohrožení republiky podporovala nacistické hnutí a dne 7. května 1945 zavinila smrt jedenácti českých mužů. Hlavní líčení bylo konáno dne 13. září 1946 na žádost místního národního výboru v Třešti. Obžalovaná Herta Kašparová byla uznána vinou v celém rozsahu obžaloby a odsouzena k trestu smrti.²⁸⁸

Dle odůvodnění rozsudku se obžalovaná Herta Kašparová z vlastního přesvědčení nechala v roce 1942 zaměstnat u německé kriminální policie. Ještě téhož roku byla přeložena na služebnu do Zlína, kde působila jako tlumočnice. Svoji tlumočnickou profesi měla vykonávat horlivě a zatčeným osobám měla vyhrožovat, hrubě nadávat a fyzicky napadat. O

²⁸⁴ MZA v Brně, fond C 142 Mimořádný lidový soud v Jihlavě, karton č. 11, Ls 56/45.

²⁸⁵ Rodobrana byla fašistickou organizací na Slovensku.

²⁸⁶ MZA v Brně, fond C 142 Mimořádný lidový soud v Jihlavě, karton č. 11, LS 56/45.

²⁸⁷ MZA v Brně, fond C 142 Mimořádný lidový soud v Jihlavě, karton č. 11, LS 56/45.

²⁸⁸ MZA v Brně, fond C 142 Mimořádný lidový soud v Jihlavě, karton č. 52, LS 358/46.

vyšetřovaných se měla vyjadřovat jako „o českých sviních,“ které by nejradyji pozabíjela. U německé kriminální policie působila Herta Kašparová do dubna 1945, kdy se evakovala zpět do Třeště.

Dne 5. května 1945 vypuklo v Třešti květnové povstání. Všichni Němci byli zajištěni, včetně Herty Kašparové. Z Jihlavy však byla 7. května vyslána německá trestní výprava k osvobození zajištěných Němců. Situace se v Třešti obrátila, neboť německé jednotce se podařilo osvobodit zajištěné Němce. Došlo na zatýkání českých mužů v Třešti. Německý vojenský velitel nechal dvanáct zadržených mužů zastřelit. Mezi členy německé vojenské jednotky byli i její kolegové ze zlínské pobočky německé kriminální policie. Herta Kašparová byla těmito členy vojenské jednotky vyzvána, aby označila jedenáct mužů, kteří se zúčastnili jejího zajištění. Právě těchto jedenáct mužů, kteří měli být Hertou Kašparovou identifikováni, měli být mezi zastřelenými muži.²⁸⁹

Obžalovaná při výslechu během hlavního líčení popřela, že by během svého působení u německé kriminální policie jakkoli fyzicky nebo slovně vyšetřované napadala. To bylo v rozporu se svědeckou výpovědí předvolaných svědků. Soud na obhajobu obžalované nepřistoupil a měl za prokázané tvrzení obžaloby.²⁹⁰

Obžalovaná přiznala, že vybrala jedenáct mužů, ale že tak činila na příkaz svého bývalého nadřízeného. O tom, že by měli být označení muži zastřeleni, neměla podle svých slov ponětí. Zároveň na svou obranu uvedla, že její zásluhou byl ze zajištění propuštěn zadržený Bohuš Naska z Třeště. Slova obžaloby však potvrdili němečtí kolegové Kašparové, které si retribuční soud nechal předvolat jako svědky.²⁹¹

Dne 13. září 1946 byla o půl sedmé večer předvedena s tím, že tříhodinová lhůta již uplynula a proto musí být trest smrti provazem vykonán. Exekuce byla vykonána v 18.38 hodin, smrt odsouzené nastala podle přítomného lékaře v 18.46 hodin.²⁹²

Podle dosavadního historického výzkumu pocházela Herta Kašparová z národnostně nevyhraněné rodiny, která měla zřejmě německé předky. Po okupaci si však rodina zažádala o říšskoněmecké občanství. Od února 1942 pak Herta Kašparová pracovala u německé kriminální policie, nejdříve v Jihlavě, pak ve Zlíně. O její přijetí se zřejmě zasloužil její bratr

²⁸⁹ MZA v Brně, fond C 142 Mimořádný lidový soud v Jihlavě, karton č. 52, LS 358/46.

²⁹⁰ MZA v Brně, fond C 142 Mimořádný lidový soud v Jihlavě, karton č. 52, LS 358/46.

²⁹¹ MZA v Brně, fond C 142 Mimořádný lidový soud v Jihlavě, karton č. 52, LS 358/46.

²⁹² MZA v Brně, fond C 142 Mimořádný lidový soud v Jihlavě, karton č. 52, LS 358/46.

Alois Kašpar²⁹³, který měl některým zadrženým pomáhat. Od dubna do května 1945 žila u svých rodičů v Třešti. Když dne 5. května došlo k povstání, byli přítomní Němci zajištěni ve věznici místního soudu. Správcem třešťské věznice se stal bývalý vězeň z koncentračního tábora. On a další zaměstnanci měli mučit zajištěné Němce, včetně jejího otce. Dne 7. května dorazila do Třeště německá vojenská jednotka, která měla místní povstání potlačit, což se jí posléze podařilo. Poté měla Herta Kašparová pomoci s identifikací aktérů povstání. Nacisté v Třešti zabili 33 mužů, u nichž dvanáct bylo zastřeleno na dvoře místní věznice, včetně jedenácti českých mužů, které Herta Kašparová vybrala.²⁹⁴

Dne 8. května se situace začala obracet, Němci začali Třešť opouštět. Útočiště našla v Gmündu, kde pracovala v důstojnické kuchyni Rudé armády. Sovětskými orgány byla zatčena a v únoru roku 1946 byla vydána československým orgánům.²⁹⁵

5.6. Hlasovací protokol

Když byla dokazovací fáze retribučního procesu uzavřena a odezněly závěrečné řeči veřejného žalobce a obžalovaného, odebrali se členové retribučního soudu k neveřejné poradě a k hlasování o vině či nevině obžalovaného.

Úprava postupu při hlasování byla částečně upravena v samotném dekretu s tím, že pokud retribuční dekret nestanoví jinak, postupuje se podle dosavadních zákonných předpisů, t. j. podle dosud platného trestního řádu²⁹⁶, pocházejícího z dob Rakousko-Uhersko, neboť předválečnému Československu se doposud nepodařilo přijmout novou komplexní úpravu trestní procesní normy.

Retribuční dekret speciálně upravoval postup při hlasování o trestu smrti, pokud se výrok o vině u zločinu, za který dekret ukládal nejvyšší možný trest, opíral o tři hlasy, případně pokud retribuční soud dospěl k názoru, že byly zjištěny takové okolnosti, že byl bylo uložení trestu smrti nepřiměřeně přísné k vině obžalovaného, mohl soud namísto trestu smrti uložit trest odnětí svobody od dvaceti let až na doživotí, ale pouze za předpokladu, že byla

²⁹³ Alois Kašpar byl Mimořádným lidovým soudem v Jihlavě odsouzen rozsudkem ze dne 11. října 1945 číslo jednacím Ls 356/46-22 odsouzen k doživotnímu trestu odnětí svobody

²⁹⁴ PEJČOCH, Ivo, PLACHÝ, Jiří: *Ženy na popravišti. Tresty smrti vykonané v Československu na ženách v rámci retribučního soudnictví v letech 1945-1948*, s. 88-90.

²⁹⁵ PEJČOCH, Ivo, PLACHÝ, Jiří: *Ženy na popravišti. Tresty smrti vykonané v Československu na ženách v rámci retribučního soudnictví v letech 1945-1948*, s. 88-90.

²⁹⁶ Zákon číslo 119/1873 ř. z. jímž se zavádí nový trestní řád soudu trestního ze dne 23. května 1873

splněna podmínka, že ve věci byly dány případy zvláštního zřetele, které umožnily snížení trestu.²⁹⁷

Novelou retribučního dekretu došlo ke zpřísnění podmínek aplikace ustanovení § 16 odst. 2, jímž docházelo ke snížení trestu nebo jeho upuštění, a tak že pro tento postup bylo zapotřebí čtyř hlasů členů senátu, namísto tří. Tímto ustanovením došlo ke změně i v případě, pokud se hlasovalo o zmírnění trestu smrti, kdy bylo taktéž vyžadováno čtyř hlasů.²⁹⁸

Další ustanovení, týkající se hlasování členů senátu, byly stanoveny již v uvedeném trestním řádu, podle kterého ke každému rozhodnutí, pokud zákon nestanoví jinak, bylo potřeba absolutní většiny hlasů, t. j. více než polovina všech hlasů.

Zároveň měl senát samostatně hlasovat v otázce viny a trestu. Hlasování o vině mělo logicky přednost před hlasováním o trestu. Za předpokladu, že byl obžalovaný obviněn z více trestných činů, muselo se hlasovat o každém skutku zvlášť.

U jihlavského retribučního soudu v naprosté většině převládala naprostá shoda při senátním hlasování, kdy se členové senátu shodli jednomyslně v otázce viny a trestu. Přesto byly ze spisového materiálu zjištěny zvláštní postupy a výsledky hlasování, které vzbuzují závažné pochybnosti, zdali bylo při hlasování postupováno podle zákona.

O výsledek hlasování se zaznamenal do hlasovacích protokolů. Ty byly uloženy ve spisu v zalepené obálce, neboť hlasování členů senátu bylo neveřejné. Obálku nebylo možné rozlepit, aby bylo zjištěno, jak který člen senátu hlasoval. Tím postupem mělo být zajištěno spravedlivého rozhodnutí. O průběhu hlasování však hlasovací protokoly nic nevyprávějí.

S nejvyšší pravděpodobností měl při hlasování slovo předseda senátu, který soudcům z lidu zřejmě shrnul jednání obžalovaného a jeho zařazení pod určitou skutkovou podstatu trestného činu. Jako profesionál měl soudcům z lidu jako laikům vysvětlit případné nejasnosti, aby mohli soudcové z lidu rozhodnout ve věci. Je otázkou, zdali se tak činilo, případně zdali se předseda senátu nesnažil ovlivňovat soudce lidu tak, aby bylo rozhodnuto podle jeho představ.²⁹⁹

Dne 30. října 1945 projednával retribuční soud obžalobu proti Eduardu Winklerovi, která byla vedena pod spisovou značkou Ls 11/45 za předsednictví Jaroslava Dreuschucha.

²⁹⁷ § 29 odst. 2 Prezidentský dekret č. 16/1945 Sb.

²⁹⁸ Zákon číslo 245/1946 Sb.

²⁹⁹ NĚMEČKOVÁ, Daniela: *Laický prvek ve spisech Mimořádného lidového soudu v Mladé Boleslavi*, in *Právněhistorické studie*, číslo 45/2, str. 245.

Veřejný žalobce navrhoval obžalovanému trest odnětí svobody ve výši 10 let. Soudní senát se usnesl na uznání viny obžalovaného, když pro vinu hlasovali tři soudci z lidu proti hlasu předsedy senátu a jednoho přisedícího, kteří hlasovali pro zproštění. V otázce trestu hlasovali taktéž tři soudci z lidu pro trest odnětí svobody ve výši 5 let, proti trestu hlasoval předseda senátu, jeden ze soudců se zdržel hlasování o trestu.³⁰⁰ Taktéž 7. června 1946 projednával senát Jaroslava Dreuschucha případ obviněné Marie Horáckové spisové značky Ls 95/45,³⁰¹ které veřejný žalobce navrhoval trest odnětí svobody ve výměře 7 roků. Obžalovaná byla uznána vinnou, pouze ve výši stanoveného trestu se předseda senátu rozešel s hlasy soudců lidu, neboť předseda senátu navrhoval 13 měsíců, zatímco všichni soudcové z lidu navrhli trest odnětí svobody ve výši 5 roků. Ani trestní řízení proti Martě Mostegelové, spisová značka Ls 355/45, se nevyvíjelo podle představ předsedy senátu. Obžalovaná byla dne 12. února 1946 uznána vinnou, ve shodě s obžalobou jí byl uložen trest odnětí svobody ve výši 5 let, ačkoli byl předseda senátu pro zproštění, neboť skutek, pro který byla obžalovaná stíhána, měl být souzen podle čísla 138/45 Sb.

Ani předseda senátu František Trečar neprosadil vždy svojí vůli. Stalo se tak v případě projednávání případu spisové značky Ls 153/45 ze dne 19. září 1946, kdy byl předseda senátu přehlasován ostatními členy senátu. Hlasovací protokol v tomto případě nesplňoval zákonem požadované náležitosti, přestože obžalovaný dostal trest smrti, nebylo hlasováno zvláště o vině a trestu. Předseda senátu hlasoval proti schválené právní kvalifikaci, že obžalovaný se dopustil zločinu za okolností zvláště přitěžujících.³⁰² Taktéž v případě Karla Rába, spisová značka Ls 171/45, ze dne 21. prosince 1945, kde obžalovanému hrozil trest odnětí svobody ve výši 10 let, byl předseda senátu Trečar přehlasován ostatními členy. Zatímco předseda Trečar a jeden soudce z lidu byli pro odsouzení obžalovaného, většina senátu byla pro zproštění obžaloby. V případě trestní věci proti obžalovanému Augustinu Bloudkovi, spisová značka Ls 190/45, bylo sice vyhověno obžalobě veřejného žalobce a obžalovaný byl odsouzen na doživotí, přesto nebyl brán v potaz názor předsedy senátu o jiné právní kvalifikaci trestného činu a z toho důvodu i o nižší sazbě trestu odnětí svobody.³⁰³ V případě obžalované Anděly Rybářové, spisová značka Ls 334/45, kdy byla obžalovaná dne 27. listopadu 1946 shledána vinnou a byla odsouzena k výkonu trestu odnětí svobody ve výši 3 let, ačkoli veřejný žalobce

³⁰⁰ MZA v Brně, fond C 142 Mimořádný lidový soud v Jihlavě, karton č. 9, Ls 11/45.

³⁰¹ MZA v Brně, fond C 142 Mimořádný lidový soud v Jihlavě, karton č. 14, Ls 95/45.

³⁰² MZA v Brně, fond C 142 Mimořádný lidový soud v Jihlavě, karton č. 41, Ls 153/45.

³⁰³ MZA v Brně, fond C 142 Mimořádný lidový soud v Jihlavě, karton č. 42, Ls 190/45.

obžalované navrhol uložit trest svobody ve výši 10 let. Předseda senátu byl však pro zproštění obžaloby, ale byl přehlasován ostatními členy senátu.³⁰⁴

Předseda senátu František Vančura vedl hlavní líčení ve věci obžalované Anežky Nechvátalové, spisová značka Ls 217/45, které hrozil trest odnětí svobody ve výši 7 let. Obžalovaná byla nakonec shledána vinnou a byl jí stanoven trest odnětí svobody ve výši 5 let, spolu s tímto trestem měl být obžalované uložen i trest propadnutí majetku³⁰⁵. Proti majetkovému trestu však předseda senátu uplatnil své veto a trest obžalované nebyl uložen. Tento postup však nebyl v souladu se zákonnými předpisy, neboť zákon veto při hlasování senátu neznal. Předseda senátu tak hrubě překročil své pravomoci ve věci. Jakými úvahami se předseda senátu řídil, není ze spisového materiálu zjevné. S podivem je, že soudci z lidu na tento způsob rozhodování přistoupili a nepodali si stížnost k přednostovi retribučního soudu. Předseda mohl využít nezkušenosti ostatních členů senátu.

S ohledem na počet projednávaných věcí před mimořádným lidovým soudem je počet rozdílného hlasování předsedy senátu a soudců z lidu minimální. Ve všech případech, kdy byl předseda senátu přehlasován, šlo o případy, kdy předseda senátu prosazoval mírnější stanovisko v otázce uznání viny a stanovení výměry trestu. S ohledem na poměry hlasů v senátu se stanovisko profesního soudu muselo podřídít laickému názoru soudců z lidu. Jak v konečné zprávě o činnosti jihlavského retribučního soudu uvedl předseda senátu František Trečar, zkušenosti se soudci z lidu byly vcelku dobré, což dosvědčuje, že v naprosté většině případů došlo k sjednocení stanoviska ohledně viny a trestu obžalovaného mezi předsedou senátu a soudci z lidu. Přesto byli mezi nimi i tvrdohlaví a umínění, kteří nebyli přístupni žádnému odbornému výkladu, ale jednalo se pouze o výjimky.³⁰⁶ Vybočením však bylo jednání soudce Františka Vančury, který použil soudcovského veta při ukládání majetkového trestu, ačkoli takový postup zákon neumožňoval.

³⁰⁴ MZA v Brně, fond C 142 Mimořádný lidový soud v Jihlavě, karton č.29, Ls 334/45.

³⁰⁵ MZA v Brně, fond C 142 Mimořádný lidový soud v Jihlavě, karton č. 21, Ls 217/45.

³⁰⁶ MZA v Brně, fond C 6, Vrchní zemský soud v Brně, fascikl 1945-1948, pres: 46/47.

Závěr

Soudní správa jihlavského retribučního soudu stála po dobu jeho existence před řadou problémů, kterým musela čelit. Některé problémy dokázala časem vyřešit, zatímco jiné obtíže, které se ukázaly jako neřešitelné, zůstaly přítomny po celou dobu fungování soudu.

Jedním z prvních úkolů, který musel přednosta soudu Jaroslav Dreuschuch a jeho zástupce Antonín Chlebeček vyřešit, bylo přemístění retribučního soudu z Třebíče do Jihlavy. Přemístění sídla bylo s konečnou platností na podzim roku 1945 vyřešeno tak, že v Třebíči zůstal jeden ze senátů soudu, zatímco zbylé senáty byly přesunuty do Jihlavy. Problémem se však ukázala pracovní síla. S ohledem na přemístění soudu, se část justičních pracovníků vrátila k Okresnímu soudu v Třebíči, část pracovala u zbylého soudního senátu ponechaného na místě, ale pro ostatní soudní senáty přenesené do Jihlavy musely být uvolněny nové pracovní síly od Okresního a Krajského soudu v Jihlavě. Ani počet předsedů senátu nezůstal beze změny. Protože se v lednu 1946 se předseda senátu František Vančura ze stresu a z přepracování nervově zhroutil a předseda senátu Otakar Pavlinec se s ohledem na funkci přednosta Okresního soudu ve Velkém Meziříčí nemohl plně věnovat retribučnímu soudnictví, musel přednosta soudu nalézt adekvátní náhradu. To se mu však podařilo až za tři měsíce, kdy byli jmenováni noví předsedové senátů Robert Pospíšil a Josef Novák. V březnu 1947 pak přednosta soudu přišel o svého náměstka Antonína Chlebečka, který byl jmenován zemským soudcem k Vrchnímu zemskému soudu v Brně.

Pozice přednosta retribučního soudu nebyla vůči svým podřízeným dost pevná. To se ukázalo na příkladu Augustina Horkého, s kterým nebyl přednosta soudu spokojen a snažil se ho vyměnit za jiného, dle jeho názoru schopnějšího pracovníka. Ale při svém postupu narazil na nesouhlas závodní rady. Tento spor nehnal do krajností a raději ustoupil. Augustin Horký u retribučního soudu působil až do 16. prosince 1946.

Problém s prodejem vstupenek na hlavní líčení konané u jihlavského retribučního soudu byl s konečnou platností vyřešen dotazem přednosta retribučního soudu na ministerstvo spravedlnosti, které dosavadní praxi prodeje vstupenek zadrželo, neboť tento postup porušoval zákonné předpisy.

Velkou neznámou zůstává rozvrh práce. S ohledem na skutečnost, že se ho doposud nepodařilo dohledat, nebylo by zodpovědné činit konečný závěr. Z dosud získaných indicií, a to stížnosti předsedy senátu Roberta Pospíšila a na způsob vyřízení jeho stížnosti Vrchním soudem v Brně, lze stanovit alespoň pravděpodobnou hypotézu. Ve své stížnosti si Robert Pospíšil stěžoval na nespravedlivé rozdělování případů. Zatímco on se musel vypořádávat s případy se složitější skutkovou podstatou, ostatní soudci si ponechávaly daleko jednodušší případy. Vrchní zemský soud v Brně stížnost zamítl jakou neodůvodněnou. Neshledal nesrovnalosti, které by činily stížnost oprávněnou. Jiná stížnost ohledně stanovení retribučních odměn nebyla k Vrchnímu zemskému soudu v Brně podána. Robert Pospíšil sice ve své stížnosti své spolupracovníky blíže neidentifikoval, ale bylo zřejmé, že tím mínil především přednostu retribučního soudu a jeho zástupce. Ukřivděný postoj Roberta Pospíšila mohl pramenit ze skutečnosti, že jak Jaroslav Dreuschuch, tak jeho zástupci Antonín Chlebeček a František Trečar vykonávali kromě výkonu soudcovské činnosti i správní činnost, která jim ubírala čas na řešení retribučních případů. Proto mohli mít odlišně upraven systém přidělování retribučních případů do svých senátů (nápad věci). Pak by byla taková stížnost asi bezpředmětná.

Z výše uvedeného zkráceného přehledu lze učinit závěr, že v čele jihlavského retribučního soudu stál přednosta, který měl kvalitní manažerské schopnosti. Neboť i přes problémy dokázal řídit instituci jakou byl Mimořádný lidový soud v Jihlavě. Dokázal řešit problémy, které řešit šly. Ve sporu, jehož řešení by si vyžádalo značného, možná i marného úsilí, moudře ustoupil. Dokladem kvalitního řízení retribučního soudu je tak skutečnost, že při ukončení retribuční činnosti dne 4. května 1947 zůstal jihlavským retribučním soudem nevyřízen pouze jeden spis, který byl postoupen Krajskému soudu v Jihlavě.

Při hodnocení rozhodovací činnosti senátů retribučního soudu je nutné mít vždy na paměti, že na konečném rozhodnutí se podíleli jak předseda senátu (profesionální prvek), tak i soudci z lidu (laický prvek). Před vyhlášením konečného rozsudku o vině či nevině, muselo proběhnout hlavní líčení, kde se musela prokázat vina obžalovanému, poté následovala porada a hlasování všech členů senátu o vině obžalovaného. Hlavní líčení bylo nařízeno na základě obžaloby, kterou k retribučnímu soudu podával veřejný žalobce. Sbíráním důkazů proti obviněnému se však veřejný žalobce zpravidla nezabýval, neboť sběr důkazů byl v pravomoci vyšetřovací komise u národních výborů, u které se shromažďovaly podněty proti potencionálním pachatelům. Bylo na uvážení vyšetřovací komise, zda případ postoupí veřejnému žalobci k podání obžaloby, nebo věc postoupí nalézací komisi při okresním

národním výboru. Veřejný žalobce sám mohl rozhodnout, že trestní řízení proti obviněnému zastaví, pokud došel k závěru, že je obviněný bez viny. Pokud měl veřejný žalobce za to, že jednání obviněného naplňuje skutkovou podstatu trestného činu podle dekretu č. 16/45 Sb., pak podal obžalobu k retribučnímu soudu.

Během hlavního líčení probíhalo dokazování, které bylo kamenem úrazu celého retribučního procesu. Neboť v jeho průběhu vyšla velmi často najevo nekvalitní práce vyšetřovací komise. Nespokojenost s prací vyšetřovacích komisí dokládá počet 215 osvobozených osob.

Příkladem nekvalitně provedeného dokazování může být případ Josefe Čecha, který se vinou špatného překladu výrazu Volksstrum ocitl ve výkonu trestu odnětí svobody ve výměře 8 let. U tohoto případu však zaráží i nedbalost členů senátů, kteří dostali případ k rozhodnutí a zjevného pochybení si nikdo z nich nevšiml. Pochybnosti vzbuzuje i případ Josefa Dvořáka, v jehož případě vyšlo při hlavním líčení najevo, že byl k přiznání přinucen použitím fyzického násilí, aniž by to bylo bráno na zřetel při rozhodování členů senátu o vině a trestu.

Pochybnosti vzbuzuje i postup retribučního soudu v případě Vladimíra Kotaze, který byl odsouzen k trestu smrti, přitom tu však byla dána nepochybně překážka podjatosti, protože jedním ze tří činů kladených obžalovanému za vinu bylo udání předsedy senátu Františka Trečara. Za standardní situace se měl předseda senátu Antonín Chlebeček vyloučit pro podjatost a trestní věc proti Vladimíru Kotazovi měla být postoupena k rozhodnutí jinému retribučnímu soudu. Problematické vidím v tomto případě i použití svědecké výpovědi Heřmana Hübnera, který byl v jiném případně u retribučního soudu odsouzen k 6 letům odnětí svobody taktéž za udání.

Pochybnosti o nestranném rozhodování musí vzbudit i hlavní líčení, která se konala na žádost místních národních výborů například v Třešti nebo ve Velkém Meziříčí. Zde bylo soudní řízení pojímáno jako divadelní představení za značného zájmu místního obyvatelstva. Ale i regionální tisk představoval sílu, které se především laičtí členové senátu nemohli vyhnout a na jejich rozhodnutí mohl mít dopad. Přesto je nutno konstatovat, že zodpovědnost za rozhodnutí o vině a trestu ležela přes všechny okolní vlivy jen na samotných členech retribučních senátů.

Přes výše uvedené výhrady však mám za to, že v rozhodovacím procesu soudních senátů se odráží napětí mezi legitimitou a legalitou. Členové soudního senátu byli oprávněni uložit požadovaný trest, ale tuto možnost odmítli, neboť se jim v úvahu přicházející trest zdál

příliš. V daném případě tedy byla objektivně naplněna skutková podstata trestného činu, avšak členové senátu po vyhodnocení dokazování neshledávali uložení sankce za nezbytné nebo přiměřené. Tento postup se použil při aplikaci § 16 retribučního dekretu. Dle tohoto paragrafu nešlo trest odnětí snížit pod dolní hranici sazby. Retribuční soud mohl snížit trest pod dolní hranici sazby pouze v případech zvláštního zřetele. V praxi se ustanovení obcházel tak, že se uměle konstruovala záslužná činnost obžalovaného, aby mohl být uložen trest pod dolní hranici sazby, nebo byl obžalovaný osvobozen s tím, že jeho jednání nespadá pod skutkové podstaty trestných činů podle retribučního dekretu.

Soudní senát pod předsednictvím Jaroslava Dreuschucha vydal 77 zprošťujících rozsudků, 106 rozsudků s nižším trestem, než jaký navrhoval veřejný žalobce, pouze v 37 případech se shodl s veřejným žalobcem. Soudní senát pod předsednictvím Antonína Chlebečka vydal 27 rozsudků pro zproštění, ve 21 případech se shodl s veřejným žalobcem a v 71 rozsudcích uložil nižší trest, než bylo navrženo veřejným žalobcem. Soudní senát pod předsednictvím Františka Trečara vydal 64 zprošťujících rozsudků, ve 23 rozsudcích se shodl s návrhem veřejného žalobce a ve 119 rozsudcích uložil trest nižší, než jaký navrhoval veřejný žalobce. V soudním senátu pod předsednictvím Josefa Nováka bylo vydáno 8 zprošťujících rozsudků, ve 2 rozsudcích se došlo ke shodě s veřejným žalobcem a v 10 rozsudcích byl uložen nižší trest, než navrhoval veřejný žalobce. U soudního senátu pod předsednictvím Roberta Pospíšila bylo vydáno 13 zprošťujících rozsudků, 10 rozsudků byl ve shodě s návrhem veřejného žalobce a ve 12 rozsudcích byl stanoven nižší trest. V soudním senátu pod předsednictvím Otakara Pavlince bylo vydáno 4 zprošťujících rozsudků, v 1 rozsudku došlo ke shodě s veřejným žalobcem a v 10 rozsudcích byl stanoven nižší trest. U soudního senátu pod předsednictvím Františka Vančury bylo vydáno 2 zprošťujících rozsudků, v 1 rozsudku došlo ke shodě s veřejným žalobcem a v 16 případech došlo k uložení nižšího trestu.

Ve všech senátech jihlavského retribučního soudu měl obžalovaný nejvyšší šanci, že vyvázne s nižším trestem, než jaký mu navrhoval veřejný žalobce. Zároveň byla činnost jednotlivých senátů přece jen dokladem, že retribuční soud představoval ochránce, který napravoval předešlá pochybení vyšetřovacích komisí. Téze Benjamina Frommera o retribučním soudu jako ochránci individuálních práv přes některé výhrady rozhodně ob stojí.

Seznam použité literatury a pramenů

Archivy

Archiv bezpečnostních složek

- fond: SÚMV

Moravský zemský archiv, Brno

- fond: Mimořádný lidový soud v Jihlavě 1945 – 1948
- fond: Vrchní zemský soud v Brně

Národních archiv, Praha

- fond: Úřad říšského protektora
- fond: Ministerstvo vnitra I – prezidium

Internetový odkaz:

<http://db.yadvashem.org/righteousName.html>

Dobová periodika

Jiskra

Justiční listy

Náš cíl

Právní praxe

Soudce

Odborná periodika

Soudobé dějiny

Paměť a dějiny

Právněhistorické studie

Literatura

ARBURG, von Adrian; STANĚK, Staněk (ed.): *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951. Češi a Němci do Roku 1945*. Úvod k edici, Susa, Středokluky, 2012.

ARBURG, von, Adrian; STANĚK, Tomáš (ed.): *Odsun Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951, duben – září 1945, „Divoký odsun“ a počátky osídlování, II.1*, Susa, Středokluky, 2011.

BARNOVSKÝ, Michal: *Na ceste k monopolu moci. Mocenskopolitické zápasy na Slovensku v rokoch 1945-1948*, Archa, Bratislava.

BARTOŠ, Josef a kol.: *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848-1960, sv. XI, Okresy: Jihlava, Nové Město na Moravě, Tišnov, Velké Meziříčí*, Ostrava, 1988.

BARTOŠ, Josef a kol.: *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848-1960, sv. XII, Okresy: Třebíč, Moravské Budějovice, Dačice*, Ostrava, 1990.

BEČKOVÁ, Jana: *Valdštejnové a Třebíč 1613-1945. Historie starobylého českého rodu na třebíčském panství*,

Muzeum Vysočiny Třebíč, Třebíč, 2008.

BORÁK, Mečislav: *Spravedlnost podle dekretu. Retribuční soudnictví v ČSR a Mimořádný lidový soud v Ostravě (1945-1948)*, Tilia, Ostrava, 1998.

CIHLÁŘOVÁ, Jana: *Diplomová práce, Mimořádný lidový soud v Jihlavě 1945-1947*, Technická univerzita v Liberci, Liberec, 2008.

ČVANČARA, Jaroslav: *TENTADO SUPERABIMUS – Odvahou zvítězíme*, in *Paměť a dějiny*, č. 2, r. 2012.

DEFLET, Brandes: *Germanizovat a vysídlit. Nacistická národní politika v českých zemích*, Prostor, Praha, 2015.

DEJMEK, Jindřich (ed.): *Československo. Dějiny státu*, Libri, Praha, 2018.

Dějiny podnikání na Jihlavsku, Městské knihy, Žehušice, 2001.

Dějiny podnikání na Třebíčsku, Městské knihy, Žehušice, 2003.

DRTINA, Prokop: *O soudcovské nezávislosti, lidovém soudnictvím a jiných časových otázkách čs. justice*, Mladá fronta, Praha, 1946.

FROMMER, Benjamin: *Národní očista. Retribuce v poválečném Československu*, Academia, Praha, 2010.

GEBHART, Jan, KUKLÍK, Jan: *Velké dějiny země Koruny české sv. XVa 1938-1945*, Paseka, Praha, 2006.

HANÁK, Zdeněk: *Bakalářská práce Dolní Vilémovice v letech 1939-1945, Česká vesnice za protektorátu*, UK, Praha, 2014.

HAHNOVÁ, Eva: „Mnichov“ v kontextu (sudeto)německých dějin, in *Mnichov 1938 a česká společnost. Sborník z mezinárodního sympozia k 70. výročí mnichovské dohody*, Ústav pro výzkum totalitních režimů, Praha, 2008.

HLEDIKOVÁ, Zdeňka, JANÁK, Jan, DOBEŠ, Jan: *Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost*, NLN, Praha, 2007.

HRBEK, Jaroslav; SMETANA, Vít; KOKOŠKA, Stanislav; PILÁT, Vladimír; HOFMAN, Petr: *Draze zaplacená svoboda*, svazek II, Paseka, Praha s. 252-253.

JANČÍK, Drahomír, KUBŮ, Eduard: „*Arizace*“ a arizátoři, Karolinum, Praha, 2005.

JANEČKOVÁ, Eva: *Proces s protektorátní vládou*, Libri, Praha, 2012.

JECH, Karel; KAPLAN, Karel (ed.): *Dekrety prezidenta republiky 1940-1945*, Nakladatelství Doplněk, 2002.

JOURA, Jiří: *Procházky starou Třebíčí*, Díl třetí, Amaprint, Třebíč, 2008.

KALINOVÁ, Lenka: *Východiska, očekávání a realita poválečné doby. K dějinám české společnosti v letech 1945- 1948*, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha, 2004.

KÁRNÍK, Zdeněk: *České země v éře první republiky (1918-1938), díl první, vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)*, Libri, Praha, 2003.

KÁRNÝ, Miroslav (ed.): *Terezínská pamětní kniha, Židovské oběti nacistických deportací z Čech a Moravy, Terezínská iniciativa*, Melantrich, 1995.

KINDL, Vladimír: *Právníci a jejich profese v Čechách a na Moravě v letech 1848-1918*, s. 160 in SKŘEJPEK, Michal a kolektiv, *Právnícký stav a právnícké profese v minulosti*, Havlíček Brain Team, Praha, 2007.

KMOCH, Pavel: *Provinění proti národní cti. „Malá retribuce“ v českých zemích a Trestní nalézací komise v Benešově u Prahy*, Academia, Praha, 2015.

KOCIAN, Jiří; SMETANA, Vít a kolektiv: *Květnové volby 1946 – volby osudové? Československo před bouří*, Euroslavica, Praha, 2014.

KOČOVÁ, Kateřina: *Druhá retribuce. Činnost mimořádných lidových soudů v roce 1948*. in *Soudobé dějiny* ročník XII, číslo 3-4.

KLUBERT, Tomáš: *Vznik a specifika lidového (retribučního) soudnictva na Slovensku* in PEJČOCH, Ivo, PLACHÝ, Jiří a kol.: *Okupace, kolaborace a retribuce*, Vojenský historický ústav, Praha, 2010.

KOUTEK, Ondřej: *Prokop Drtina. Osud československého demokrata, Vyšehrad – Ústav pro studium totalitních režimů*, Praha, 2011.

KUBŮ, Eduard, PÁTEK Jaroslav (ed.): *Mýtus a realita hospodářské vyspělosti Československa mezi světovými válkami*, Karolinum, Praha, 2000.

KUKLÍK, Jan a kol: *Dějiny československého práva 1945-1989*, Auditorium, Praha, 2011.

KUKLÍK, Jan: *Mýty a realita tzv. „Benešových dekretů“ Dekrety prezidenta republiky 1940-1945*, Linde, Praha.

KUKLÍK, Jan: *Londýnský exil a obnova československého státu 1938-1945*, Karolinum, Praha, 1998.

- KUKLÍK, Jan: *Právnícké povolání v období první Československé republiky*, s. 172 in Skřejpek, Michal a kolektiv, *Právnícký stav a právnícké profese v minulosti*, Havlíček Brain Team, Praha, 2007.
- KŮRKA, Pavel: *Soudce v čase a bezpráví. Paměti Václava Nedělký (1881-1965)*, Historický ústav AV ČR, Praha, 2013.
- MALÝ, Karel a kolektiv: *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*, Linde, Praha, 1999.
- MARŠÁLEK, Pavel: *Pod ochranou hákového kříže. Nacistický okupační režim v českých zemích 1939-1945*, Auditorium, Praha, 2012.
- MLEZIVA, Štěpán: *Retrospektivní přehled územních jednotek a územních celků d roku 1850 do současnosti*, Academia, Praha, 2010.
- Němeček, Jan a kol.: *Cesta k dekretům a odsunu Němců*, Littera Bohemica, Praha, 2002.
- NĚMEČEK, Jan a kol.: *Kapitoly z osvobození Československa 1945*, Academia, Praha, 2017.
- NĚMEČKOVÁ, Daniela: *Laický prvek ve spisech Mimořádného lidového soudu v Mladé Boleslavi* in *Právně historické studie*, ročník 45, číslo 2.
- PEJČOCH Ivo, PLACHÝ, Jiří: *Ženy na popravišti. Tresty smrti vykonané v Československu na ženách v rámci retribučního soudnictví v letech 1945-1948*.
- PISKOVÁ, Renata a kol.: *Dějiny města Jihlava*, NLN, Praha, 2010.
- POLÁČEK, František: *Platí hmotněprávní ustanovení retribučního dekretu pro řízení obnovené po 4. V. 1947?* In: *Justiční listy*, ročník I, číslo 8-9, 1948.
- RYCHLÍK, Jan: *Češi a Slováci ve 20. století. Spolupráce a konflikty 1914-1992*, Ústav pro studium totalitních režimů, Vyšehrad, Praha, 2012.
- SCHELLE, Karel (ed.): *Velké dějiny zemí Koruny české. Tématická řada právo*, Paseka, Praha, 2017.
- SLÁDEK, Oldřich: *Zločinná role gestapa, Nacistická bezpečnostní policie v českých zemích*, Naše vojsko, 1986.

STANĚK, Tomáš: *Poválečné „excesy“ v českých zemích po roce 1945 a jejich vyšetřování*, Ústav pro soudobé dějiny, Praha, 2005.

ARBURG, von, Adrian; STANĚK, Tomáš (ed.): *Odsun Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951, duben – září 1945, „Divoký odsun“ a počátky osídlování, II.1*, SUSA, Praha, 2011.

ŠIMKA, Alois: *Závěrečné období národně osvobozenického boje na Třebíčsku*, in *Sborník Matice Moravské*, číslo 84/1965, Brno, 1965.

VÍTÁMVÁSOVÁ, Jarka: *Kolaborace k přežití? (Třebíčtí Židé za Protektorátu ve spisech Mimořádného lidového soudu v Jihlavě)*, in *Západní Morava (vlastivědní sborník)*, ročník X, 2006.

Seznam příloh:

Příloha č. 1 Národnostní složení obyvatelstva soudní okresů a výsledky voleb v roce 1929, 1935, 1946. Zdroj: BARTOŠ, Josef a kol.: *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848-1960, sv. XI, Okresy: Jihlava, Nové Město na Moravě, Tišnov, Velké Meziříčí*, Ostrava, 1988, a BARTOŠ, Josef a kol.: *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848-1960, sv. XII, Okresy: Třebíč, Moravské Budějovice, Dačice*, Ostrava, 1990.

Příloha č. 2 Seznam všech zaměstnanců Mimořádného lidového soudu v Jihlavě.

Příloha č. 3 Seznam soudců z lidu u Mimořádného lidového soudu v Jihlavě.

Příloha č. 4 Obce, patřící do obvodu Mimořádného lidového soudu v Jihlavě.

Obrazová příloha

s. 19 – Územní organizace politické správy ze dne 29. září 1938

Zdroj: HLEDIKOVÁ, Zdeňka, JANÁK, Jan, DOBEŠ, Jan: *Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost*, NLN, Praha, 2007, s. 527.

s. 27 – Správní rozdělení Protektorátu Čechy a Morava i odtrženého sudetského území, stav k 1. listopadu 1942.

Zdroj: HLEDIKOVÁ, Zdeňka, JANÁK, Jan, DOBEŠ, Jan: *Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost*, NLN, Praha, 2007, s. 529.

